

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA

AQUARELLEK ÉS CROQUIK A GAZDATISZTI ÉLETBŐL

ADÁCSITÓL

- RÁKOSI JENŐ BEVEZETŐJÉVEL -

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5557-49-1 (online)
MEK-16485

TARTALOM

Bevezető.

Üszke ispán.

»Látja, mivé lettem!«

A kit ketten megszerettek.

Didó.

Urambátyám.

Kukorica-szüret.

A jászberényi vásáron.

Káposzta-betaposás.

Egy disznótor következményei.

Agarászat és hymenhír.

Mulatság - számtartóéknál.

Két év - a praxisban.

BEVEZETŐ.

- Levél a szerzőhöz. -

Tisztelt uram!

Ön élményeit és emlékeit a gazdasági életből feldolgozta elbeszélésekké s azon a ponton van, hogy a közönség ítélete alá bocsássa e munkát. Nekem szánta ebben azt a feladatot, hogy elüljáró beszédet írjak a könyvecskéjéhez. Ha elbizottság nélkül mondható, nem tartózkodom kijelenteni, hogy nem tartom magamat e feladatra teljesen illetéktelennek. Elsőbben is régen ismerem önt és becsülöm munkásságát a közszolgálatban. De ennél vannak közvetlenebb okaim is, és azt hiszem, ezek azok, a melyek az ön figyelmét reám terelték.

A gazdasági élet még mindig a legfontosabb és legnobilisebb ebben az országban s ennek körében a gazdatiszti: egy nemét az atyafiságnak statuálja közöttünk. És kell-e mondanom, hogy ez az atyafiság rendkívül diszes, megtisztelő és bizonyos büszkeség méltó forrása. Gazdatiszti családfánkban, hogy többet ne említsek, ott van Vas Gereben, és ott tündöklék Vörösmarty Mihály. Az újabb nemzedékben a gyásztörténetű Grünwald Béla. Ön maga uram, hasznos és gyümölcsös pályáját ott kezdte s én kis hija, hogy ott is nem végeztem a magamét. Mert módjára annak az operette-hősnek, a ki azt mondta: én is nagy familiából eredtem, tizenegyen voltunk gyerekek! - magamról nagyon is elmondhatom, hogy e szép foglalkozás és kedves hivatás dolgában bizony nagy familiából eredtem. Apai nagyatyám jáger volt az Eszterházy urodalmakban; anyai nagyatyám gazdatisztje volt Batthyány Lajosnak, a Szápáryaknak, a Jankovichoknak, egyik primási urodalomban kezdvén pályafutását. Atyám, a keszhelyi Georgikon növendéke, gazdatisztje volt a Szegedyeknek s jó darabig az ő kezéből szedte fel Kisfaludy Sándor az apanázst neje Szegedy Róza után.

Ily c s a l á d i tradícióim vannak nekem uram, ezen a téren. Ezért sem megérteni sem megbocsájtani nem tudom magamnak, hogy a magam számára a gazda életet megkedvelni nem tudtam s bár most is egy kedves nagybátyám és egy csomó unokatestvérem szánt, vet és arat e minőségben, én, mikor fiatal fejjel benne voltam, alig vártam, hogy eljöhessek belőle. Nagyatyám ajkáról is, édes atyáméról is sokszor hallottam: ha még egyszer e világra születnének, megint csak gazdatisztek lennének. Ily klasszikus tanuságtételek sem fogtak rajtam. De ez nem azt jelenti, mintha nem volna minden eleven érzékem eltelve a gazdasági élet vonzó oldalaival és a gazdatiszti osztály szeretetével szívem. Teljes frissességében őrzöm annak az egy pár év édes benyomásainak emlékét. Felejthetetlenek ifjúkorom e szakaszának részesei, kik elszórártak az ország minden tájába. Felejthetetlenek akkori tapasztalásaim s az iskola, melynek a gazdaság körében töltött időmet életpályámon neveznem kell. De mindennek felett elmulthatatlan az én nagyrabecsülésem maga ez osztály iránt.

A gazdatisztség a mi társadalmunknak igen becses rétege. Igen sok jeles nemzetség származott onnan. Kitűnő családok családfájának ott a gyökere. Én a gazdatiszti világ körében töltöttem legfogékonyabb éveim közül egy párt. Ismerem az osztályt és ismerem a típusait. Ismerem azt a parlagi kasznárt, a ki more patrio szánt, vet, arat és káromkodik; és ismerem a kiváló irodalmi műveltségben, az izlés kultuszában élő többséget. Volt mindenik fajtából princípálisom. Ismerem törhetetlen magyarságát az osztálynak és ismerem kipróbált hazafiságát. De mindennek felett műveltségét szeretem magasztalni. Mindenik kedveli a könyvet és eleven érdeklődésével kíséri a közügyeket. A gazdatiszti osztály hazánkban a legműveltebb osztályok közé tartozik. Hozzá a világtól távol, a f a l u n képviseli a műveltséget.

Hogy ne ragadnám meg az alkalmat uram, hogy ezeket előljáróképen elmondjam az Ön könyvében, mely tárgyát ez osztály érdekes és kedves köréből szedi. Az előszó nem kritika. Az előszó legyen irodalmi étvágygerjesztő. Lehetetlen Önnek szerencsét nem kívánom, hogy érdeklődésével és tehetségével e tárgy felé fordult, a mely méltó a legügyesebb tollra és a legérdemesebb irói becsvágyra. És lehetetlen Önnek meg nem köszönnöm, tisztelt uram, hogy alakjainak változatos társaságába meginvitált engemet is, és nevem, mint régi kollegáé ott lehet, az Öné mellett és alakjaiéi közt.

Budapesten, 1893. június.

Rákosi Jenő.

Üszke ispán.

- A régi jó világból. -

I.

Üszke Pál városi irnok, talpig becsületes ember volt.

Csak egy foltja volt Üszke Pál pályafutásának; a nélkül, hogy megnősült volna, Üszke Péternek atyja lett. E körülmény Péter anyjának életébe került; legalább Üszke Pál önvádólag szentül azt hitte, hogy az csak azért halt meg, mert nem tudta túlélni szegényét.

Üszke Pálnak egyedüli öröme Péter fiában telt. Egy szegény városi irnok módjából kitelhetőleg nevelte. De bár fiára költötte mindenét, az elvesztett anyáért mégsem kárpótolhatta. Az anyai szeretet az a gyermeknek, mi a napfény a virágnak! Péter komor, bánatos atyja mellett - komoly, hallgatag gyermek lett, ki kerülte korabeli társait s kereste a magányt, a hol könyveit bujta. Pedig olyan fiuból, kinek nem volt gyermeksége, válhatik ugyan nagyon derék férfiú, de boldog ember - alig!

Év mult év után, innen-onnan elkövetkezett a pályaválasztás ideje. Ekkor ismét tapasztalhatta Üszke Pál, hogy nemcsak oly lépés válhat végzetessé, mit teszünk, de olyan is, a mit elmulasztunk.

Üszke Pálnak egyetlen mulasztása végzetes lett - Péter egész életére. Mesterségre nem adhatta fiát; e téren el volt zárva előle a boldogulhatás utja, mert mint törvénytelen szülött, nem nyerhetett volna mesterjogot.... Katonának adni sajnálta; legjobb szerette volna, ha a szépeszü szorgalmas fiuból pap lenne; de ehhez a fiu minden komolysága mellett sem mutatott hajlandóságot; mi több, midőn a kérlelhetlen halál a régóta betegeskedő Pált kiragadta karjaiból, nem soká tétovázott - minden támasz nélkül, mit is tehetett volna egyebet? - fölcsapott katonának!

Üszke Péter, hogy szép képzettségét némileg érvényesítse, beállt a tüzérekhez, és ott nem is lehetett neki az előmenetel ellen panasza. Mire végig szolgált a kapitulációját, fölvitte az - al pattantyússágig!

De mind hiába, Üszke Péter belefáradt a gyöngy katona életbe! - talán mert születése miatt itt is otromba élcek és gyengédtelen ingerkedések folytonos céltáblája volt.

Üszke Péter elvégre azon meggyőződésre ütött, hogy bizony némely emberre nézve a legnagyobb baj - mert minden további bajok kutforrása - az, hogy születik: s ily meggyőződés éppen nem alkalmas az életnézlet rózsás szemüvegének.

De miután egyszer megszületett, gondolkoznia kellett, mint éljen meg? Már pedig ez a kérdés - a kérdések kérdése nem egy u. n. szegény ördögre nézve az idők kezdetétől mind e mai napig.

Nem tudom mi uton-módon, az obsitos Üszke, miután a mese szerint egy ideig ment mendegélt, hetedhét országon keresztül bujdosott; vagyis más szavakkal: elég sokáig koplalt, végtére mégis ráakadt egy falat kenyérre. Szépen meg is köszönte a jó istennek (bár nem igen volt miért, mert ez a kenyér csak ilyen-olyan volt), de Üszke Péter bölcsen meggondolta, hogy jobb ma egy veréb, mint holnap egy tuzok; s különben sem volt előtte más alternativa, mint becsületes koplalás után becstelen koldulás - vagy a kínált alkalmat megragadni! Meg is ragadta hát azt két kézzel, már t. i. a fügedi irnokságot.

Maga az uraság - özvegy gróf Kapari Keresztélyné, kinek Péter gömbölyű írása szerfölött megtetszett - küldte Kribácsek igazgatójához, hol a fölfogadás részletei, illetőleg az állásával járó conventio nagysága, tudomására fognak hozatni.

Péter utközben nem sokat törte fejét a conventio kérdésével, denique állása van, illetőleg csak lesz; s neki ez esemény fölülmulta legvérmesebb reményeit.

A tüzérhez illő feszes positurában bemutatta magát a tekintetes igazgató úrnál, egy kenyérkeresőhöz illő devotióval.

Kribácsek nem tartozott azon főtisztek közé, kiknek a mondás szerint két lelkük van, melyek egyike az istené, a másika, talán bizony csak nem a nagyobbik? - az ördögé. Nem tartozott azok közé sem, kik Vas Gereben szerint - az íródiáktól nemcsak azt kívánják, hogy mérje a zabot, hanem azt is, hogy tanítsa a vizslakölyköket s ha még tanulatlanok, alkalmilag helyettük uszszon be a tóba, hogy a kormányzó úr által meglőtt vadludat kihozza...

Kribácseknek csak egy hibája volt, - áldott jó természete! Olyan ember volt ő, kinek mindenféle jó oldalai s tulajdonságai vannak, csak egy hiányzott nála - az erély!

A magas szikár, szenvedélytelen arcú egyéniség, ki igazgatónak tiszteltette magát, állásához képest Pétert elég türethően fogadta. Igaz, ott hagyta állni maga előtt a jövevényt és csak per maga titulázta, - de hát ki ütődne meg azon, miután ez már a főnököknél így szokás.

Az igazgató előadta Üszke Péternek, hogy kezéhez egyelőre évenként 60 bankó forint fizetést és száz kéve nádat fog kapni; a kis gabna conventióért pedig, melyet a conventiós tabella az általa elfoglalandó irtók-állomásnál kimutat: az igazgatóék házában teljes ellátást nyerend.

Az új irtók szépen megköszönte a grátiát.

»Notandum! - kérdezte az igazgató úr. - Tud-e lovat venni?« Üszke megjegyzé szerényen, »hogyan reméli, miszerint...«

»Nem úgy! - vág közbe az igazgató. - Magának értem, amice, mert magának egy lótarása is van!«

Erre már Péter diáknak csak azt kellett mondani, hogy »nem!« »No semmi! - biztatá amaz - majd lesz idővel az is!« s ezzel elbocsátá az új irtókat.

Üszke Péternek, mintha rengeteg malomkő esett volna le a szívéről, hogy az installáción oly szerencsésen átesett.... A száz kéve nádat igaz eleintén nem tudta hová tenni, de csakhamar arra is rájött: bizonyára füteni való lesz. Tehát a hideg miatt sem kell már aggódnia-

De az a mondás a főtisztek két lelkéről nem azért oly régi példaszó, hogy csak mesebeszéd legyen. Volt Kribácseknek is egy lelke, mely merőben az ördögé volt! Az, kit ő »lelkemnek« mondott, már t. i. a felesége.

Köpczös kis, szenvedélyes asszony volt és oly erélyes, hogy az igazgatónak néha még a lelke is sírt bele s megemlegette minden háznépe, meg az uradalom minden gazdatisztje s meg kivált az irtókat, kik keze alá kerültek.

Még csak egy irtófajta tudta igazgatóék házában huzamosabban kitartani: Ugrifüles Kázmér, kiről princípálisnéstől oly furákat is beszélt ezért a falu szája... Igaz, a haraszt sem zörög, ha a szél nem fujja, de a gonosz világ azért néha nagyon is elveti ám a sulykot.

Üszke Ugrifüleshez lett elszállásolva. Ez Ugrifülesnek ép oly kevésbé volt inyére, mint a directornénak, ki a komoly kimért modoru irtók iránt eleitől fogva gyűlölséggel viseltetett.

De ki is látott ilyet! Ez a jöttment fráter, ez a paniperda csak úgy köszönt neki, holott maga a kasznár is, ki már apja is lehetne (már úgy, mint a directornénak!) mindig illedelmesen kezét csókol, nem említve Kázmért, ki majd hogy föl nem falná a husos kacsót...

Az igazgatóné az apró bosszantások és zaklatásokkal egész hadjáratot indított Üszke Péter ellen, miben Ugrifüles Kázmér szokott odaadásával segíté.

Az egyet meg kell vallani, hogy nem fogytak ki újabb meg újabb bosszantások kifundálásából. Nem lehet hivatásom azok hú krónikása lenni, csak izelítőül akarom fölemlíteni, hogy a szolgáló Ugrifülesnek reggelire kávé s hozzá piritust vagy lángost, Üszkének ellenben csak puszta kenyeret hozott - még pedig cselédkenyeret. Míg Ugrifüles jó hangosan szürcsölgette kávéját, Üszke csendesen megette kenyerét, ha csak még hajnalban ki nem indult a határba. S ha haza jött, ágyat kellett neki vetni s a fele szobát kisöpörni, meg lévén hagyva a szolgálonak, hogy csak Ugrifüles ágyát vesse meg s a fele szobát söpörje ki Üszke része felé.

Üszke Péter mindezeket szótlánul tűrte. A principálisnak panaszkodni ép úgy visszatetszett neki, amint nem remélhetett ily lépéstől sikert. Láta ő is, hogy az igazgató bizony csak pictus masculus saját házánál, úgy mint az uradalomban. Üszke azzal vigasztalta magát, hogy hisz katona dolog az egész; majd csak belefáradnak a folytonos ingerkedésbe. Különben is - füzte gondolatait tovább - van-e joga a sors ellen panaszkodni? Nem sehonnai ő, kiből még mesterember sem lehetett; pária, kitől mindenki elfordul, ha születése fátyolát föllebbenti; kit a társadalom salakjának tartanak; kire, ha az utczagyerköcz rákiált »zábigyerek«, még csak egy szóval sem felelhet, mert hiszen ez igaz. Neki csak az az alternatívája van: kibujdosni a világból vagy hallgatagon szenvedni, tűrni.

Meg kell vallani, hogy Üszke Péter példásan járta a szenvedés iskoláját s a mellett ritka pontossággal teljesíté minden hivatalos kötelességét. Soha még igazgató úr nem volt irnokkal annyira megelégedve, mint vele Kribácsek, ki nem győzte magasztalni, természetesen, ha az igazgatóné nem hallotta.

Péter minden szórakozása abban állt, hogy eljárogatott az özvegy kántornéhoz, kinek lányát rajzolni tanította. No, volt is neki ezért az igazgatónőtől, ki meg nem állhatta az olyféle megjegyzéseket, hogy az a vén szipirtyó (már t. i. az özvegy kántorné) is okosabban tenné, ha azt az ostoba fruskát (már t. i. lányát) téglázní taníttatná s mi egyéb más.

A sors azonban meg nem elégelte az apró zaklatásokat. Egyik késő őszi estén Üszke Péter meg nem jött a vacsora idejére. E szokatlan eset azonban nemsokára megtalálta magyarázatát. Lábatörten, ölbe' hordva hozták haza szegényt.

Mi történt vele azon este, nem mondta meg s elég sajátságosan nem is kérdezte tőle senki. De hisz a magyarázat oly közel feküdt. Egy lejtő alján eszméletlenül találták meg, mi természetesebb, mint az, hogy a sikamlós ösvényen a sötétben elcsuszott s elég szerencsétlenül még lábát is törte.

Csak az öreg János, az igazgató ur hajduja csóválta fejét ez eseményhez, váltig azt dörmögve magában, hogy nem tiszta dolog az egész.

Midőn az igazgatóné, ki ezen eseménytől eleintén megdöbbsent, csakhamar visszanyerve szokott rugékonyságát, tréfás oldaláról kezdte venni az esetet, megjegyezvén, hogy bizonyára tilosban járt a jó Üszke s ott megtaláltak legyinteni a vendég-marasztóval, az öreg János sem állhatta meg többé szó nélkül. Természetesen nem az igazgatónéval bátorzkodott feleselgetésbe bocsátkozni, hanem elment az igazgató úrhoz. Itt hosszan, bőven előadta, hogy hát nem tiszta dolog az egész, már ő csak azt hiszi, hogy az Ugrifüles diáknak is van benne része. Az igazgató úr erre persze, hogy megütődött, miből János újabb lelkesedést merítve elmondá, hogy mielőtt a szerencsétlenség megesett, élénk szóváltás adta elő magát Üszke meg Ugrifüles között.

füles közt. Amaz - János jól hallotta - megfedte szigorúan Ugrifülest, hogy a szegény Pannával illetlenkedett, még azt is hozzá tette, hogy bármi béketűrő ember legyen, az ilyeneket tovább szó nélkül tűrni nem fogja.

Az igazgató úr csak csóválta fejét, intve Jánost, »ne járjon el kend szája, ne csináljon pletykákat«. De az öreg azért még korántsem mondott le a reményről, gazdáját kapacitálhatni. Merő lehetetlenség, hogy valaki csak úgy elbukjék s lábát törje, bizonyítgatá tovább... de az igazgató úr türelmetlenkedve félbeszakítá mondókáját e szavakkal: »Rövid az esze kendnek ehhez, János! járjon inkább a dolga után.«

János elkotródott, de az ő meggyőződését nem ingathatta meg az igazgató úr hatalmi szava sem.

Vádaskodásainak mégis azon jó eredménye lett, hogy az igazgató úr Üszke Péter pártját fogta. Nemcsak helyben nem hagyta neje azon nézetét, hogy ezek után túl kell adni az irnokon; hanem azt is füllentette gyöngyöző verejték közt, hogy Üszkét a szerencsétlenség hivatalos kiküldetésben érte s így a gyógyítási s ápolási költségek az uradalmi pénztárból fognak megtéríteni. Az igazgatóné a maga részéről meg azt kívánta, hogy Ugrifülest a zsémbes beteg szobájából elszállásolják, mire férje készörömost helybenhagyó »bene, bene«-t mondott.

Üszke keserves kórágán nagyon unalmas órákat töltött, miközben a falusi borbély vagy - mit is mondok! - seborvos látogatásai, kire az uradalmi orvos nagylelkűen sorsát bizta, legnagyobb szórakozását képezték. Meglátogatta ugyan az özvegy kántorné, sőt maga az igazgatóné is, de ennek megtiszteléseit korántsem jegyezhetné Üszke arra a rovásra, hol csekély számu boldogabb órái följegyezve valának.

Ha otthon agyonmérgeződött, a legnagyobb furiában átballagott a beteg irnokhoz, hogy az unalmas patronus földerítésével - mint maga mondá a tiszteletes úrnak - egy kis felebaráti cselekvést kövessen el! Miben állt légyen a földerítés, ez könnyen elképzelhető, miután a principálisné éles nyelve, csipős élcelődése és maró gúnyja oly hármasságot képeztek, melyek elől a Jóka ördöge módjára már nem egy szegény ördög szökött el házából. Üszke le volt kötve ágyához, nem maradt egyéb hátra, mint türelemmel végig hallgatnia a principálisné minden szeretetreméltóságát.

Egy izben - ép utközben lévén az irnok szobája felé - a csősz egy fészek rucatojással kívánt kedveskedni az igazgatónénak. Magával vitte a látogatóba. Ezuttal is fölemlítette, mily terhes a háznál egy beteg ember és egy pillantással a rucatojásokra megjegyzé - persze csak úgy tréfából: - »Lássa maga, Üszke! maga is tehetne egyszer hasznót a háznál - hiszen ráér most, - költse ki nekem e tojásokat!« Szegény Péter komolyan vette a tréfát és borus arccal vállalkozott rá, miben az igazgatóné - természetesen, hogy a betegnek kedvét ne szegje - aztán bele is egyezett.

Üszke négy hét alatt szerencsésen ki is költötte a rucatojásokat! Ez időtől fogva a principálisnétól békében hagyatott; ez az ember példás türelmével talán imponált neki, vagy belefáradt az eredménytelen kínzásba? - ki tudná megmondani!

Üszke fölépült s nemsokára rá leérkezett a fiatal uraság, Arthur gróf, fürjezni. Üszkének kellett őt a vadászatnál kísérni vagyis tűrni nagyúri szeszélyeit; ha lőtt a fürjre - oktalanság volt, ha nem lőtt - mamlaszkodás; ha »ráhibázott« a fürjre, Arthur gróf impertinenciát, ha elhibázta, ügyetlenkedést emlegetett. Tehát alig, hogy otthon megszűnt a már kissé megszokott pokol, Üszkére nézve egy »új módi« purgatorium vette kezdetét.

A fürjezésen kívül a fiatal gróf főleg parasztlányok után való cserkézéssel töltötte idejét. E nemes sportnál Üszke hivataloskodása megszűnt. A »maitre de plaisir« tisztjét u. i. Ugrifüles vállalta föl a fiatal gróf teljes elismerésére, mi azonban nem gátolta egy izben az igazgató

előtt - talán hogy magát is mentegesse némileg - kinyilvánítani: »Der Kerl ist ein nichts-würdiges Subject!« De a semmire való kópé mégis csak nélkülözhetlennek bizonyult, mert hát a közmondás a »Gézengúz úr és a Kottyomfitty« szolgáról nem hiába való beszéd. Arthur gróf egy unalmas órában kinyilatkoztatá Ugrifüles előtt, hogy ő halálosan szerelmes az özvegy kántorné Rózsai lányába. Ugrifüles azon nézetből kiindulva, hogy egy a patronatus uradalomtól nyugdíj huzó asszony leánya természetszerűen »kedveskedni« tartozik az uraságnak, készségesen vállalkozott az üzenethordásra. De ezzel oly csufos kudarcot vallott, hogy kényszerítve érzé magát a gróf úr előtt kijelenteni, hogy a lányt megpuhítani egyelőre nincs kilátás.

A méltóságos grófné ép ez időben komornát szükségelvén, fölszólította az igazgatónét is, hogy neki egy alkalmas hajadont ajánljon. Ugrifüles a principálisné figyelmét Rózsára irányozta, értésére adván, mennyire óhajtsa a fiatal grófnak is, hogy a választás Rózsát érje.

Igazgatóné a szerint járt el; s a grófné elfogadván az ajánlást, utasította, hogy küldje fel neki a lányt. Igazgatóné sietett a szegény özvegyet eme váratlan szerencséről annak felemlítésével értesíteni, hogy a méltóságos grófné a néhai kántornak derék lányáról megemlékezvén: jövőjét kívánja megalapítani. Az anya e váratlan örömhírré sirt elérzékenyülésében. Könybe lábbadtak Rózsa szemei is s baljóslatu sejtelve oly mérveket öltött, hogy egy izben térden állva könyörgött anyjának: ne ereszze el magától. Szegény asszony! bizonyára hajt is a könyörgésre, ha Kribátsékné csakhamar elő nem állott volna szokott bőbeszédűségével a grófné haragja, pensiovesztés s több effélékkel rémítgetvén az özvegyet. Anyja rimánkodásai, az igazgatóné szemrehányásai, ki makacsságot, szivtelenséget s könnyelműséget lobbantott szemére, egészen megzavarták Rózsát, hogy végre beleegyezett az elválásba.

Eltávozása előtt azonban Üszke Péterhez fordult, kitárván előtte, a mennyire ezt leányos szemérme megengedte, szíve aggodalmait. Üszke e feltűnő bizalmat természetesnek találta, mert hiszen ki tudná a szenvedőt inkább megérteni, mint ő, kinek élete egy hosszú szenvedés! Rövid szavakban vigasztalta a leányt, beismervén, hogy van oka új helyzetétől idegenkedni, de egyelőre ő is a nyugdíj-vesztés lehetőségét stb. a legnagyobb csapásnak tekintvén, szintén nem tudott más tanácsot Rózsa számára, mint a grófné kívánságát teljesíteni. Végül megfogta a lány mindkét kezét s így szólt: »Adja az ég, hogy aggodalmait be ne teljesedjenek! bizzék Istenben s önmagában, s ne feledje el soha, hogy van egy hű embere, ki önért mindent tenni kész, a mi tőle csak telik.« Ezen egyszerű, de a mély érzés elfojtódott hangján ejtett szavak csodás vigasztalóval voltak a leányra. Kezet szorítottak. Rózsa másnap Bécsbe utazott.

Rövid időre rá a gróf megelégtelte a vadászatot s szintén visszautazott a rezidenciába.

II.

A tél egyformaságát Péterre nézve csak Pirosné súlyos megbetegedése szakította félbe. Minden szabad idejét a beteg ágyánál töltötte s ápolgatta, mint szerető fiú édes anyját. Rózsa sem feledkezett meg a betegről, sőt minduntalan kisebb pénzküldeményekkel kedveskedett neki. Leveleiben elpanaszolta, hogy a grófné nem akarja hazabocsátani édes anyja ápolására, kinek oly bensőleg könyörgött, hogy csak mitsem tagadjon meg magától, bár ezuttal csak oly csekély segélyt küldhet stb.

Üszke azonban már is sokalta a pénzküldeményeket. Nem fért fejébe az sem, miért menteti magát ez a leány annyira, hogy lehetetlen többet küldenie? Pedig annak oly egyszerű volt magyarázata. Az igazgatóné volt, ki Rózsát anyja súlyos betegségéről megszokott túlzással, iziben értesítette. Hihetőleg nem rossz szándékból intette továbbá a leányt, hogy ne sajnáljon

anyjától néhány fillért, ha meg akarja menteni a haláltól. Máskor meg azt írta, hogy csak el ne hagyja szegény anyját, ki úgy is aggódik és bánkódik, hogy leánya, kinek most jó dolga van, megfélelkezik róla; de másrészt csak nem kérhet alamizsnát tulajdon gyermekétől?! Egy alkalommal épen azt írta, hogy pénzt kell csinálni minden áron! Az utóiratokban el nem mulasztotta nagylelkűen megjegyezni, hogy anyjához intézett leveleiben Rózsa valahogy föl ne hozza közbenjárását. Üszke egyre komolyabb lett, de Pirosné szerencsésen fölgyógyult. Első teendője volt sűrű könyhullatás közt megköszönni édes kis leánya fölálodozó szeretetét, fölemlítvén, hogy élete csak azért kedves előtte mert egy jó gyermek boldogságáért imádkozhatik.

Leánya válaszát szintén közölte Üszke Péterrel, kihez valóságos anyai szeretettel kezdett ragaszkodni, mióta betegsége alatt megismerte annak ép oly nemes lényét, mint gyöngédségét. Péter e levél olvasása közben mosolyt erőltetett ajakára; de a jó ég tudja, mit mindent nem olvasott ki a sorok közül, mert hazamenet elkerült a bereknek, s itt merengve járta a legelhagyatottabb ösvényeket. Hosszas töprenkedés után azon meggyőződésre jött, hogy annak a szegény lánynak igen mély bánata van. Ekkor a rideg külsejű ember mellére csüggesztve gondterhelt fejét, áhítattal összekulcsolta kezeit s imádkozott.

Május hó végén leérkezett az öreg grófné, ki a nyarat ezúttal a fügedi kastélyában kívánta eltölteni. Eljött vele Piros Rózsa is, de - fehér rózsa képében. A kántorné az első pillanatban halálosan megijedt édes kis lánya elválkozásán, de csakhamar megnyugodott, midőn lánya pirulva magyarázgatta, hogy csak a szokatlan városi levegő, szobában való élés oka halványságának. Ő különben egészen boldog - látván anyját jó egészségben! Pirosné most már szintén örült e halványságnak azon biztos reményben, hogy nem sok időbe telik s a jó falusi levegő megadja Rózsikájának régi jó színét. Az öreg asszonyok bőbeszédűségével elbeszélte aztán leányának betegsége egész folyamát, miközben Rózsa oly keservesen zokogni kezdett, hogy más alkalomra akarta hagyni a végét; de Rózsa kérte: »csak mondja tovább édes anyám!« tovább is mondta, részletesen fölemlítvén azt is, miként ápolta a jó Üszke irnok úr éjjel nappal, mint egy szerető fiú és hogy mily nemes lélek, mily ritka jellem ez az ember... Rózsa hirtelen oly rosszul lett, hogy anyja ijedve fölugrott segítségére. A lányka ismét csak a szoba rekedt levegőjét okolta, pedig hát az öreg asszony úgy tudta, hogy a kis ablak hajnaltól fogva nyitva áll.

Rózsa már néhány napot töltött a falun és Üszke Péterrel még nem találkozott. Úgy látszott, mintha kölcsönösen kerülnék e találkozást! Pirosné meg nem foghatta, hogy Üszkének annyi dolga került a szénakaszásoknál, hogy egyszer sem térhet be hozzá! Rózsa azalatt, ha a grófnénál nem volt elfoglalva, sokat sétálgatott a berekben, kivált a Varczó patak partján s a sétákból nem hogy pirosabban, de mindegyre halványabban tért vissza.

Üszke, ha nem közelített is hozzá, úgy látszik figyelemmel kísérte Rózsa lépteit; mert midőn egy este nagyon soká elmaradt a berekben, lázas sietséggel indult utána. A berekben aztán ott látta Rózsát a patak partján csendes merengésben. Rózsa fölrezzent a közeledő léptek zajára s ijedten tekintett a férfiúra, ki szelid szemrehányás hangján megszólítja: »Valamikor azt ígértem, hogy segítségére leszek, ha szüksége leend rám. Ha megfélelkezett az ígéretemről én - nem.« Péter megfogá a lányka oda nyújtott jobbát mindkét kezével s mélyen szemébe nézett, mialatt arcza úgy vonaglott, mint a zivatar közeledésekor a sötét égboltozaton a cikázó villámok. Rózsa egészen elijedt a különben oly nyugodt férfiú fölindulásán s minden iziben remegve, félő hangon szakítá meg a borzadályos csendet e szavakkal: »Istenem, mit akar tőlem?« E kérdés úgy látszik megadta Péternek a kétségbeesetten keresett beszédfonalat, mert mély hangján csendesen azt felelte: »Kezét kérem Rózsa!«

A lány e váratlan mondásra előbb oly ijedt pillantást vetett szőlóra, mint ki a borzalmas valóra jutott, hogy örült áll előtte; de midőn szemei a jól ismert komoly tekintettel találkoztak, majdnem a gyűlölség hangján felkiáltott: »Örűtség - soha!«

»Rózsa! - válaszolá amaz, - ne féltse ma már eszemet. Én e lépést megfontoltam s mindig csak azt mondom s ön sem mondhat mást, mert ma ott állunk, hogy nőmmé lennie kell!«

Erre a szóra az a halvány virág mélyen elpirult, de szemei egyszerre csak ott tévedtek a víz tükre.... mosolyt erőltetve ajkára felelt: »köszönöm jó Péter, de én már el vagyok jegyezve!«

»Óh ne ilyen hangot ez ünnepélyes szomorú pillanatban, nehány lépésre e pataktól.... Elhiszem, tudom magam is, hogy ez elem a szenvedőre nézve nagy vonzerővel bír, de....«

Rózsa visszavonta a férfi kezei közt feledett kezét s a gyanu és félelem hangján kérdezé: »s ön tudja?«

Péter némán igent intett.

A lány alig tudta tovább elrebegni: »Mindent?«

E szó mintha Péter szívét repeszteté! de azt válaszolta: »Mindent! csak egyen kívül - tevé hozzá kis vártatva - élhetek-e ott azon joggal, mely a szerető férfit és jegyest megilleti?...«

S az előbbi lázas állapot ismét erőt vett rajta...

»Ott önnek sem kötelessége, sem joga,« válaszolt tompán amaz, »egyedül engem lehet okolni mindenért...«

Erre a vallomásra Péter úgy összeroskadt, mint egy tehetetlen agg, görcsös fuldoklásban.

A baljóslattól csak meggörnyedt, a tudalom összetörte.

De a férfi még sírni tudott, míg a lány könnytelen szemekkel meredten tovább nézte a víz tükreét.

Péter mintegy megszégyenelve gyengeségét térdre állt s határozott hangon megszólalt: »Ez még inkább parancsolja, hogy nőm legyen!«

»Ön igen következetes!« felelt a lány, ki kezdte Pétert nem érteni - engedje meg, hogy nyomdokában járva én is ragaszkodjam tovább nézetemhez, hogy előttem még csak egy becsületes út áll: a halál!«

Péter szomoruan rázta fejét... Már előbb akartam mondani, hogy igaz, a halál nyugodalmat ad, de csak akkor engedhető meg, ha kötelességszegéssel nem jár... Rózsa! lehetséges-e, hogy annyira megfélelkezett volna agg anyjáról, kit e lépése örültté tenne! Óh lány, az öngyilkosságnak súlyos bűnnek kellene lenni szemedben, mert te gyermek s keresztény vagy. Nem Rózsa, bár mily kétségbeejtő legyen reád nézve a gondolat: neked élned kell, mert egy szegény agg anyának gyermeke s magad is már anya vagy! Ezek mellett mit emlegetsem, hogy te nekem - egy születéstől fogva sujtott embernek - első és utolsó szerelmem, minden fájdalmam és boldogságom vagy!«

E szavakra a lány a földre borult, mint egy bűnbánó Magdolna s fuldokolva zokogott.

Péter nem vigasztalta... engedte sírni. Magának is két nehéz könnycsepp gyöngyözött szemében, mialatt ujjáról lehuzott egy kis karikát: édes anyjától birt egyetlen egy emlékét. Áhitattal nézte ez ereklét, azután lehajolt a lányhoz s csendesen fölkarolta magához... A két könnycsepp a bűnbánó forró homlokára hullott, mialatt Péter gyűrűjét Rózsa ujjára fölhozta. S a lány e pillanatban feledte bánatát, gyalázatát s úgy tűnt fel előtte a szerény uradalmi irnok, mint egy félisten, kihez csak áhitattal szabad felpillantania s midőn Péter azt sugá neki: »Jegyesem vagy!« görcsösen megszorítván kezét, oda simult hozzá.

Péter egy pillantást vetett az égre, mintha hívná az átszellemült anyát, hogy tanuja legyen, egy szerető férfi mint emeli fel a kiméletlenül letört virágot, engesztelő áldozatot hozva egy szerencsétlen anya szerelmének is! A mit az apa vétett, fia nem csak megbűnhődte, de engesztelő áldozatot is hozott érte...

Üszkét, hazaérve azon hír fogadta, hogy megérkezett a fiatal uraság is.

Képzeltető, ezen értesülés éppen jelen lelkiállapotában miként hatott reá!

Átüzent tisztartóékhoz, hogy rosszul érzi magát: ma estére köszöni a vacsorát.

De a hajdu csakhamar ott termett nála az üzenettel, hogy csak jöjjön át mielőbb: igazgató urnak mondani valója van.

Üszke nehéz sóhajjal átment a kancelláriába.

»Jó estét - ispán úr!« kiált feléje az igazgató, székkal kínálván a belépőt. Töltött neki egy quaterkát: »tessék!« még meg is kocintá poharát. Üszke ráhagyott mindent. Tisztiszek volt - a Tekintetes úr nagyon föl talált önteni a garatra...

»Tudja-e mi van e levélben?« kérdé ingerkedve az igazgató.

Üszke igen természetesen nem tudta kitalálni...

»Nohát megmondom én! kiáltott fel - ki van nevezve juhispánnak a Cseplésre...«

Üszke nem hitt füleinek... »Igen, igen! biztatja amaz, ma süttöttük ki a méltóságos grófnéval... mindent egybevéve maga legjobban is illik oda... No, nagyot néz majd Ugrifüles!« tevé hozzá nem minden káröröm nélkül.

Szegény! mintha Üszke e kineveztetést neki köszönhetné! Annak köszönheti, hogy az igazgatóné ráhagyta, azon alapos reményben, hogy Ugrifülesnek még jobb »nyílás« is akad, holott ki a Cseplésre kerül, el van az temetve mindörökre....

A révet látva, tárult csak fel szemei előtt a sötét rémkép: mi tevő lett volna ágról szakadt szegény létére különben, nehogy Rózsát a szégyentől megmentve - inségbe sodorja...

Az igazgatóné is csakhamar becsörtetett a kancelláriába, iziben előállva a gúnyos kérdéssel:

»Persze, most már megházasodik az ispán úr?«

- Természetesen! - válaszolt amaz.

»Tehát milyen feleséget válaszszunk - szőkét, barnát, vagy talán bizony már választott is?« tevé hozzá tetézett gúnynyal.

»Választottam!« mond rá Üszke nagy komolyan.

Az igazgatóné hangos hahotába tört ki, de egyszerre elfutotta a pulyka méreg... nini, ez a kódis, ez a kullancs, talán bizony még ingerkednék vele? s indulattól reszkető hangon, de azért még mindig enyelegve folytatá tovább:

»Talán nekem csak megmondja választottja becses nevét?!«

»Ma még nem lehet, téns asszony!« válaszolt Üszke, s azzal fölkel s jó éjszakát kívánva távozott.

Az igazgatóné csak nem elhült bele... »Megüt a guta!...« kiáltott, de egyszerre csak eszébe jutott, hogy az obsitosnak gyenge esze megbicsaklott a nagy szerencsétől s hangos hahotába tört ki... S aztán ha elképzei, hogy mondogatja savó képpel s a »de profundis« hangján talán épen a borbély vörös haju Terkájának a »holtomiglant holtodiglant....« csakhogy meg nem pukkadt bele...

Másnap délben Üszke Péter »uradalmi ispán« ünnepi ruhát öltött s bejelentette magát a méltóságos grófnénál, rövid, de meleg szavakban megköszönve a kegyes kinevezést. A méltóságos grófné erre odanyujtá kézcsókra keztyűs kezét, aztán kegyesen válaszolá: »Gut mein Lieber, er kann geh'n!«

Üszke ment, de ismét nehezedő szívvél. Azt merte remélni, hogy a grófné őt megkérdezni kegyeskedik, hogy van-e még valami óhajta? ő meg erre szerényen előáll a kéréssel, hogy engedje meg neki a nőülést...

Ettől a reménytől, úgy látszott, elesett örökre, mert írásbeli folyamodástól mi jót sem várt, tudván, hogy a grófné általában ellenzi, hogy tisztjei megházasodjanak, ha csak rendelkezésre álló komornája nincsen.

Üszke tünődését azzal szakította félbe: nincs más mentség, neki kell közbenjárni s bár mennyire ellenkezett egész lényével, elment a fiatal grófhhoz, háborgó lélekkel, de azon eltökélt szándékkal: magát mérsékelni, nehogy a maga jövőjével Rózsáét is kockáztassa.

Az előszobába kihallatszott a gróf recsegő tenorja »Er kann kommen!« mire Üszke nagyot fohászkodva belépett a szőnyeg-borította ajtón.

Arthur gróf lábait égnek meresztve hevert a pamlagon, látszólag szivarának bodor füstfellegein elmélázva...

Kisvártatva rábámult Üszkére: »Most nem érek rá« - mond - »jöjjön el délután.«

»Mindenesetre teszem tiszteletemet« - felelt az s meghajtva távozott.

Délután rózsaszínűbb kedvben találta az ifju grófot, legalább orczáinak pírja után következtetve.

A siesta után még ott nyújtózkodott a pamlagon s az inas éppen oda nyújtott neki egy új csibukot...

»Nos mi baj?« - kérdé keményen csibukozván a gróf.

»Méltóságod közbenjárásáért esedezem...«

»Nos?«

»Kérésem, hogy számomra a méltóságos grófnénál egy házassági engedélyt kieszközölni ne terheltelessék!« folytatá Üszke. »Egy élet megmentése függ tőle.... Ne tagadja meg méltóságod ezen első s biztosítom utolsó kérésemet.«

A gróf szemére helyezé elejtett monocliját s méregette a furcsa kérelmezőt. »Talán bizony annyira bántja magát a szerelem, hogy még az élete is veszélyben van?«

»Az enyém egyelőre még nem!« felelt az keserű mosolylyal.

»Hanem?«

»A szegény Piros Rózsáé...«

E név hallatára a gróf felszisszent, orczái fakó szint öltöttek, iparkodott zavarát palástolni, mire kis vártatva téveteg mosolylyal székre mutatott:

»Talán hosszabb beszédünk leend!«

Üszke helybenhagyólag intett fejével, de el nem fogadta a kínálást.

»Ön el akarja venni Piros Rózsát; szabad tudnom miért?«

Üszkének emberfeletti erőre volt szüksége, hogy ezt az embert ott nyomban izzé porrá ne törje.

»Hagyjuk ezt; - mondá reszkető hangon - fölteszem a gróf úrtól, hogy az okot, ha eddig nem tudta, megjelenésem után legalább is sejtí.«

»Eh bien! ha önnek kellemetlen, elhagyhatjuk a részleteket. Ön házassági engedélyt akar anyámtól kinyerni? kieszközlöm!«

»Köszönöm.«

»Mikorra is kívánja csak?«

»Mielőbb, méltóságos gróf úr, ha csak lehet - még ma!«

A gróf várta, hogy folytatni fogja, de miután ez elhallgatott, maga vette föl a szót:

»É-és? hebegé - egyéb föltételei...«

Üszke rábámult. A gróf pedig (elgondolá: ravasz róka... sondirozni akar; de határozott ajánlatot nem teszek) folytatta:

»Megteszem a lehető, csak egyre kérem, édes barátom, kerüljön minden botrányt....«

Üszke most már értette... s a visszafojtott indulattól reszkető hangon szólt: »Ám igen, föltételem: kimélje meg e nőt még látásától is s akkor ne tartson semmi botránytól!« Azzal ott hagyta a grófot.

»Kellemetlen affaire! - mondogatá ez magában - de ezuttal legalább eléggé simán folyt le.... De hát ki tudja, mi tervei vannak ezen embernek?«

Hosszas találgatás után arra a nézetre jutott, hogy ez az Üszke semmiesetre sem normális ember vagy nagyon eszes, ravasz ficzko vagy kötni való bolond.

Annyit már régen nem gondolkozott még egy huzamban a gróf; nem csoda, ha belefáradt. Csengetett: »otthon van anyám?« Az igenlő válasza elindult hozzá: minél előbb tisztázzuk a dolgot, annál jobb!

A léha lelkiismeretű férfit maga Rózsa sorsa ép oly kevésbé aggasztá, mint nem habozott a lányka kétségbeesését céljaira kihasználni. De hát jelenleg nagyon kellemetlen lett volna reá nézve bármely botrány.... Anyja elnézésére számíthatott, de ha Hermance comtesse találta róla értesülni! S alig, hogy neki örök hűséget ígért.... Hermance ezen affrontot soha meg nem bocsátaná neki.

Mamája, mint mindig, szívélyesen fogadta egyetlen fiát, s a gróf csakhamar a gazdaságra fordítá a társalgást; így rákerült a szó Üszkére is. A grófné fiát úgy »apropos«-ra megkérdezvén: volt-e nála is? a fiatal gróf erre dicsérni kezdte Üszkét: nagyon ildomos, jóra való ember ez az új ispán, aztán már nem is gyerek ember.... »Es scheint ein treuer Mensch zu sein, nur etwas dumm!« jegyzé meg rá az öreg grófné s fia fohászkodott magában: Bárha úgy lenne! de élt a gyanupörrel, hogy ez a fráter tudja az eszén...

Szünet állott be, mit a grófné azon incselkedő kérdéssel szakított félbe, hogy bizonyára Csákvárra (Hermance-ék lakhelyére) szárnyaltak gondolatai?

A gróf ráhagyta s anyjának kezét csókolt.

»Valóban szemrehányást kell tenni magamnak, hogy a legjobb anya közelében is elszállnak néha gondolataim.... De mikor társadalmi állásunk annyi s olyféle nehézséget gördít néha boldogságunk elé, melytől az alacsony sorsuaknak fogalmuk sincsen!... S az eszmetársulás milyen különös! Üszke eszembe juttatta Hermance-ot. Lám, ez az ember milyen boldog! Kegyességed »Mamá« egy kézvonásoddal azon helyzetbe juttathatná, hogy elveheti azt, a kit szeret.«

A grófné nagy szemeket meresztett s a gróf folytatá a pointírozást.... »Vagy talán nem is tudod, hogy Üszke a Rózsi komornádba szerelmes s el akarja venni?...«

A grófné válaszolni akart valamit, de a gróf megelőzte: »Mamá, te mindenki iránt oly kegyes és jó vagy! tudom, te meg nem tagadod e szerelmes pártól sem kegyedet? Én úgy érzem, hogy ha a két embert teljesen boldoggá tennéd, ez áldást hozna házunkra is.... Igen, mamá, én magam óhajtom átadni az ispánnak házassági engedélyedet, te meg kegyes léssz azt komornáddal közölni....«

A grófné némi ellenvetéseket tett, de végre beleegyezett fia - mint mondá - szeszélyes kérésébe....

Meglehet, hogy a fiatal gróf buzgalmát mellékes indokoktól ő sem vélte egészen mentnek s talán éppen azért is adta beleegyezését.... de sokkal ildomosabb asszony volt, hogy e tekintetben még csak egy vonatkozással is éljen fia vagy bárki más irányában.

III.

Üszke és Rózsa esküvője négy hétre ezen események után csakugyan végbe ment. A gróf néhány nappal azelőtt elutazott, kijelentvén az igazgató előtt őszinte sajnálkozását, hogy e derék pár esküvőjén személyesen meg nem jelenhet. Üszke fiatal felesége és anyósával elfoglalta a tanyai lakot. Hármuk közt bizonyára anyósa volt nemcsak a legmegelégedettebb, de a legboldogabb is: oly szépen teljesülvén legszebb álma - két gyermekének egybekelése.

A jó öreg asszony azonban nem sokáig élvezte az új helyzet boldogságát... rövid betegeskedés után elhunyt.

Rózsát e csapás bármily fájdalmasan érinté is, kénytelen volt magának bevallani, hogy e gyászeset is csak a bölcs végzésnek kifolyása... Anyja u. i. halála óráig sem sejtette azon szomorú előzményeket, melyek árán Üszke neje lett....

Alig hogy véget ért a közsajnálkozás Pirosné hirtelen halála fölött, kit most mindenki édig magasztalt, kiről az igazgatóné is bevallotta, hogy mégis csak okos asszony volt, mintha az Üszkéné a lánya se volna... egy újabb esemény hírre futotta be a falut:

Üszke ispánné ágyban fekvő beteg lett s nem sokára reá leánykát szült.

Komám- s sógorasszonyomé, kik tudvalevőleg az időszámítgatásnak nagy mesterei, össze-sugtak-összebugtak, igazgatóné pedig nem habozott a történeteknek egészen nyíltan a legrosszabb magyarázatot adni.

Üszke az effélékkel nem törődött; ha belőle egyet-mást - hála a mindig részvétteljes barátoknak - meg is hallott....

A kis lány csakhamar meghalt, mi, ha nem is vetett véget a mendemondának, de enyhítő körülményül szolgált bizonyára. Nem csuda, hogy Üszkét annak elhunytá nem igen érintette fájdalmasan, hanem inkább azon volt, hogy nejevel a multat lehetőleg feledtesse, mi idővel annyira sikerült is neki, hogy egyszer csak megint, mint piros Rózsát emlegethették feleségét, s a nőtlen urak (s nejeik távollétében még a nők is) szerte kinyilatkoztatták, hogy hét falu környékén nincsen olyan takaros menyecske, mint a cseplési ispánné.

A mi Rózsát lassankint meggyógyította, az férje benső szerelmén kívül a munka volt, a legfájdalmasabb sebeknek eme leghathatósabb írja! Kora reggeltől késő estig sürgött-forgott a ház dolgában, mi annál szükségesebb volt, mert jóllehet Üszkének szerény állása, nem sok aprítani valót adott a tejbe, még az anyósa után fönmaradt adósságokat is törlesztette abból az

utolsó fillérig. A napi fáradozások után este szépen összeültek s míg Rózsa szorgalmasan fonogatott, Péter felolvasott, s ha észrevette, hogy sötét emlékeinek boruja vonul föl homlokára, oda hajlott Rózsához, hogy biztató s vigasztaló mosolylyal keblére vonja kis feleségét....

Sokan irigyelték e két ember csendes boldogságát; kivált az igazgatóné, kinek agyarkodásai nem másíthattak a közvéleményen, hogy Üszke a leggyöngédebb férj, Rózsa a leghűbb s legengedelmesebb nő messze környéken.

Beteljesült végül Üszkének bár titkolt, de annál forróbb kívánsága is: szolgálatát mással cserélhette föl.

Az ép oly munkás, mint a kicsinyességig pontos tiszt egy kisebb uraságnál, ha nem is fényes, de mégis jobb állást nyervén az eddigénél, elhagyta a fügedi uradalmat. A méltóságos grófné Üszkének ezen lépését igen megörökölte. Ez volt ugyanis az első eset, hogy őt egy gazdatisztje oda hagyta, holott se szeri, se száma mennyit csapattott el maga! Az igazgató úr is zokon vette, hogy Üszke helyet cserél; az igazgatóné meg valóságos önkívületbe jött az emberek rút hálátlansága fölött. De Üszke utoljára is békén tűrte a vádakát. Ő tudta, hogy nem nyughatatlan természete, nem is nyereségvágy, hanem főleg azon iparkodás készleté az eltávozásra: hogy nevével a szomorú multat, a mennyire az emberi erő engedi, feledtesse. Az új helyzetben is, bár kényelmesebb, de ép oly csendes életet éltek Üszkéék. Pétert megtanította az élet, hogy a boldogságot a nagy világban hiába keressük s az egy kis szoba négy szűk fala közt könnyen megfér... nevének pedig csak egy kívánsága volt, hogy Pétert, kit annyira tisztelt s mind bensőbbben szeretett, megelégedettnek lássa.

Egyszer aztán hangosabb lett a ház; egy kis fiú sikítása zavarta föl annak megszokott csendjét. Üszke egy szóval sem pörölt érte; sőt mikor Rózsikája kérdezé: nem zavarja-e a kis lármás számadásaiban?, mosolyogva nemet mondott, magában meg elgondolta, milyen boldogságos tréfa az a kis sikítás; a miről álmodni sem mert volna, mikor cseplési ispán korában zajgó lélekkel, de azért nem kevésbé pontosan számba kellett vennie a hasi, ideji, egy-két éves s öreg juhbőröket....

Üszke Péter megérte, hogy még ő belőle is boldog ember lett s e boldogságot annak köszöné, hogy az ész szavát mindig figyelmesen meghallgatta, de csak addig, míg az a szív s becsület szavával ellenkezésbe nem jön....

Ezek után kevés a mondandóm.

Ugrifüles - mint mondani szokták - carrièret csinált. Titkára lett a fiatal grófnak. Az igazgató - Ugrifüles indokolt előterjesztésére nyugdíjaztatott, ki azt egy tehetetlen embernek, feleségét pedig perlekedő, a kenyéruraság érdekeit tulkapásaival veszélyeztető néembernek jelezte.

A váratlan hirre, mely magát az igazgatót készen találta, vérmes természetű nejét szélhűdés érte... Mikor ismét magához tért, egy, magával tehetetlen roncs volt, elvesztvén még legélesebb fegyverét - a nyelv használatát is.

Arthur gróf és Hermance comtesse fejére fényes menyegzőjük alkalmával köből számra kívánták az áldást, mely azonban nem igen fogant meg rajtuk.... A gróf főleg Párisban élt, hol üres óráit a ballerínáknak szentelte; Hermance grófné mindig gyengélkedő volt, enyhébb éghajlat alatt töltötte napjait, hol excentrikus angoloktól udvaroltatott magának, mígnem egyszer a kegyuraságok alatt álló templomokban elmondták fölötte a »liberás« miséket.

Üszke is már régóta beszámolt a mindenségnek porával... bizonyára nem gondolva, hogy hosszú esztendőket után, midőn annak a »jó« régi világnak vége van - még emlegesse valaki....

»Látja, mivé lettem!«

- Egy meghasonlott naplójából. -

Érzem, hogy napjaim megszámlálvák. A lélek kínos vergődése alább hágy; ez a föloszlás jele. Sokáig haboztam, ne vigyem e sirba szívem kínos titkát, de végül is erőt vett rajtam a vágy - a mécs utolsó föllobbanásaként - boldogtalanságom történetét föleleveníteni egyes részleteiben.

Igaz, hogy életem története olyan, minő ezer meg ezer fordul elő a világon, de mégis tragédia, melyben a társadalom gyöngéje erőt vesz egy határozatlan jellemen s eljátsza a végzetes fátum szerepét....

Tragédia, mely a szív mélyében tusázik le. Nincs egyéb látható következménye, csak az, hogy egy emberélet elpusztul.

Homályosan rémlik előttem, mintha magam is ifju lettem volna valaha. Nem tudom: régen elmúlt valóság-e vagy csak álom, ha a megsemmisítésnek szánt irataim közt nem látnám e sorokat, melyek világot vetnek lelkem egykori homályosítlan tükrére. Ma közönyösen olvasom ezeket, mintha nem én volnék, a ki így irtam és éreztem egykoron: »Azt tartom, az ember legyen epicuraeus; élvezzen szellemileg, anyagilag, addig, a meddig és akkor, a mikor csak lehet; - de legyen stoikus is, mikor épen stoikusnak kell lennie! Az, mit Epicur legmagasbb jónak nevezett, nézetem szerint a - szerelem! Sem az érzéki, sem a tisztán szellemi öröm, minek egyoldaluan magyarázzák; hanem mindkettő csak egyesülten válhat a legmagasbb jóvá. Szégyen rátok, kik csak az anyagot imádjátok - plus bêtes, que les bêtes; de szégyen rátok is, ti plátói flótások, kik angyalok dicsőségére sovárogtok és ép e hiu törekvésben mutatjátok ki éretlen pygmeusi voltokat.«...

Tehát én is fiatal valék, minden szépre-jóra kész, kinek Hafiz ideálja s a tisztán emberi boldogság, vágya volt.

De mit is csodálkozom rajta: hiszen akkor 20 éves valék! Husz éves kor! Aranykora az ifjúságnak s e korban valék én; fiatalabb, semhogy az élet letörülhetne volna már rólam az ifjúság zománczát, mely - mint az csak az érett, de még érintetlen gyümölcsön látható - csupán a serdülő ifju és hajadon ékessége s ott ragyog a szemekben, ott mosolyg az ajkakon s nyilvánul a lány kecses mozdulataiban s akaratlan elmélázásában, az ifju boldog mitsem-törődésében, föllobbanó lelkesülésében s elandalító ábrándozásaiban.

Jaj azoknak, kik már tulkorán elveszíték e zománczot; az élet nem birja nekik megadni azt, mit különben nyujtana s nem várhatja tőlük azt, mit jogosan várhatna.

Az ifjunak hinni, remélni, szeretni kell. Ez az ő paradicsoma. Én is hittem, reméltem, szerettem egykoron! De husz éves koromban csak azt tudtam még, mi a szeretet s ez érzés kielégítette, betöltötte szívemet. Oh, hogy szerettem a világot körülöttem, az emberiséget - mintha nem is én lettem volna az! - de nem sokára megtudtam azt is, mi a szerelem.

Szerelem! Mily törpe e szó ama fogalom jelzésére, melyben a menny minden üdve és a pokol egész kárhozata van, melyben ég, föld és az egész mindenség visszatükröződik.

I.

Egy falusi ünnepély alkalmával ismertem meg Bigyikét.

Most is előttem áll a karcsu, szőke lányka, nagy fekete szemeivel, a mint szemérmesen lesüté azokat, midőn megszólítám. Az egyetemről jöttem volt ép haza, mint nagykorúsított ifju, ottani jószágom átvételére. - Az önállóság, függetlenség érzete nem ismert boldogsággal töltött el s jó kedvvel látogatám meg az ünnepélyt, melyet ezen alkalomból rendeztek. Vig-kedvűen beszéltem az öregekkel, pajzánkodtam a leányokkal, midőn Bigyikének feltűnő szépsége megragadta figyelmemet.

De hogy' is ne érdekelt volna e leányka, ki atyám leghivebb szolgálja s legönfeláldozóbb barátjának leánya volt. Atyáink mint iskolatársak szerették meg egymást. Midőn pedig apámnak, a bőven költekező huszártisztnek, pénzügyei annyira összebonyolódtak, hogy előtte a menekvésnek már csak egy útja állott: egy jótékony golyóban, végső kétségbeesésében az a gondolatja támadt, hogy egykori bizalmas barátja előtt feltárja helyzetét. S a jó barát most sem tagadta meg magát. Előnyös helyzetét felcserélte a lehető legbizonytalanabbal. Kezébe vette atyám ügyeinek rendezését, mint annak teljhatalmu kormányzója és nemcsak kisegítette atyámat a hinárból, mely már teljes elnyeléssel fenyegette, hanem jószágait mintaszerűen berendezve, nem remélt jövedelmezőségre emelte. De a túlfeszített munkásság sirját ásta a különben is gyenge szervezetű embernek. Élte virágjában hunyt el mindenkinek sajnálatára, ki ezt a nagy szervező tehetséget, ezen példás embert és tisztviselőt ismerte. Most szemben álltam ezen férfiú leányával, kinek én tulajdonképen mai szociális állásomat köszönhettem, mert atyám nem egyszer emlegette, hogy ez az ember nemcsak életmentője volt, hanem családom hirnévének föntartója is.

Brigitta, vagy - mint őt kicsinyítővel nevezték - Bigyi teljesen lebilincsel. Minél tovább beszélgettünk együtt, csodálatom annál inkább nőtt. Az értelmiség, a tapintat, mely társalgásában nyilvánult, szendése s feltűnő szépsége - egyaránt elbájoltak.

Midőn elbucsuztam kezét szorítva, megfoghatlan érzés vett erőt rajtam. Kevésbe mult, hogy a szerényen nyújtott kezecskét meg nem csókoltam.

Napok multak s Bigyike egyre foglalkodtatott. A mit róla hallottam, mind csak fokozta csodáló tiszteletemet. Szeretettel, tisztelettel szólt róla mindenik; egy irigy hang sem emelkedett ellene. Oly szép, oly jó volt ő, hogy inkább angyalnak, mint emberi lénynek nézték mindnyájan. Az öreg lelkész maga is úgy nyilatkozott, hogy a hol ő megjelen, mintha jelenléte megjavítaná az embereket, hogy e fiatal lányka tisztesség és áldás az egész falura. Pedig alig volt több 16 évesnél.

Nem állhattam ellent a vonzódásnak: fölkerestem Bigyikét és azután sokszor találkozáink, a nélkül, hogy okot nyújtottunk volna a megszólásra. Bigyike jósága oly minden kétkedés fölött állt, hogy vonzódásomnak senki sem merészelt volna rossz magyarázatot adni.

S én e közben árkádiai napokat éltem.

Az első szerelem százezerszer megénekelte idylli jeleneteit éltem át.

Oh, e megfoghatlan érzésnek hány pházisa és változata volt már, egyik rejtélyesebb, egyik csodálatosabb és boldogítóbb a másiknál. Én átéltem a boldog szerelem minden üdvösségét. És Bigyike is szeretett, a legbensőbb szerelemmel pedig soha nem is jutott eszembe kérdezni: vajjon szeret-e? Mi kétségen felül egymásnak valánk teremtvé s kellett, hogy mélyen, forrón, végtelenül szeressük egymást. Az idő röpült; nem tudom, hány nap és hány hó mult el azóta, hogy Bigyikét megpillantám. A külső világ, mintha meghalt volna, szerelmem, boldogságom annyira foglalkodtatott, hogy kivüle minden egyéb megszűnt előttem létezni.

Az első ébredés azonban mindjárt keserű volt.

Látogatóba jött Aladár - egy távoli rokonom, a szalonok hőse, a világfi comme il faut, a gentleman mintaképe. Szívélyesen fogadtam, de aztán többé nem sokat törődtem vele. Rokonom azonban más szemmel nézte viszonyomat, mint a falubeliek s pár napi szemlélődés után bizalmas beszédre kért föl.

Kedvetlenül adtam rá beleegyezésemet és fájdalmas idegenkedésem nőtt, midőn egy pár bevezető szó után Bigyikére vitte a társalgást; úgy fájt nekem ezen oly kiméletesen előhozott kiméletlen beszéd, mintha egyenkint tépte volna idegeimet. Kérdezte, hogy gondoltam-e arra, mit mond a világ e viszonyhoz? Én őszintén bevallám, hogy nem; mert még azt sem tudom, hogy a mit mi ketten érzünk - viszony-e?

Kérdezte tovább: »Mit akarok vele elérni?«

»Szeretni, - mondtam - ez magában a legszebb cél!«

Ő mosolygott.

Tovább faggatott és kezdte bizonyítani, hivatkozván belátásomra, hogy Bigyikét nőül nem vehetem.

Úgy összerázkodtam e szóra, mintha virágok között egyszerre kigyóra léptem volna. Fölébredtem s úgy fájt az ébredés! Még csak homályosan sejtém, hogy előttem örvény tátong... Nem mertem belepillantani. Sokáig ültem szótlan, mintegy gondolat nélkül, mígnem rokonom megunva a hosszas hallgatást, folytatá:

»Nos azt belátod, hogy el nem veheted; tehát kedvesednek akarod?«

Mint a sebzett oroszán, úgy ugrottam föl e szóra; őrzőgő láz fogott el s nem tudom, mit válaszoltam, csak annyira emlékezem, hogy Aladár »kötni való bolondnak« nevezett s nevetve hagyá el a szobát. - Szerencséjére! Én egy kissé rendezni iparkodám gondolataimat. Annyi rémlett előttem, hogy ama szavaiért jogom van őt párviadalra kihívni s megbirtam volna azért ölelni, hogy ezzel módot nyújtott nekem, hogy megölhetem. Homályosan emlékezem, mintha Aladár nem fogadta volna el az »élethalálra« való kihívásomat, s én őt insultáltam, mire aztán mégis elküldte segédeit, kiknek könyes szemekkel köszöntem meg Aladár szíves készségét.

Emlékezem arra is, hogy a ligetben, hol annyit andalogtam, hol gyöngyvirágot szedtem Bigyikével, a fa közelében, melyre tollkésemmel véstem volt a két betűt B. E., szemközt álltam ellenfelemmel s egyszerre éles fájdalmat éreztem mellemben s mintha kettős lövés dördülését hallottam volna! Aztán, mintha menyeyi lehelet érintene és angyszárnny suhogása hűtené homlokomat. Mire magamhoz tértem, idegen helyen valék, idegen arczok között. Orvosok serénykedtek körülöttem és sokáig, igen sokáig nem engedtek csak egy szót is szólnom. Körülnéztem s egyre kerestem Bigyikét. Nem láttam sehol. Úgy fájt a mellem, sokáig azt hívtam, hogy a szívemtől van! Végre is kirebegttem: »Bigyikém!« Az orvos csöndre intett és mellemre mutatott. Ellenfelem golyója tüdőmbe hatolt volt.

Hosszas betegség után felkelhettem. Nagybátyám volt, a ki vezetett. Olyan gyöngé voltam, mint a tehetetlen gyermek; sirtam szégyenemben. Egyre Bigyike után kérdezősködtem. Bátyám biztatott, hogy megláthatom, mihelyt jobban leszek, de a megrázkódtatás ártalmas lenne rám nézve. Én türelmetlenül ráztam fejemet. Majd ismét rosszabbul lettem s rá kellett állnom orvosaim tanácsára, hogy más éghajlat alá utazzam, egészségemet minél hamarabb visszanyerni. Hisz most alig tudtam gondolkozni is.

Nagybátyámmal Nizzába utaztunk. Az enyhe lég, a szép táj igen jót tett; szemlélatomást javultam. Bátyám kifogyhatlan volt a szórakoztatásokban és én, mint a járszallagos gyermek,

követém. Lassan megszoktam őt mindenben követni, szavait s nézeteit magamévá tenni. A hányszor csak előhozám Bigyikét, a kedvetlenedés és elkomorodás fellegeit láttam homlokára vonulni, úgy, hogy, bármi kínomba került is, türtöztetem magam a kérdezősködésektől. Hisz egyenes feleletet úgy sem nyerheték tőle, bár többször megígérte, hogy ha egészségem tökéletesen helyre áll, körülményesen beszélni fog e tárgyról. Lassankint megszoktam a várakozás merev állapotát.

Bátyám nem szünt meg engem a legelőkelőbb a társaságba bevezetve, a születés előnyeire figyelmeztetni, dicsvágyamnak, ifjui hiúságomnak folyvást tápot nyújtani s a mesalliance-ok legneveltségesebb oldalát tüntetni föl előttem. Szégyenemre mondom, tanítványa lettem. Ekkor végre elérkezettnek vélte az időt nyíltan lépni föl szerelmem ellen. Ámde föllépése korai volt.

Egy véletlenből értésemre esett, hogy Aladár rokonomat én öltem meg a párbajban. Noha csöppet sem kételkedtem a párbaj jogosultsága fölött, ez érzékeny szívemre mégis nagy csapást mért, és képzelődésem újabb izgatást, idegességem újabb tápot nyert ez értesülésben. Lelkiismeretem gyilkolással vádolt s én visszaestem búskomorságomba.

Bátyám - úgy látszik - egy előkelő házassággal akart kigyógyítani kedélybajomból s nem habozott nekem ez irányban előterjesztéseket tenni. Szinte megijedt annak láttára, hogy behegedtnek vélt régi sebeim mily erővel ujulnak fel egyszerre. Nagyon sokat szenvedtem, mert úgy megszoktam az engedelmességet, hogy egy czáfoló szót sem birtam mondani, akkor, midőn ő atyailag beszélt nekem, hogy mivel tartozom születésemnek, társadalmi helyzetemnek és jövőmnek, de nem tudott - meggyőzni.

Minden felelet helyett szívemre mutattam. Ő megértett engem, az ész le volt győzve. De meddig?

Ezek után világfi cinizmusának finom élével törekedett kiábrándítani abból a fiatalos nézetből, hogy Bigyike egy földön járó angyal - bármely koronára érdemes - nem közönséges polgár leánya. Be sokszor sziszszentem föl, midőn keztyűs kézzel, de kegyetlenül tépegette a szívem mélyében élő eszményt! Végre abban egyeztünk meg, hogy ha Bigyike egy év leforgása alatt hű marad hozzám - nőmmé tehetem! Mikor bátyám ezen indítványával föllépett - figyelmesebben vizsgálta volt már szívemet - én ellenmondás nélkül adtam hozzá beleegyezésemet, azon ígérettel, hogy őt egy szóval sem tudósítom holléte mről.

Biztam benne, hogy így is megállja a próbaévet; de később, midőn bátyám egy tudósítást nyomott kezembe, melyből értesültem, hogy Bigyike egy falusi kisbirtokossal gyűrűt váltott, egyszerre összerogytam. Mire magamhoz tértem, erőltetett mosolylyal kértem bátyámat, hogy kérje meg számomra az utánam epedő gazdag özvegy báróné kezét. Nagybátyám érzékenyen szorított szívéhez és okos, jó fiának nevezett.

Nem sokáig tartott látszólagos erőm. Közönnnyel mentem a bárónővel való gyűrűváltás elé, de mikor a jegygyűrű ujjamon volt, égetett, mint a tűz. Kértem bátyámat, azon ürügy alatt, mintha személyesen szeretnék egyet-mást elvégezni, hogy engedjen hazámba utazni, alattomban pedig azért, hogy meggyőződjem Bigyike hűtlenségéről. Igaz, én nem tettem neki semminemű ígéretet; de ez a jegygyűrű úgy égetett...

Bátyám mindenféle ürügy alatt gátolgatá elmeneteletemet, de rajtam a vágy oly erőt vett, hogy egy pár búcsúsor hátrahagyása után titokban utaztam el. Menyasszonyomról egészen megfeledkezém.

II.

Ép ideje volt megérkezniem, mert a hogy titokban megjelentem bölcskei jószágomon, ép akkor eskették Bigyikét.

Észrevétlenül húzódtam meg a templom egyik sarkában; lábaim alig birtak, úgy reszkettem, a mint őt megpillantám.

Arca, mióta nem láttam, kissé megnyúlt. Roppant halvány volt. Nem könyezett, nem mosolygott. Olyan volt ezen arc, mintha márványból véste volna ki valami nagy művész. Oh csak lélek kellett volna belé, hogy az ég legmesteribb remeke álljon előttem.

Hideg verejték gyöngyözött homlokomon. Oda akartam rohanni, életet önteni belé csókjaimmal, ölelésemmel fölmelegíteni e szobrot - s nem bírtam mozdulni. Fuldokolva kapkodtam levegő után s lázas rettegéssel ügyeltem minden mozdulatára. Utolsó percig biztatott a remény, hogy nem fogja kiejteni a rettenetes szót »holtomiglan«. - És ő mégis fölnyitotta ajkait és csendesen, megindulás nélkül kimondta: »holtomiglan!« Többet nem hallottam; midőn magamhoz tértem, a templom hideg talaján elterülve fekvém. Este volt, fáztam. A templom rám lévén zárva, feltörtem a sekrestyeajtót s a szabadba rohantam. Sokáig barangoltam céltalanul a berekben. Tapogatóztam a fa után, melyre neveink kezdőbetűit véstem volt, hogy kiirtsam ez utolsó emléket is. Az E. betű mellé mintha egy kereszt lett volna volna vésve! Nem volt bátorságom többé hozzá nyúlni.

Visszatértem a faluba s egyszerre ott találtam magam a lakodalmas ház előtt. Szinte szégyeltem magam, itt a sötétben ólálkodni, bár magam sem tudtam, voltakép mit akarok, mit várok? Nagyon csendes lakodalom volt ott benn.

A teli hold futó felhők mögé rejtőzködött, egészen elsötétedett s a mint egyszerre kibukkant a felhők mögül, Bigyikét láttam fehér menyasszonyi ruhájában myrthuskoszorúval fején a kert ajtóban; kezeit tördelte ég felé s mintha köny csillogott volna szemében.

Oh ez a köny e percben majdnem örültté tőn. Mint a hiúz áldozatára, úgy ugrottam elő rejtekemből. Azt gondoltam, hogy a keserűség, melyet az a köny előidézett, megmérgezi szívemet. Szavaim is keserűek lehettek; megszólítám: »miért könyezik szép menyasszony?«, mire egy halk sikolylyal összerogyott, míg én, mint gyilkos, önkívületben elfutottam. Azonnal utnak indultam s másnap levelet irtam nagybátyámnak, melyben megérkezésemet jelentem és szép menyasszonyomat üdvözlöttem.

Régen nem láttak engem oly jó kedvűnek; pajzánkodtam, mint egy csintalan gyermek és hahotáztam, mint egy örült. Bátyám nem tudott eléggé csodálkozni és örülni megváltásomon és egy pár hónap múlva ő kért meg: ha nem utaznám-e helyette Magyarországra némely ügyeink rendezése végett, mert én nagyon siettetém a menyegzőt, minek a báróné legkevésbé sem mondott ellent.

Azt gondoltam: végkép kiábrándultam első szerelememből és, hogy emléke se maradjon fenn: elhatározám annak színhelyét - bölcskei jószágomat eladni. A vevőkkel értekeztem s velem nem volt sok bajuk, megalkudtunk; de mielőtt véglegesen elbúcsúznám e tájról, elhatározám a derék falusi lelkészt meglátogatni. Igen hidegen, kimérten fogadott s míg én törekedtem a régi bizalmas hangot földézni köztünk, látszott rajta, hogy mennyire iparkodott rövidebbnél rövidebb feleleteket adni. Egy szerencsétlen eszmém azt súgta, hogy Bigyikére - az öreg lelkész kedvencére - vigyen a társalgást. S közömbösnek látszani akaró hangon kérdém: »Boldog-e Bigyike, mióta férjhez ment?« A pap oly vádteljesen, oly megvetőleg pillantott rám, hogy csodálkozva megkérdeztem okát. Egy kissé habozott a felelettel, de aztán minél inkább nekihevílt a beszédnek, annál megragadóbb ékesszólással sujtott. Szótlatlanul, megsemmisülve ültem széken; elbeszélésének iszonyú hatása alatt. Mintha leálcazott gyilkos

lettem volna, úgy éreztem magamat. Szörnyű világot vetett e beszéd nagybátyám és saját cselekvésemre, hűtlenségemre. Én mertem Bigyikét vádolni, őt, ki mialatt halálosan megsebesülve önkivületben feküdtem kórágymon, éjjel-nappal virrasztott mellettem, mígnem nagybátyám elküldé. Sokáig nem hallottak hirt felőlem. Bigyi nem képzelhetett mást, mint halálomat. Könyezett a jó öreg, midőn e leány szerfölötti néma szenvedéséről beszélt. Később megtudta ugyan a lelkész, hogy élek, de hűtlenségemről megbizonyosodva, hagyta a leányt boldog hitében, ki egyszerre két halottat siratott: engem és anyját. A lelkész magához vette az árvát, de zsémbes testvére miatt az nagyon nehéznek bizonyult. Kérők jelentkeztek egymásután s a hosszas faggatások közt végre abba egyezett Bigyike a lelkész tanácsára, hogy egy öreg úrhoz, ki inkább apja, mint férje lehetne, megy nőül.

Nászestéjén nagy szerencsétlenség történt, mert Bigyikét önkivületlen állapotban lelték a kertajtóban. Hetekig nem tért magához, ideglázba esett s nagyon féltették életét. A fölálodozó öreg férj, a pap és nővére, kiket most furdalt lelkiismeretük, önfeláldozólag ápolták. Hála az égnek, az ifjúkor erősebb volt a betegségnél s Bigyike fölépült: hogy férje essék áldozatul a láznak; rövid ideig ápolhatta csak s nemsokára harmadik halottját sirathatá. Özvegy lett, a nélkül, hogy feleség lett volna.

Oh mi mindent éreztem ezen elbeszélés alatt! Mily utálatos színben tűnt fel nagybátyám, ki társadalmi előítéletből két szív boldogsága földülésán oly nagy buzgalommal működött és én - ki vezettetém magam, mint a gyermek a hiúság járszalagján! - boldogtalanná tettem egy anygalt s gyáván megtagadtam szívemet! Nem találtam számomra egy mentő szót: lehajtott fővel, bucsu nélkül távoztam a lelkész lakásából.

S a berekben barangoltam gondolat nélkül sokáig, a mint egyszerre Bigyikét pillantám meg az ismert fa alatt, fekete gyászöltönyben, melyből kisérteties fehérsége még vakítóbban tűnt föl. Kedvenc virága: egy csomó gyöngyvirág volt kezében. Alig rebeghetém ki a szót: Bigyike! - Sokáig szótlantul álltam ott előtte, mígnem ő szakítá meg a csendet e fájón kiejtett halk szavakkal:

»Látja, mivé lettem?«

S nem tudtam mit felelni; úgy szerettem volna térdre hullva bocsánatot kérni tőle s nem mertem. Éreztem, hogy bűnöm számára nincs bocsánat. Mint az ítélet hangja csendültek fülembé e szavak: »lássá, mivé lettem« és üldöztek, mint a furiák.

Egy gondolat villant föl agyamban: a bosszu. El bűntársamhoz! Hadd jöjjön ide, hadd hallja ő is e halkan kiejtett szavakat, mikben ítéletünk rejlik. Hadd szenvedje ő is a pokolbeli kínok tengerét, az önvád torturáit e három szóban: »Látja, mivé lettem!«

Utaztam éjjel-nappal, hogy mielőbb nagybátyámhoz érjek. Ölelésre tárt karokkal sietett elélem, de ijedten hátrált, a hogy én megszólítám: »Látja, mivé lettem!« Ki voltam vetkőzve emberi alakomból: ez érthetően beszélt. Nem is szóltam semmi egyebet; ez volt utolsó szavam hozzá az életben.

Menyasszonyomnak visszaküldém a jegygyűrűt és siettem Bigyikéhez, lábainál bocsánatot esdekelnem és aztán - ki tudja, mi következik aztán?

A mint az ismert falu keresztutjára értem, halottas menet jött velem szemközt.

Rossz előjel - mondogatám magamban. Kocsisom megállítá lovait és levett kalappal várta meg a menetet; én követém a példát. A hogy' a hosszú menet lassan-lassan közelgett, megnevezhetlen nyomasztó érzés vett erőt rajtam, mintha ónsúly nehezült volna szívemre, elfojtva lélekzetemet! Nem birtam szólani, csak szememet szögezém kocsisomra, ki megérté néma kérdésemet s a keresztet vivő fiuhoz hajolva kérdé:

»Kit temetnek?«

»Bigyikét!« - lön a síró gyermek válasza.

A koporsó elhaladt mellettem s előttem megszűnt a múlt és jövő. A jelen két szóban központosult: Bigyike meghalt! Egyebet nem gondoltam, egyebet nem éreztem, csak még egy végtelen ürt szívemben. Követém a menetet s ott álltunk az új sirgödör előtt.

Mint a vízben fuldoklónak a hang: zavarosan, tompán hangzott a fülemben: »Requiescat in pace!«

S mint a fuldokló lég után kapkod, úgy akartam fölidézni emlékembe utolsó szavait.

Zokogtak körülöttem. Én köny, érzés nélkül álltam ott közöttük; elhangzottak a miatyánk végszavai s a nép eloszlott. Csak én vártam, mint az elítélt a fehér kendő lobogására, arra a szellemhangra, mely azt suttogja nekem: megbocsátok! De néma volt bennem s körülem minden. Nem tudom, meddig álltam ott, mint egy élő halott. Majd éles, fájdalmas érzés nyilalott át szívemen, a mint tompán hangzott fülemben: »késő!«

Erre a hangra zokogva vetém magamat a fölhantolt sirra. Sokáig sirtam, zokogtam ott, mígnem egy kéz szeliden érinté meg vállamat; - fölrezzentem. A falu tisztos lelkésze volt, ki mély megilletődéssel hozzám hajolt, szólva: »Utolsó sóhaja is ön volt. Miért nem jött előbb!«

III.

Sok idő folyt le azóta és én sokat, igen sokat szenvedtem.

Végkép elhalványodtak legszebb, legfájóbb emlékeim, csak ez egyet nem bírát eltörölni az ércen és grániton, gyöngé szívén és erős elmén egyaránt rágó vasfogu idő; ez egyet, mely így hangzik: »látja, mivé lettem!«

S e három szó be van vésve homlokomra, mely azóta redős lett; bevésve szívembe, mely azóta nem vágyik, nem érez; bevésve elmémbe, melyet e három szó örökkön örökké foglalkoztat.

El nem hagy: sem a világ zajában, sem csönd és magányban, sem az imádság, sem a káromlás nem bírják tulkiáltani!

Pedig mielőtt e három szó által legyőztem volna: a kétségbeesés bátorságával küzdöttem ellenük. Hosszas s irtóztató volt e viadal. Minden fegyverhez nyultam ellenük, a mit csak ég, föld és a pokol feneke nyujthat - hiába! Nem használt ellene semmiféle gyógyszer, sem gyönyör, sem munka, sem bor, sem mámor.

Mielőtt az öngyilkosság útjára térnék, mint keresztény még egyet kísérlek meg: kolostorba vonulok, bár az oltárkép angyal arcza ott is csak azt fogja susogni: »Látja, mivé lettem!«

A kit ketten megszerettek.

I.

Lemenőben a nap. Puszta a határ. A megyei uton, mely a kátyuk szakadatlan láncolatja, közeleg egy jármű. Két kenderhámos gebe fakó-szekér előtt görnyedezve tart a falu felé. Az első saroglyában ketten ülnek. Egy buta kinézésű bóbiskoló paraszt, kinek csak børsipkás feje és piszkos ködmöne látszik, többi testrészét eltakarja egy rengeteg krinolinon nyugvó tulipiros szoknya. Termetes női alak husos bal kacsójában tartja a csepümadzaggal kitoldott gyeplőszárat, míg a jobbik egyre emelgeti az ostort, a nélkül, hogy ezzel a kifáradt táltosokat még csak csendes kocogásra is bírná serkenteni. A belső ülésen három nő szorong, míg a saraglya tele van tömve holmi requisitumokkal. Mert hát mi türes-tagadás: Tespis szekere az, mely így csendesken tova vánszorog, úgy, hogy a Fra Diavolo köpenyegben mellette lépkedő hórihorgas alak minduntalan megelőzi. A gyeplőt tartó dámát két oknál fogva illeti meg a tisztség, hogy Tespis kordélyát dirigálja, mert ő a directorné és nem kevésbbé ő az, ki egykoron maga hajtotta Kricsi báró gyönyörű jukkerfogatát.

De ha elpártolt is tőle a lovag, mint annyi más, megmaradt a lovak iránti szenvedélye. A mint kezébe veszi a gyeplőt, mintegy varázsütésre felelevenedik előtte a szép mult.

A Kricsi keselyének elég volt csak ostort mutatni, hogy ragadjon.... s hogy csengett-bongott a Niki posta fogatja, mikor vendégszereplő útjára vitte - falusi kastélyába...

S most? A kerék hozzá dörzsölődik a löcshez, a saroglyalánc csörög, a kenetlen tengely nyikorog, mintha csak mostani létét jelképeznék.

Egyre morozusabb lesz tekintete, idegesebbek mozdulatai. Azok ott hátul ösztönszerűleg elhallgatnak, nehogy beléjök kössön. A drámai hősnő és szivetörött hitvesek személyesítője csendesen kötöget egy óriási harisnyán, a naiva félig behunyt szemekkel álmosan dől a saraglya requisitumaira, míg a soubrette, hol a directrice-re pillant pajzán mosolylyal, hol pedig a hegyesen lépkedő - a borbélymesterséget az első szerelmes szerepköréért fölládozott - ifju felé vág egyet-egyet beszédes szemével.

Egy ilyen pillantást ellesvén az igazgatóné, éppen neki készül egy mosdatlan mennydörgésnek, midőn a szunyoglábu első szerelmes felkiált: »Itt volnánk!«

A jármű bekanyarodik a nagyutcába. Szombat este van. Söprik a házak elejét és tapasztják a ház alját. A karaván nem okoz tehát nagyobb feltűnést, csak egy pár tétlen gerkóc ott az ut porából kiáltja oda az első szerelmesnek, hogy »gólya, ne!«

A vándor múzsa terhet vonzó két táltos elvergődik a nagy korcsma elé, hol az intrikus mint »General-Quartiermeister« fogadja a társaságot.

A »primo amoroso« az irgalmatlanul összelapított ülésből lesegíti a direktornét, ki egy párszor végig simít összegyűrt szoknyáján, aztán besiet az ivóba, hogy magát a falubeli composessorok, honoratorok, potiorok, ó- és ujabbmodi zsidók iránt is tájékozza.

A dolog sietős, mert hát a szomszéd falu csaplárosa hátralékos adósságok címén nemcsak a ruhatár egy részét, hanem mint legbecsesebb zálogtárgyat, a sugót is visszatartotta. Az pedig élvén a gyanupörrel, hogy kiváltásáról meg találnának feledkezni, sorsába csak akkor nyugodott bele, mikor az igazgató is vele maradt. Most tartliznak egymással, míg egy sikerült bérlet megadja a szabadulás eszközét.

II.

Szombat este van, tehát Trézsi is söpri a nagy udvart. Rózsi asszony ott áll a hidasnál és pöröl a »kondással,« a mi nem gátolja, hogy közbe-közbe oda ne kiáltson a fehér cselédnek: »Az Isten akárhova tegyen! Készen leszel-e valahára? Milyen port ver föl az istenadta, oszt' mégis szemetes az udvar!«

Az ambituson ásítózva nyujtózkodik kasznár uram vizslája; maga a kasznár úr künn ül a lócán a kis kapu mellett és öblös tajtékipipájából csendesen pöfékelve, oda sem hederít a megszokott perpatvarnak.

Előtte a vén kuvasz nyelvét öltögetve pihen, mialatt az ifiúr, ki ép most érkezett haza a határból, illedelmesen referál a principálisnak, mennyire mentek az ugarolással és bár nehéz szívvel, de kötelességszerűen azt is jelenti, hogy a »szék«-ben ekét törtek.

Kasznár uram erre szidja az öntött ekefőket, aztán azt a haszontalan bérest, utóbb neki melegedve, éppen az irnokra kezd áttérni, mikor szerencsére ott terem Ferkó hajdu. Kurta száru selmeczi pipáját emberségesen a markában rejtegetvén, tisztességtudóan megbillegeti kalapjának karimáját és »szerencsés jó estvét« kíván a téns úrnak.

A kasznár mogorván csak ümmel fogadja a köszönést és nagy vártatva kérdi: »nos, mi baj, Ferkó?«

Ferkó erre módosan jelenti, hogy: »hál' Istennek semmi baj!« de aztán mégis egyet gondolva, jelenti: »megérkeztek a komédiások a nagy kocsmába.«

A kasznár gyanakodó oldallpillantással erre oda vágja neki: »hát te mit kerestél megint a nagy korcsmában?«

De Ferkó nem azért hajdu, hogy erre ne tudjon felelni. Illő komolysággal jelenti, hogy csak az árenda-hátralék miatt intette Mózes gazdát.

Erre megint kis szünet áll be, mígnem kasznár uram hirtelen azon kérdéssel fordul a hajduhoz: »Oszt' van-e köztük csinos?«

Az irnok csodálkozva pillant principálisára, mit ez észrevevén, helyre igazítólag hozzá teszi: »No csak azért kérdezem, mert látom, hogy a kíváncsiság majdnem kifurja az oldalát, amice.«

Az irnok vállat vonva hallgat, de a hajdu megfélemlítve a köteles tiszteletről, nagyot csettint ujjával: - »Van ám téns uram - a ragyogóját!«

Azalatt a hazatért béreseket kifogták az ökröket. A mint lomhán elcammognak a nagy vályuhoz, kasznár uram sasszeme mindjárt észreveszi, hogy a Bimbó sántít. - Káromkodik is azért ültőhelyében addig, míg a hazatérő juhnyáj által fölvert por el nem veszi a lélekzetét.

Nagyokat tüszkölve, most már azt az akasztófára való juhászt kezdené szidni, ha a portengerben büszke fregatt gyanánt nem tünnék föl a direktorné hatalmas alakja, a mint a nagy udvar kikötője felé vitorláz.

Erre a váratlan jelenésre ámulat fogja el a nagy udvar népét. Az ürök egyetlen ugrásokkal térnek ki utjából, a Cselő ökör csodálkozva tekint föl a vályu mellől és maga a kasznár uram is fölemelkedik helyéről.

A direktorné feléje lejt édeskés mosolylyal és behizelgő hangon, mely az igenlést már magában rejti, azt kérdi:

»Az uradalmi főtiszt úrhoz van szerencsém?«

A kasznár, mielőtt felelne, egy oldalpillantást vet az irnokra, de aztán némi nyomatékkaal azt feleli:

»Igenis, az vagyok. Mivel lehetek az asszonyság szolgálatjára?«

Az asszonyság, mintha ezen cimezésen megütköznék (haj, mikor a Kricsi tisztartója kezét csókolt neki és nagyságolta!), de csakhamar visszanyeri önuralmát és ékes szóbőséggel kezd szavalni haza, nemzetiség, nyelv és irodalom, nagylelkűség, művészetpártolás és egyéb hasznos dolgokról, melyek facitja az, hogy a lelkes főtiszt a csak hat előadásra terjedő bérletre fizessen elő.

Alighogy ez tárczája után nyúl, hogy nagy lassan kihalászsza a kívánt három forintot, a direktorné az irnok felé fordul, ki az őt váratlanul ért szóbőség zuhanya alatt izeg-mozog, kotorász a zsebében s végül esdekelve pillant principálisára.

Ez savanyú képpel újból bele nyúl tárcájába, a könnyebbülten fellélekző irnoknak csak úgy foghegyről odavetve: majd betudom a kommencióba.

Erre következik a bérleti jegyek ünnepélyes átnyújtása és a direktorné méltóságteljes visszavonulása.

Ideje is, mert a Trézsi éppen jön jelenteni, hogy tálalva van.

Erre a hajdu »nyugodalmass jójczakát« kíván, a kasznár kiveri pipáját és irnokától nyomban követve, az ebédlő felé tart. A kuvasz is utánuk sompolyog.

Csend terül el a nagy udvaron, csak a kútveder himbálódzik nyikorogva az esti szélben.

Kasznár uram mit sem szól Rózsának a bérletről, elég ok, hogy az irnok is hallgasson e nagy eseményről, mi azonban nem akadályozza abban, hogy szobájába térve, a pislogó faggyúgyertyánál újból meg újból ne bámulja a jegyeket, mialatt gondolatai egy ismeretlen világba kalandoznak el.

III.

A bérletnyitás fényesen sikerült, a minek első következménye, hogy a direktor úr meg a sűgő feltűnnek a láthatáron; a második, hogy az első előadást bérletsszűnetben tartják.

A nagy korcsma szállója zsufolásig telik meg oly közönséggel, melynek egyik része még a facsillár hat gyertyáját is bámulja s a proscenium faggyúgyertya sorában gyönyörködik. Általános bámulat tárgya azonban a kissé foszladozó függőny, melynek közepén pofók geniűszoktól környezve a négy folyó és hármass bércc hazájának cimere látható.

A függőny egyik sarkában Klio asszony ül, hat ujjass kezében tollat tartva, melylyel az előtte levő táblára már rápingálta, hogy »Hazádnak rendűletlenül«, a másik sarkon meg Pannonia áll óriási kővárall a fején.

Mikor a függőny bámulásával betelt a közönség, figyelme affelé kezd fordulni, a mi mögötte történik. Mert, hogy ott történik valami, azt abból lehet kivenni, hogy sűrgés-forgás, ruhasuhogás zaja hallatszik és hol egy pár csizma, hol apró czipőcskéek kandikálnak ki a kurtinán alul, mit a jókedvű falusi ifjusság mindíg derűt vihoggással fogad.

Az első sorban ott ül a kasznár adjutánsával, aztán a jegyzőék, a kántor feleségestől, lányostól, ki hében-korban epedő pillantással fordul az irnok felé, aztán még a boltos zsidó is, ki bárcsak szélrűl, az első sorba került (ő előlegezte a világító anyagokat). Ezen a jegyzősegéd, ki a bíró urammal csak a második sorba jutott, nagyon megbotránkonnék, ha nem foglalna ott

helyet Csizik Berti is, kinek az apja főszolgabíró volt. De Berti, mióta őt a kasznár tilosban találván kiutasította a határból, abban a sorban, a hol ez a brutális ember ül, dehogy foglalna helyet...

A jegyzősegéd meg nem állhatja, hogy az ő padsorukra mutatva, oda ne sűgja Bertinek: »Gyenge publikum, de válogatott!« Az adresset azonban úgy látszik elhibázta, mert Berti csak egy kérdő pillantást vet rá s aztán vállat vonva elfordul.

A hőség rohamosan fokozódik, utóbb fojtó lesz. Kasznár uram egyre törülgeti homlokát s a kántorné nagy legyezője úgy jár fel s alá, mint a szilasi szélmalom szárnyai.

Végre csengetnek s a függöny felgördül, miközben oldalt egy bozontos fej látszik. De egy hirtelen az üstökébe markolászó kéz iziben visszarántja.

- Harangozóék Pistája! - kiáltja valaki, de a bámulat csakhamar elfeledteti ezt a röpke epizódot.

A dráma óriási hatást kelt, egyes részletei megríkatják az egész közönséget, de különösen a jegyzőné.

Erre aztán a kántorné asszony, bár maga is nagyon elérzékenyült, kereken kijelenti, hogy ez már míveletlenség.

Az irnok le sem veszi a szemét a szinpadról, ha a naiva megríkatja szende bájával a közönséget.

Tapsban, kihívásban nincs hiány. Egy pár vásott kölyök még a harangozóék Pistájának is akarna juttatni belőle, pedig kevés hiba, hogy a hős orrára nem ejtette le a kurtinát. Csak az intrikus nem kelt rokonszenvet, sőt jaj volna neki, ha valahol megszoríthatnák a falubeli legények.

A közönség oszlani kezd, de a kasznár nem mozdul. Az irnok kérdő pillantására csak annyit felel: »Egy kis beszédem van még a korcsmárossal.«

A szinpadra vezető ajtó egyre nyílik és ugyanannyiszor csalódva fordul el róla kasznár uram tekintete. Végül kijön a direktor s oda siet a két Maecenáshoz. De látván kasznár uram fanyar képét, biztatólag szól:

»Nőm is mindjárt itt lesz!«

S csakugyan rövid vártatva megjelenik ez a naiva kíséretében és kasznár uram arca kiderül.

»Csakhogy még el nem ment!« mormolja magában. Az igazgató rögtön felismervén a helyzetet, hozzáfog a bemutatásokhoz, mire előkerül a korcsmáros is, kockáztatva a kérdést:

»Nem parancsol itt vacsorálni a ténsur?«

A kasznár dehogy neheztel e kérdésre, inkább oda fordul irnokához:

»Nos amice, van-e kedve itt maradni?«

Hogy ne volna hozzá kedve, mikor közvetlen maga előtt látja azt a szépséges tündért, a kivel a szinpadon nem tudott betelni! Mindazonáltal félénken oda veti: - Hát otthon?

E szó kedvetlenül érinti a kasznárt. Szinte haragosan oda veti:

»Otthon már alszanak, itt fogunk vacsorázni.«

Pompás estét töltenek. Az igazgatóné megpillantva az irnok lovaglő ostorát, azonnal rokonszenvez vele és nem késik neki szép napjainak történetét elbeszélni, ki annál szórakozottabban hallgatja, minél jobban bókol princípálisa a naivának.

Az igazgató maga nem sokat törődik a társasággal, hanem neki-fekszik ételnek, italnak s addig-addig birkózik a boros palackokkal, míg azok legyőzik.

Az igazgatóné látva, hogy az irnokkal - bár az asztal alatt már kezét is szorongatta - nem boldogul, a kasznárra veti szemét, a ki belefáradván a szokatlan bókolásba, végre is szívesen ragadja meg az alkalmat fesztelenebb társalgásra és végül annyira nekimelegszik, hogy az igazgatóné egyre-másra kezére üt vagy oda súg neki: »no maradhasson«.

Azalatt az ifjak mélyen elmerülve társalognak. Nagyon közönséges dolgok, az élet köznapi nyomorúságairól foly a beszéd, de az ifju nem győzi hallgatni, mit neki szomszédnője szivreható hangján elbeszél. Arról értesül, hogy ő nem tartozik ehhez a társulathoz, nem, hanem egy nagyhirű állandó színháznak a tagja. Csak keresztanyja, az igazgatóné kérésére határozta el magát néhány napi vendégszereplésre.

E napokban már érte jönnek ismerősei. És aztán milyen kellemetlen, milyen bosszantó dolog az! A szomszéd faluban visszatartott holmik között garderojékának éppen javarésze van s az igazgató még most sem váltotta ki. Hiszen csak néhány sorjába kerülne és azonnal megkapná a kiváltáshoz szükséges 25-30 forintot, de hát beláthatja, hogy ilyen kölcsönért csak nem írhat, mert hisz az lehetetlenné tenné a társaságban.

Az irnok nem sokat kérdezte, hogy miért? hanem teljesen átengedte magát azon kéjes érzésnek, mit egy rokonszenves lénynek közelléte minden romlatlan kedélyre gyakorol.

Igen későre járt már, mikor a kasznár hatalmas jókedvvel az indulásra feltápáskodott.

Mivelhogy sem az igazgatóné, sem a naiva arcához nem férhetett, végre is összepuszkizkodott a direktorral, míg az ifjak önfeledten szorongatták egymás kezét.

Hazamenőben az irnok ámulata tetőpontjára hágott, midőn a principális kollegiálisan karjába csimpaszkodva, félreapta kalapját és dudolni kezdé, hogy

Hej, törökbárony süvegem
Most élem gyöngyéletem...

»No« gondolá magában az irnok »lesz még ma, hadd el hadd, ha Rózsi asszony szemei elé kerülünk...«

A principálisnak is, a mint megpillantotta a kis kaput, széles jókedve hirtelen a fagypontra alá szállott. Bátorralan, kissé hebegő hangon adta ki az utasítást:

»Már, amice, ha kedvéért ott maradtam a korcsmában, ha Rózsi kérdezni találná: hát a papnál voltunk... Aztán, kinek mi köze hozzá, hogy hol voltunk? úgy-e bár, amice?« tevé hozzá bátrabban, mert a mint kezét rátevé a kilincsre, az engedett, a kis kapu kinyílt.

»Oh, azok az akasztófára való cselédek!« suttogá megkönnyebbülten s azzal csendesen szobájába osont.

Az irnok is felkereste kis szobáját, hol álmatlanul tölté az éjszakát. Az éj sötétében látta azokat a beszédes ígésző szemeket, azt a szende mosolyt, melylyel a naiva szavait kísérte, fülében felcsendült a mondása, hogy a társaságban lehetetlenné válnék, ha erről a furcsa pénzzavaráról tudomást szereznének. Annyi világos volt előtte, hogy őt nem tartja a társasághoz valónak, de éppen ez azon kötelességet rója rá, hogy ezen kellemetlen helyzetből kimentse. De hogyan? 25 forint! Csekélység az egész, de neki negyedévi pénzconventiója, melyből már egy garasa sincs, hiszen a principális a bérletet is előlegezte. Nyomorult sorsa még soha sem tűnt föl előtte oly nevetségesnek és lealázónak.

Alig pitymallott, már talpon volt és értéktárgyai közt kotorászni kezdett...

Egy csomó vers akadt kezébe. Mintha kigyó marta volna meg... Trézsihez irt versek! Apró darabokra tépte, aztán meg újból felszedte és gondosan elégette a kályhában. Egy pakli masina bánta meg e tettét, de ő megkönnyebbülten összeszedte ezüst apróságait: órát, lánczot, egy nagy Szent-György-tallért, szóval mindazt, miről remélhette, hogy a boltos rá hitelezni fog. Alig várta, hogy ez boltját kinyissa. Az ugyancsak nagyot nézett, mikor az ifiúr kérelmével előállott. »Becsületbeli tartozás?« kérdé.

Az irnok csak igenlőleg intett, mire - ilyen a világ! - boltos uram a papot vette gyanuba, hogy az úrfit ferbliben megkoppasztotta.

Ferkó, ki délfelé a nagy korcsma táján settenkedett, észrevette, hogy a postatalyiga egy veszekedett nagy ládát hozott, de hogy ez miféle vonatkozásban állhat az ifiúr reggeli utjával, azt minden furfangjával sem ókumláta ki.

IV.

Csodák csodája! Kasznár uramnak ma reggel kivételesen pompás kedve van. Rózsi rettegett interpellációja csak abból állott: »nagyon későn jöhettek haza téns uramék, nem győztem a várakozással!« mi szinte mentség számba mehetett. Az irnok ellenben komor és levert volt, mit a principális most az egyszer a mentegethető »Katzeniammer« következményének vett. Hamar ki is küldte a határba: hadd szellőzzön! A mint az ifiúr elhaladott Trézsi, a füstös szolgáló mellett, szégyenkezve lesütötte szemét s kiballagván a szántókhoz, dehogy nézett volna csak feléjük is.

Leheveredett az árok partjára s onnan nézte az eget, mintha sohasem látta volna s néha mintha szunyog esett volna a szemébe, törülgette kendőjével. Mert a mint úgy bámult a nagy semmibe, azt a fölfedezést tette, hogy egy uradalmi irnok a világ legszerencsétlenebb teremtese.

Ha az egyik béres véletlenül arra nem jár ekelováért, talán a delet is ott tölti. Így aztán csak föltápáskodott s nagyot sóhajtva hazafelé ballagott.

Az ebédet csendesen költötték el, mert a tegnapi esti dolgokról elővigyázatosan mindketten hallgattak. A principális épen előszedte keszéjét, hogy kova s tapló segítségével pipára gyújtson, a mint irtózatosságot kutyaugatás idegen vendéget jelent be. A gazdaasszony kifut a konyhából. Az öreg kuvasz, a kihez a vizsla is társul szegődött, fogvicsorítva kíséri a jövevényt, addig, míg egy hatalmas: »Csiba te, takarodsz mindjárt!« kiszabadítja veszélyes helyzetéből.

Ez nagyon illedelmesen köszönnén, előadja, hogy a téns kasznár úrnál kívánná tenni tiszteletét.

Rózsi a csinos, tisztességtudó ifjut izibe be is vezeti az ebédlőbe, hol ez magát mint Solymos Andor színészet mutatja be. Az irnok felismeri benne az - intrikust.

A kasznár kérdezi jövetele okát, mire az óvatosan körütekintve, kezébe csusztatja a vacsoránál ott feledett fehér pettyes kék zsebkendőt s csak annyit mond, hogy az igazgató úr megbízásából egy kis kéréssel bátorodik alkalmatlankodni.

A kasznár erre vendégét egy pohár borral kínálja meg, mit az megköszönve, azzal fogad el, hogy melléje leül.

Rózsi kioson a konyhába és kis vártatva, mintha csak a pap volna vendégük, párolgó fekete kávéval jelen meg.

Solymosnak egy kard, lovagostor és palást kellene. Rezes kard és lovagló ostor csak akad a háznál, de hát palást, azt honnan vegyenek?

De Rózsának mindig helyén van az esze, most is segít a zavarón. Felajánlja tarka nagy kendőjét, abból akár királyi palástot is csinálhatnak.

Solymos hálálkodva veszi át a tárgyakat s az őt kikísérő Rózsának oda sugja:

»Estére csak lesz szerencsénk, nagysád?«

Az ambitusra érve pedig hirtelen kezét csókol.

»Nagysád! mint az ifjú gróf úr mondta a főszolgabíróknak...«

Rózsi átszellemülve tér vissza az ebédlőbe.

»Sohasem hittem volna, hogy a színészek ilyen jól nevelt emberek legyenek.«

A kasznár is - egy oldalpillantással megkerült zsebkendőjére - erősíti, hogy nagyon értelmes emberek akadnak köztük.

Rózsi egész délután izgatott állapotban van, estefelé pedig kategorice kijelenti, hogy ma okvetlenül el kell, hogy vigye a téns úr a színházba.

Hiába minden ellenvetés, meg kell, hogy lássa - nagy kendőjét. Ez a makacsság meghiusítja ugyan kasznár uram tervét, legalább ma estére, de hát »hosszu haj, rövid ész« - az okosabb enged.

Róza és az ifiúr ahogy fordítanak le tekintetüket a színpadról.

Ilka, a naiva, beszédes szemével oly hálás pillantást vetett az őrökre, mintha azt akarná mondani: »tudom, ön volt, köszönöm!« hogy ez pirulva lesüté szemét.

Tekintetét ismételten az ifjú felé fordítja, annyira, hogy egy kevésbé szerény és elfogódott ember, mint a mi őrünk, bizvást elmondhatta volna, hogy ma neki játszik.

De az intrikus sem volt ám rest.

Rózsi, ki magát ez alkalomra különösen kicsipte, valóban tűzről pattant takaros menyecske, ki még akkor is »persona« számba menne, ha nem volna róla köztudomású, hogy pénzes asszony, ki pénzét nem a ládafiában pihenteti, hanem a parasztok között gyümölcsözőleg forgatja. Akár vette annak hírét az intrikus, akár nem, játék közben élénk szemjátékot folytat Rózsi asszonnyal s az negédesen visszaadja a kölcsönt.

Az előadás után a trifolium izgatottan indult haza; a kasznár boszusan, gazdaasszonya diadalmasan, az őrök el-elmélázva. Otthon alig nyultak a vacsorához.

A nyíl, melyet az intrikus kézcsókjával Rózsi szívéhez röpitett, az előadás alatt mind mélyebbre hatolt. Rózsi egész éjjel rablólovagokról álmodott s mit több, látta önmagát az ártatlan szűz képében, a mint az intrikus éjsötét paripán elragadja...

A reggelinél nem mutatkozott. Trézsi szolgálta fel a kávé, azon magyarázattal, hogy a nagyasszony rosszul érzi magát, pedig a fufangos ezalatt az éléskamrába bezárkózva, kártyát vettetett magának Gabonáné, a vén cigányasszonnyal, ki váltig azt bizonyítgatja neki, mert ő csak azt mondhatja, a mit a kártya mutat, hogy a nagyasszonyt nagy szerencse kerülgeti; egy szép barna legény halálosan szerelmes belé, tüstént el is venné, ha nem volna egy nagy gonosz, ki azt meg akarja akadályozni; de nem fog neki sikerülni, mert itt áll a házasság és - kis gyermek a házhoz. De már azt Rózsi tovább pirulás nélkül nem hallgathatja. Különben is nagyon meg van elégedve, mert hát minden szépen összevág. Bizony ördögökkel cimborál ez a vén Gabonáné...

V.

Ismét szombat este van.

Trézsi söpri a nagy udvart. A kasznár künn ül a lócán a kis kapu mellett, irnoka társaságában s mindketten aranyokat hallgatnak össze.

Hétközben folytak az előadások; a falu közönségének kíváncsisága hamar ki lévén elégítve, rohamosan csökkenő látogatottsággal. A kasznár pedig, bármint iparkodott is, ne adj isten, hogy annak a kis macskának közelébe fért volna, pedig Rózsit sem eresztette többé a színházba, tekintettel oly gyenge szívére, hogy már az első előadás is megártott neki.

Arról, hogy irnoka talán szerencsésebb volna, sejtelve sincs. Ferkó, a hajdu, ugyan észrevette, hogy az ifiur fél napokon át ott ténfereg a korcsma tájékán s egyszer, mintha látta volna egy fehércseléddel. De hát az ifiur is annyiszor nézett nála az öt ujján keresztül, hogy eszébe sem jutott kasznár uramnak efféléket riportálni. Ferkó, ha nem is becsületes, de becsülettudó ember.

A kasznár addig-addig nézte azt a kis leányt, hogy ez a szemén át szívébe lopta magát. Most, hogy a válás közeledik, szinte elborzad a gondolattól. Maholnap felszedik sátorfájukat és ő meg sem cirógathatta, még csak szavát sem vehette, hogy egyszer vissza fog térni...

Elszomorodásában olyan nagyot sóhajt, hogy az irnok ijedten tekint fel a principálisra.

»A színészekre gondoltam« szól az kissé megzavarodva. »Keserves egy kenyérkereset.«

»Bizony igaz!« erősíti az irnok, némileg álmélkodva, hogy a »színiügy« nemcsak az ő szívéhez nőtt, hanem a principálist is foglalkoztatja.

»Pedig szó, a mi szó! nem tarthatják itt magokat sokáig.«

»Bizony nem!«

»Jó volna, ha még egy bérletet nyithatnának.«

»Bizony jó!«

»De én alig hiszem, hogy ez nekik sikerülne.«

»Alig!« sóhajt az irnok alig hallhatóan.

»De hát az ördögbe is,« türelmetlenkedik a principális »azzal, hogy itt sopánkodunk, nem segítünk rajtuk; gondoljon ki valamit«.

Ezzel ismét elmélyedtek gondolataikba, észre sem véve, hogy Rózsit sietve közeledik s nagyot lélekezve megáll a pad szélén.

»Hivatott a téns ur?« kérdé elfojtott hangon.

A felrezzent kasznár ráförmed:

»Hivatta az ördög...« A saját bajával annyira el van foglalva, hogy észre nem veszi Rózsit zavarát, ki kissé megkönnyebbülten folytatja:

»De nekem úgy tetszett....«

»Ha tetszett... rosszul tetszett,« jegyzi meg reá ridegen a kasznár; de - ekközben észreveszi, hogy Rózsit ünnepelő ruhájában van...

»Hát maga hol járt?«

»Én... én...« kérdezi az, viszont szó után kapkodva.

»Az ördögbe - nem is én!«

»A kis kertben voltam gyomlálni.«

»No ez aztán csakugyan ujmodi! Mióta gyomlálgatnak maguk ünneplőben?«

De már erre Rózsának állt fölebb. Kihívólag szól:

»No már meg azt is irigyli tőlem a téns úr? Csak nem lehetek olyan sandra, mikor vendég készül a házhoz?«

A kasznár csodálkozó kézmozdulatára sebtén hozzá teszi rákvörösen:

»Az igazgató és Andor úr készülnek ide még előadás előtt. Délután hiába keresték a téns urat. Jöttek megköszönni a sok jót, mit velük tett.«

»Ahhoz magának semmi köze!« szól a gyanakodó természetű kasznár. »A mit tettem vagy nem tettem,« folytatja zsörtölődve, »ez az én dolgom. A művészetet pártolni kell... na persze, ahhoz maga nem érthet!«

Rózsi gúnyosan felbigygyeszi ajakát:

»De nagyra is van vele... ha én a téns úrnak lettem volna.«...

»Hát ugyan mit tett volna?«

»Még csak egy ebédre sem hívta meg őket!«

Mintha bomba csapott volna le a kasznár előtt, úgy megrázkodott, az őrök pedig hálás pillantást vetett Rózsira.

»Meglesz!« mondja a kasznár s mintegy magában hozzá teszi: »ez már jó gondolat!«

De Rózsi felkapta a szót és vissza vág:

»Olyan gondolat, milyen egy szegény asszonytól telik, a ki mit sem ért a színészethez.«

»No, no!« csitítja most már a kasznár. »Tehát holnapra meghívjuk az igazgatókat ebédre s meg lehet, még itt is marasztaljuk a társaságot még egy hétre s maga is elmehet, ha valami vig darabot adnak.«

Rózsi szemeiben, mintha villám cikázott volna át, »még egy hétig...« rebegi, de aztán közömbös hangon folytatá: »hát holnap négy személylyel többre terítünk.«

Az őrök helyreigazítólag megjegyzi, hogy háromra; de bölcsebben teszi, ha hallgat, mert olyant pillant reá Rózsi, hogy szinte hanyatt dül tőle.

»Mi? mi az?« kérdezi a figyelmessé vált kasznár.

»Az igazgató úr, felesége, a kisasszony és Andor úr« számlálgatja a gazdaasszony.

»Az intrikus?«

»Az is a direktorék családjához tartozik...«

»Azt meg honnan vette?«

»De bizonyosan tudom« erősítgeti Rózsi oly hangnyomatékkal, mely minden további ellenvetést kizár.

»Nem bánom, hát« szólt a kasznár, »legyen meg az akaratja.«

»Oh az én akaratom!« szabódik Rózsi, de azért diadalmasan mosolyog.

VI.

Mikor a próbán Solymos Andor közlé társaival, hogy ma nagy kanállal fog ebédelni, oly furfangosan mosolygott hozzá, hogy ezek tisztában voltak vele, hogy rosszban tőri a fejét.

Az ebéd kissé késett, de Ferkó búfelejtőül szolgál papramorgóval. Mire a leveses tál az asztalra került, direktor uram csendesken megivott volt egy fél palack szilvóriumot és hozzá megevett egy fertály házikenyeret. De az egy cseppet sem gátolja abban, hogy a levest kitűnőnek ne találja s egy tucát májas gombócztot be ne kebelezzon.

Az ebéd különben véges-végig pompás volt. Rózsi csak úgy hizott a sok dicsérettől, sürgött-forgott és oly szívesen kínálta a vendégeket, hogy ezek némi viszonzásul - mikor már a fekete kávé is ott párolgott az asztalon - megkínálták, hogy köztük helyet foglaljon.

Az igazgató és az intrikus maguk közé vették, de a feladat, Rózsi asszonyt mulattatni, az intrikusra háramlott, mert amaz, a fekete kávé tetejébe is quaterkázott abból az egri bika-vérből, mi figyelmét teljesen lekötötte. A kasznár a direktornéval mélyedt beszédbe; a fiatalok pedig egymást mulattatták.

A szobában nagy volt a hőség, de annál is nagyobb a dohányfüst. Nem csoda, ha a naiva köhécselni kezdett.

Az igazgatónő anyailag azt tanácsolta neki, hogy menjen ki kissé a szabadba; de a kicsike félvén a kutyaától, kasznár uram jónak látta az irnokot kísérelve vele kikülden.

Amint a fiatalok elhagyták a szobát, Rózsi asszony is felkelt; kis vártatva pedig az intrikus is elhagya székét s lépései egy ideig fel s alá kongottak az ambituson.

A kasznár háborítlanul tárhatta fel most szíve érzéseit, de ösztönszerűleg tompított hangon, úgy, hogy csak egyes elszakított mondatok hatolnak az igazgató füléhez, kinek különben kisebb gondja is nagyobb, minthogy azt lesse, ki hogy' udvarol a feleségének.

»Sokért nem adnám!«

»Elhiszem azt, olyan ez a leány, mint a friss őszi barack.«

»De hát azt hiszi, hogy nem nézne félvállról?«

»Dehogy, dehogy...« nyugtatja meg az igazgatóné, kit a vallomások és hangoztatott kételyek látszólag untattak... »hogyan áll azonban az új bérletnyitás ügye?« faggatja maga részéről a házi-urat.

»Soha se busuljon... meglesz, meglesz! De hát az én ügyemet se tessék ám elhanyagolni!«

»Biztosan egyengetni fogom az útját...«

»Mit gondol?« kérdé hirtelen elhatározással a kasznár, »ha most tennék egy próbát?«

S erre odaszól az abroszokat összeszedő Trézsinék:

»Hol van a kisasszony, meg az ifiúr?«

»Imént mentek a kertbe, ténsuram.«

Amint a kasznár felkél, az igazgatóné odasúg neki:

»Lassan haladj, tovább érsz! Nem kell a dolgot annyira siettetni!...«

De a kasznár nem akarja ezen - mint gondolja - pompás alkalmat elszalasztani. Irnokát valami ürügy alatt elküldi és aztán... aztán beszél a kis macska fejének.

Az igazgatóné a nehézkes léptekkel elsiető kasznár után tekintve önkénytelenül elmosolyodik... szinte látja a fogadást. De ezzel eszébe jut a bérlet ügye is és elkomorodik.

Az új bérlet foglalkoztatja a palackok tartalma mellett férje urát is.

Most, hogy magukban vannak odakiáltja hitestársának:

»No meglesz?«

Ez vállat von. »Úgy látszik, elhegedüli azt Szent Dávid.«

A kasznár óvatosan körültekint az ambituson, aztán bepillant a konyhába is. De nem lát ott mást, mint a vén kuvaszt, a mint a moslékos dézsából iszogat....

»A cselédszobában lesz!« mondogatja magában s ezzel félretolva a kis ajtó fareteszét, benyit a kertbe...

VII.

Mialatt ezek odabent folytak, az ifjak először sétálgattak a veteményes ágyak közt, de a verőfénytől csakhamar visszahúzódtak a gyümölcsös árnyékába s ott letelepedtek a vén diófa alatti rozoga padra.

Az irnoknak, mintha szemei kápráznának. Talán kissé sokat is talált inni, talán a hőség odabenn, a fojtó pipafüst, itt künn ismét a meleg napfény? Mintegy fátyolon át látja maga előtt a zöld pázsitot futó árnyaival, hallja a langyos szellő susogását az illatos lomb közt s a méhek zümmögését a virágzó lóherék körül... Maga elé bámulva álmodozik...

Egy gyöngéd kéz érintése s dallamos hang csengése zavarja föl önfeledt állapotából. Nem-e azt kérdezi: »Hová gondol olyan mélyen?«

Feltekint összerezzenve. Tehát nem álmodja, valóság, hogy oldalánál ül annak, ki kipirult arccal most tekint reá. Soha olyan szépnek még nem látta. Alig nyomhatja el az elragadtatás sikolyát és az ismételt kérdésre zavarodottan bevallja:

»Önre gondoltam kisasszony!«

»S aztán mit gondolt rólam?« kérdi hamiskás mosolylyal amaz.

Az irnok remegő ajkakkal válaszol:

»Hogy kegyed oly lény, kinek szárnyai fölviszik a magasba, míg én a porból csak azért tekintettem fel egyszer, hogy annál jobban érezzem elhagyatottságomat és boldogtalanságomat.« Elfordult, hogy a szemeibe tóduló könnyeket rejtegesse.

A leány is elkomolyodott s rohamosan kitör kebléből:

»Hát ön azt hiszi, hogy én nem vagyok elhagyatott és nem vagyok boldogtalan magam is?«

Az irnok e váratlan megjegyzésre ijedten néz a lányra.

Ez megértve a kérdő pillantását, csak annyit felelt:

»Eh, hagyjuk ezt, barátom. Nincs az én históriámban semmi különösebben érdekes, az élet nyomorúságának ha sokféle is a kaptafája, de kaptafa marad mindig.«

»De csak mondja el, hiszen tudja, én nem csak győzőm, de szívesen hallgatom minden szavát és ha valamiben segíthetnék...«

»Maga jó ember,« vág közbe a színésznő. »Ám hallja. Anyátlan árva vagyok. Tudja-e, sejti-e, hogy mily átok az egy leányra nézve? s árvább vagyok, mintha teljesen árva volnék, mert a nevem tisztességeért apámról kell gondoskodnom, nem én, ő támaszkodik reám, szabadságomat is arra használtam föl, hogy részére valamit keressek... Óh ez a csókolni való vállalkozás! Tudja-e mit jövedelmezett csütörtöki jutalom-játékom? A költségek levonása után az a drágálatos direktor éppen 1 frt 37 krt adott kezemhez. No de ne legyünk igazságtalanok!« tevé hozzá szelidebb hangon »kaptam egy szép bokrétát is, nem tudná megmondani,« folytatá színeskedő hangon »ki küldte?«

Az irnok e kérdésre elvörösödött, mint a pipacs és félrenézett.

»De igaz, majdhogy elfeledém!« - kiáltá fel a naiva kitörő jókedvvel. »Emlékszik a koszorúra!?«

Az irnok csak intett a fejével, hogy igen.

»Képzelve, egy papírba göngyölt tallér volt rákötve s a papíron e szavak állottak! »Óh művésznő!« s nevetni kezdett az ő gerleszerű kacagásával, hogy szinte könyezett belé, míg az irnokon erőt vett a fölháborodás s a jegyzősegédre gondolva, akaratlanul kiszalasztá: buta!«

A színésznő felkapta a szót, úgy látszik beleillett az ő eszmemenetébe is.

»Igen. Butaság az élet, buták vagyunk mindannyian: ön is, én is! Csakhogy mások buták is, gonoszlelkűek is; ön azonban legalább még nem gonosz... De most már menjünk,« jegyzé meg ismét vidámabb hangon, s látva maga előtt az ifjút, kinek szeméből rásugárzott a megdöbbenés és részvétteljes csodálkozás, egy hirtelen impulzusnak engedve, röpke csókot lehelt ajakára. Hiszen olybá nézte, mint egy gyermeket, kit az átszenvedett ijedelemért és fájdalomért megjutalmazni illett.

Az ifju szemevilága hirtelen elsötétült. Minden vére agyába, onnan szívébe tódult, úgy érezte egy pillanatra, hogy érverése eláll. De a mint feleszmélt, erős karral szívéhez ölelte a leányt, kit e váratlan helyzet annyira megzavart, hogy csak annyit bírt rebegni:

»Kérem, ereszsen...«

Az önkívületben levő ifju kebléből szinte zokogva tört ki a diadalmas szózat:

»Soha többé, soha többé!« s ajka odatapadt a hizelgő leány ajakára s aztán egy pillanatig ott nyugodott homlokán, hogy végül is szőke fürtjeibe mélyeszsze.

A naiva, mintha megérezte volna a kasznárral közelgő veszedelmet, hizelgő hangon kérlelé az ifjút:

»Barátom, kérem, megtalál minket látni valaki.«

»Bár lásson az egész világ, nemde, mi nem bánjuk?« rebegé ez válaszul.

»Ugyan ugy-e?« hörgé a kasznár, ki a jelenetnek néhány pillanat óta szemtanuja volt.

A naiva, egy angolna simulékonyságával kiosont e szóra az irnok karjai közül. Reámeresztve szemeit a szólóra, ki levegő után kapkodva, csak úgy hápogott, jókedvű kacajra fakadt s az irnok felé fordulva gyermekes örömmel felkiált:

»Nézze csak azt a csúf diótörőt!«

E megjegyzés az irnokot nem kevésbé konsternálta, mint a kasznárt, de mielőtt csak egyik is szóhoz juthatott volna lelkendezve rohant be Ferkó a rémhírrrel:

»Jön a méltóságos gróf!«

»Ezt is most hozza az ördög!« kiált a kasznár szinte magánkivül, de aztán csakhamar felülkerekedik benne a vérré változott devóció és sarkon fordulva sietve távozik.

VIII.

A naiva nyugodtan, mintha mi sem történt volna, kérte az irnokot, hogy nyujtsa neki karját és a hypnotizált ifjuval a lakóház felé tart.

A grófi négyes fogat éppen most kanyarodik be az udvarba. A gróf odakiáltja hajlongó tisztjének: »Hogy van kasznár úr?« - de aztán nem méltatja arra, hogy választ bevárja, hanem a gyeplőket oda vetve kocsisának, leugrik a bakról, míg a másik oldalon Picula báró óvatosan lépegetett le, egy selyempapirba göngyölgetett tárgy és kissé viseltesnek látszó lábszárai közt megosztván figyelmét.

»Hol vannak vendégei?« második kérdése a grófnak, de most sem szükséges válaszra várnia, mert a naivát megpillantva gyorsan feléje siet.

»Tehát végre is megcsiptük a kis szökevényt,« szól nevetve »de aztán visszük is azonnal.«

»Visszük,« erősíti Picula báró is, mialatt a naivával barátságos shake hand-et vált.

Az irnok csak nézi, milyen könnyedén bánik naiva ezekkel a nagyurakkal, úgy neveti a bárót, a mint ez egy gyönyörű theahybrid-rózsát kibontva takarójából, erősítgeti, hogy kertészének ezen legutolsó remekét az ő neve után szándékozik elkeresztelni.

Midőn pedig a naiva a rózsát az övébe dugja a báró tapsol örömében s egyre hajtja: Ah charmant...

A gróf türelmetlenkedni kezd.

»Tenez Picula! Tu sais, nous sommes horriblement en retard...« s azzal karját nyujtja a naivának, hogy őt a kocsihoz vezesse. A naiva néhány súgva mondott szavaira oda fordul a kasznárhoz:

»Fogasson be rögtön s küldje át a szilasi kastélyba ő nagysága holmiját, de úgy, hogy vacsora előtt okvetlenül ott legyen.«

A kasznár mélyen meghajolva biztosítja:

»Meglesz, parancsa szerint, méltóságos gróf úr.«

De ott hajlong már a színigazgató úr is.

»A ma esti díszelőadáshoz nem lehetne szerencsénk méltóságotokhoz?«

A gróf, mialatt a naivát a bakra felsegíti egy pillanatra visszafordul:

»Ma nem lehet direktor úr, de tudja, ha Leart adja: okvetlenül értesítsen...«

A direktor szájtátva hallgatja az ígéretet, míg a kocsis által a hátsó ülésbe felsegített Picula báró a gróf szavát jó ízű kacajjal kommentálja.

»No megvagyunk?« szól kissé hátrafelé fordulva a gróf. De e pillanatban a mellette helyet foglalt naiva is a báróhoz fordul egy kérdéssel, melyre ez meghökken és elkomorodik. De mikor a naiva hangosabban magyarázgatja: hisz számkivetésemben hű lovagom volt... elmosolyodva igent int.

A mint a gróf nyelvének halk csettenésére a négyes fogat, mint a szélvész megindul, abban a pillanatban az irnok lába elé hull a thea rózsza s megcsendül fülében a naiva barátságos bucsuszava: Adieu, hű lovagom!

Az irnok lábai, mintha meggyökereztek volna; csak nézi nézi azt a porfelleget, mit a gyorsan elrobogó jukkerfogat felkavart. Aztán lassan lehajol a porban fetrengő rózsza után s támolyogva szobája felé indul.

Nem ügyel reá senki. A kasznár sietve az istálló felé tartott, hogy a felszerszámozást személyesen ellenőrizze. A direktor élete párjával nem kevésbé siet, hogy a mai esti előadás ügyében intézkedjenek.

Amint az irnok szobájába ér, lehanyatlík egy székre. Agyában a gondolatok oly boszorka táncot járnak, hogy hiába erőlködik csak egyet is megragadni.

Ő, kit karjaiban tartott, hogy soha többé el ne bocsássa, mily pajtáskodó hangon beszélt »azokkal« s hozzá nem volt többé sem szava, sem pillantása. De igenis volt mégis, ez a rózsza itt bizonyosága. Neki vettette oda s mikor lehullt a porba... mintha azt a vonagló szívet tiporta volna el véle.

S úgy érzi, mintha orcáját is csalánnal verdesnék! Nem szótlanul - gúnynyal ajakán - hagyta el őt, »azokkal,« kik az egész idő alatt úgy elnéztek fölötte, mintha nem is volna; kik róla csak akkor vettek egy röpké pillanatra tudomást, mikor az a lény, kit szíve egész őrjöngő hevével szeret, felfricskázta e mondással: Adieu, hű lovagom!...

Elvetette magától, elvetette mint ezt a virágot. A port, azt még letörölhetné róla, de azt a gyalázatot, mit szíven ejtett, ki törli le?...

A halántékaiban lüktető vér erre csak azt feleli: senki... semmi, senki... semmi.

Mikor a kasznár megbiztatásának hűséges teljesítése után egy csuronvíz hazaérkezett, új meglepetés várja. Rózszi - sehol, de helyette egy kis levél, melyben a ténsurat röviden értesítette, hogy eddigi alárendelt helyzetét megunva, követi szíve vonzalmát, azt a férfit, ki az oltár elé vezetendi...

A kasznár maga is csodálkozott rajta, hogy ezt a meglepetést oly egykedvűen veszi, még mosolygott is az oltár emlegetésének, azt dörmögve magában:

»Na csak várd!...«

De aztán mégis elgondolkozott, a dolog bántani kezdte.

»A hálátlan persona!« mondogatja egyre-másra.

Végül is szükségesnek vélte, hogy magát a témáról kibeszélje, nehézkes léptekkel indult az irnok szobája felé.

Kocogott, de választ nem nyervén, benyitott a szobába, hogy meggyőződjék ott van-e csak-ugyan.

Ott is találta mozdulatlanul, csendesen. Pisztolya a padozaton feküdt, de kezében még ott tartotta a porlepte thea-rózsát, melyet a naiva búcsúzásul oda vetett neki...

Didó.

- Beszéli egy ex-ispán. -

I.

Didó klasszikus neve dacára juhászné volt, még pedig nem abból az arkádiai fajból, hanem egy szegény alföldi juhászbojtár felesége.

Hát mi türes-tagadás, ellenszenvvel viseltetem a juhásznék iránt. Talán azért, mert a magamnak deákkoromban róluk alkotott eszménnyel oly roppant ellentéteseknek találtam őket az életben; talán csak eszmetársulásnál fogva, mert a juhásznév iránt kiirthatlan gyűlöléssel vagyok, mióta kancellista koromban nekem kellett megvizsgálnom az elpusztult birkák bélyegét és rendesen a juhász volt, ki felzörgetett az édes hajnali álomból vagy a boldogság és halhatatlanságra irányuló álmódosásaimból azon jelentéssel: »Ifiuram - dög van!«

Az ily ellenszenves benyomások pedig kitörülhetetlenek...

Mindamellett be kellett vallanom, hogy Didó átkozottul csinos menyecske.

Mozdulataiban ritka kecs nyilvánult, páratlanul aprózta a csárdást és kitűnően értette az öltözködés mesterségét, mely néha beillik művészetnek is.

Didóval kétszer jöttem össze életemben, még pedig oly viszonyok közt, melyek ellentétéről sem én minden fantáziám, sem Didó minden nagyravágásával nem mert volna, de csak álmodni sem.

Egy szép vasárnapi délután (a gazdatisztnak vasárnap délutánja mindig szép, ha csak az aszatólókat nem kell fizetni) együtt ültünk mi nőtlen tisztak tanyámon. Ebéd alatt jókat szítunk volt a »burcsákból« (igaz, hangzatosabb volna pezsgős palackok durrogatását emlegetnem! - de hát »ispán« és »pezsgő« oly ellentétes fogalom, mint Didó férjének »adlatusa« és »bársony nyereg«). Igen széles jó kedvünk kerekedett. Mert hiába, a jókedv oly portéka, mit erőszakkal Darius kincseért sem lehet hatalmunkba keríteni; de megjő néha önként is.

Kedvünk volt, borunk volt, nem hiányzott csak a cigány és szép leány, ha mindjárt menyecske volna is.

Cigányt könnyű volt teremteni. A faluvégi téglavető cigányok hétköznapi éppen nálam tapasztották az ököristállót s a juhhodályt. Vasárnapon meggyönyörködtették a cselédséget művészetükkel.

Négyen voltak: az öreg »Lúbőr«, ki a brugót kezelte s göndörhajú fia - Samu, kik nagy önérzettel feleltek meg művészi ihletüknek, mert a dádé brugójának csak két hurja volt, a Samu purdé »első hegedűjén« igaz, hogy hármat olvastam, de ezek közül kettő csepűmadzaggal volt kitoldva. »Rici« a harmadik fekete művész klarinétot fújt és billegetett, míg a banda negyedik tagja »Bagós« csakis fujta réztrombitáját, mely inkább megkivánta volna a kovácsfúvót, mint az emberi tüdőt.

Az öreg »Bagós« hihetőleg már régen beitta volna trombitájának rezét, ha azt az egész banda féltett kincseinek nem tekinti. E trombita neki bizonyos tekintélyt kölcsönzött, mire ő keme igen sokat tartott.

A trombitára »határtalan« hitele volt a bandának, mert az egész világ tudta, hogy bármily áron, de kiváltja zálogát. Nem csoda tehát, hogy »Bagós«, ha trombitájából az agyvelőt reszkettető hangokat csalogatá, oly positurába vágta magát, hogy az angyal sem különben, ki feltámadáskor harsogtatja az ébresztő harsonát.

Most is áthallatszott hozzánk a trombita mély bassus hangja, mint a távoli mennydörgés s vihartörte fák recsegése s a sipító klarinét egy-egy visitása...

Indítványozó szép Magyarországon mindig akad.

El a cigányokért! Rendezzünk cécót!

Előzetesen azonban szavunkat adtuk, hogy a trombitás művészetével nem élünk.

»Fiuk! lóduljatok a cigányokért!« dörmögé Gyorgye bátyó, a komisszárius.

Hja, de azt könnyebb volt kimondani, mint kivinni, mert a cigányokat a béresek fogadták fel s nem akarták magukat megfosztatni a zene és tánc élvezetétől.

Végül nem használván a szép szó, mi maradt hátra? Elkövettük a leghathatósabb argumentumot, a hatalom szavát!

Lett egy kacskaringós »erre arra« után egy nagy »muszáj!« és a muszáj előtt még a pityókos béresek is meghajlottak.

Most a második feladat kiviteléhez fogtunk, táncosnők szerzéséhez.

De itt egy oly kőbe botlottunk, mely előtt nekünk volt »muszáj« kitérni.

Itt már nem a béresek álltak velünk szemben, hanem a férjek és apák! kik, miután az urak megrontották az ő multságukat, eltiltották a fehér népet, hogy felénk még csak közeledjenek is.

De az erős akarat el nem tántorodik csak úgy, egy felsülésre.

Volt tanyánkon egy fiatal irnok. Nyílt fejű, nyílt szívű, egy jó dózis könnyelműséggel párosult leleményességgel.

Ennek a fiúnak figyelmét ki nem kerülte azon körülmény, hogy a béresek a juhászokkal, ha nem is nyílt ellenségeskedésben, de csakis fegyveres békében élnek.

A dolgos ember önérzetében megveti a dologtalant. Az alföldi paraszt munkakerülőnek tartja a juhászt, mert nem szánt, nem vet, nem arat, csak sétálgat a nyáj után s megvetéssel tekint reá, már azért is, mert rendesen csak »jött-ment«.

Erre a körülményre építé irnokunk haditervét.

A kivített magának kérte ki. Mi készörömost rábítottuk.

És nem sokára reá diadal-érzettől kipirult arccal ott termett közöttünk egy pár juhászmenyecskével és leánynyal.

Hogy mi módon sikerült azokat megkerítenie, arról szerényen hallgatott.

Mi pedig elkiáltottuk, hogy »húzd rá!« mi alatt persze nem azt értettük, hogy »Bagós, fújd rá!« miért az illető nagyon neheztelt s fitymálólag az dörmögé magában: »Tudják is ezek az urak, mi a szép? nekem csak jobban kell azt tudnom, ki »hangász« vagyok!«

Didó, az egyik bojtár felesége, köztük volt a táncosnőknek s csakhamar annyira elbájolt mindnyájunkat, hogy csak per Didó nagysád kezdtük szólitgatni.

Aligha nem a furfangos irnok találta föl ezen cimezgetést is.

Nekünk pedig legjobban az tetszett, hogy még a potrohos kasznár úr is hajlongott Didó nagysám előtt.

Didó hamar felismerte a helyzetet s neheztelni kezdett, pláne midőn egy némelyik közülünk igen kézzel foghatólag kezdé tolmácsolni hódolatát.

Sértődve távozni készült, midőn mentő angyalunkként ott termett az irnok s a lehető leglovagiasabb mozdulattal megragadta Didó kezét, azt ajkához emelé, a nélkül, hogy csak egy arcizma is mást fejezett volna ki a legmélyebb hódolatnál, míg mi csak úgy dülöngöztünk a nevetéstől.

Jó, hogy csak irnok volt, különben komolyan föl kellett volna lépnem a tisztikar illetén lealacsonyítása miatt. A tréfának is meg van a maga határa... Megcsókolni egy juhásznő kezét! Igaz, én is megcsókoltam hirtelenében az orcáját, de az egészen más rubrikába tartozik....

Megcsókolván kezét, oly hizelgő hangon, hogy szinte látszott, mint engesztelődik alatta Didó, így szólt hozzá: »Jól vigyázzon próféta szavaimra Didó s ne nehezteljen a nagysámért. Ezek az urak nem hiába festik az ördögöt a falra!«

S Didó bársony szempillái alól hosszú pillantást vetett a szólóra s ott maradt, fáradhatlanul aprózva velünk a csárdást kivilágos kivirradtig.

II.

Összevesztem az uraságommal, - ott hagytam. A magam szegénye lettem, - felcsaptam bérlőnek.

Évek multak s én egy kis pénzmagra tevén szert, spekulálgattam. Így kerültem le egyszer Szerbiába, hogy ott egy falka sertést vásároljak. Egy ösmerősöm ajánló levelet adott egy ottani birtokoshoz, ki szintén kereskedés útján lett dús gazdag emberré, mert hát a »ki disznón nyer, disznóul nyer«.

Több napi utazás után végre eltörődve, fáradtan egy csinos kastélyhoz értem, mely feltűnő gonddal ápolt diszes kertben fehérlett. Kérdezősködtem a házi úr után s kellemetlen meglepetéssel hallám, hogy az illető pár héttel ezelőtt meghalt! »Azonban - jegyzé meg a portás, - ha úgy tetszik, bejelentem a nagyságos asszonynál.«

Miután már itt vagyok - gondolám, - megteszem látogatásomat, talán üzletet is kötök az özvegygyel.

Fölmentem a kastélyba.

Exotikus virágokkal díszített és csinos freskókkal ékített lépcsőn felvezettek egy keleti fény és nyugati eleganciával berendezett salonba, hol a komornyik bejelentés végett elkérte látogató jegyemet.

Mormogtam valamit a civilizáció tulságos előhaladásáról, mi alatt nagy ügygyel-bajjal kihasználtsam tárcámból egy összetörődött látogató jegyet, melyen még rajta állt, hogy »podlokányi ispán«.

Nem sokára visszajöve arról értesített, hogy úrnője gyöngélkedvén »boudoire«-jában fogad. Pár szőnyeg borította fényes butorzatu szobán végig haladva, feltárult előttem a »boudoire« ajtaja.

Uram fia! a dísz és izlés, mely itt káprázó szemeim elé tárult, annyira elvakítanak, hogy első meglepetésemben észre sem vevém a ház úrnőjét, ki pamlagáról fölemelkedve egy lépést tett felém. Igéző jelenség volt, ében fekete hajfürtjei, kék szeme s átlátszó finom arcboréval. A legkellemesebb ellentét, mit valaha láttam.

Mély gyászba volt öltözve. Zavarodásomban hebegtem valamit a bátorságról, de ő félbeszakított, csengő hangon kérdezvén:

»Ugyan, hogy jött erre felé ispán úr?«

Meghökkenem e cimezésen, csodálkozva tekinték reá, míg ő finom mosolylyal és kecses taglejtéssel tovább kérdevén:

»Hát rám se ismer többé - én a Didó vagyok!«

Jó emlékező tehetségem van, de egy ideig mégis keresgélnem kellett emlékeim tárházában, mignem eszembe jutott a mi cécnk s Didó a juhászbojtár felesége. Soha ilyen perplexitás! Rábámultam s nem hittem szemeimnek, melyek most ráismertek a régi Didóra, vonásról vonásra...

Helyet mutatott s visszahelyezkedvén pamlagára, rövid szavakban elmondta nekem élet-történetét. Megértém belőle, hogy szűk volt neki az a csűr s »elrepült, mint a fürj...« durva urát ott hagyta s kiszökött Szerbiába, hol a nem rég meghalt gazdag emberrel megismerkedvén, az elvette s most ráhagyta minden vagyonát, melynek teljhatalmu urnője.

Beszélggettünk az elmúlt időkről. Tudtam, hogy mire lyukad ki a társalgás, de csak lestem, miként hozakodik elő vele?!.. Ő azonban oly ügyes feneket kerített neki, hogy magam sem tudom, hogy-hogynem? elő kellett jönnöm az irnokkal is.

Elbeszéltem neki hosszan-bőven, mint lett az irnokból ispán, mint vette el a tisztartó leányát, minő katonás menyecske lett ebből, mint gyötri, kinozza férjét...

Szóval, elbeszéltem neki mindent - a mit persze magam is csak másoktól hallottam róla - s beszéltem volna még tovább, ha egyszerre észre nem veszem, hogy Didó szemei különös fényben égnek s hogy fájdalmasan felsohajt....

»Ne folytassa tovább, kérem« szólt elborult hangon s mintegy magában hozzá tevő: »Egy álommal ismét kevesebb.«...

Mintha az oly nagy baj volna? Egy juhászmenyecskéből lett nagyságos asszony, nem lehet eléggé ébren, hogy gyönyörködjék az életben, kivált ha oly fényes kastélyban lakik, mint Didó.

Marasztalt, de nekem mennem kellett s a mellett oly sajátságos érzés vett erőt rajtam, mintha valami ostobaságot követtem volna el, nem találtam többé helyemet, nem a hangot, melyen vele tovább társalogjak.

A mint felkeltem, Didó is fölemelkedett. Kivett egy előtte álló vázából egy virágot s átnyújtá nekem: »Nemde,« szólt »olyan e virág, mint egy elvérző szív.«... Nem várt feleletre, nem is monda, kinek szánta, de én önkénytelenül biztosítam: »Át fogom adni!« Didó mindkét kezét nyújtá felém, s rajtam egy sajátságos érzés vett erőt. Szívem sajogni kezdett, lehajoltam s megcsókoltam Didó kezét....

Csak midőn ott ültem ismét a kocsiban, tértem vissza rendes kerékvágásomba s dühösen rárivalltam a kocsisra: »hajts!« Soha ilyent! Ez az asszony majdnem megríkatott. Milyen furcsa is ez az élet?!.. Pár évvel ez előtt még úgy szóltam hozzá: »Hallod-e te Didó!« s megbotránkoztam az irnokon, ki annyira megfélemedezett magáról, hogy - ha mindjárt csak tréfából is - kezet csókolt neki s pár év múlva magam sem tudom, hogy-hogynem, követtem

példáját. No de mégis jó, hogy nem látta senki; az emberek még megszólnának érte, pedig Isten látja lelkemet, csak megsajnálta azt a szegény gazdag asszonyt.

De nem sajnálom e látogatást; azt a tanúságot merítettem belőle, hogy »a szerencse forgandó«, ha jól belekapaszkodom küllőjébe, még engem is fölfelé forgathat. Hátha még méltóságos úr is lenne belőlem! De oda vágnám egykori inspektoromnak a maga inpertinens pofájával, hogy »amicééé!« De bár igaz, hogy »a gazdagság - nem szégyen, s a szegénység nem teszi az embert boldoggá«, de hát néha - a vagyon sem.

A virágot még folyvást tartottam s nem tudtam magam elhatározni, mit csináljak vele? Bizony mondom, okosabban tette volna Didó, ha egy pár aranyat küld szánalomra méltó felejtetlen barátjának, mert e virágot még sem adhatom át néki. Nem kell a tűzzel tréfálni s a sok nevetlen gyerekének sorsa még az én lelkemen száradna.

Üsse a kő! Miért is kellett neki megnősülni? De hát különben ma is csak őrök volna! De szó a mi szó, házasságával jobb szerencsét csinálhatott volna!

Az igaz, ma ispán, de oly áron, melyet szegény szívesen visszacserélne.

Didó nagyságos asszony lett, de nem tudom nem cserélné-e be ő is fényes kastélyát egy szemernyi boldogságért.

Mindkettőről azt tartja a világ: »A szerencse szárnyon jár, kire rászáll, nagyon jól jár!« - én meg bolond észszel azon töröm a fejemet, kettőjük közül ki a - boldogtalanabb.....

Urambátyám.

Urambátyám neve napját ülik. Urambátyám tisztességes nevén: nemes, nemzetes és vitézlő, - de miért nevezném más néven, mint az egész környék? - tehát urambátyám nyugalmazott tisztartó. Mint szokás-mondás, régi »slag«-ember; kiháló typusnak egyik utolsó képviselője. Virágjában más idöket élt, mint a minők a mostaniak. Urának tisztjét viselte s ez nem volt csekélység a maga korában. Mai nap nagyon tarka a conventiós tabella mindenféle cimektől, van főtiszt, igazgató, felügyelő, számtartó, kasznár, intéző, segéd, gyakornok stb; de a régi tisztartók kategóriája kihalt, kiveszett. Urambátyám megmaradt még belőle hírmondónak....

Azért, hogy közel jár a Rubiconhoz, mely a hetvent a nyolcvantól elválasztja, kiállja ő még a sarat - a ki lelke van! Puskázik még folyvást s meglövi nemcsak a nyulat, de még a sárszalont is. - Torka, igaz, jobban győzi a »vinkó«-t, mint foga a rostélyost, de azért fogas gyerek számba megy még mindig.

Urambátyám hires szónok. Mi türes, tagadás: tart is rá valamit! Különös ünnepélyes alkalom adtán - p. ha megyés püspököt kell fogadni - ő a vezérszónok. Ilyenkor ékes latin magyarsággal oly üdvözlő dictiót tart, hogy még az országot is porzik tőle! Ha a főszolgabíró vagy plane a vicispán tiszteletére lakomát rendez az uradalom, szentül ő köszönti fel a nagyrabecsült vendéget, a hogy dukál! Ebbeli jussát nem is engedné át senki fiának.

Nyáron át, házikörben, rendes »mondur«-ját kék gatyá képezi, de ha társaságba indul, még kánikulában is belerázza magát zsinóros nadrágjába; felölti a nagy gombos, majdnem a bokáig érő sötétkék attilláját; kivágja hatalmas bajuszát, s aztán legény legyen a talpán, ki a szeme közé nézni merészelne! De bármennyit tart is a külső tekintélyre, házi körében a legkedélyesebb s legszeretetre méltóbb ember. Nyílt házat visz - no de nincsen is nála hija a vendégeknek!

De bármi kedvelt, köztiszteletű egyéniség legyen is urambátyám, nagy popularitásának okát nem szabad egyedül benne keresnünk. Rövid szóval: urambátyámnak leánya van. S uram fia, milyen leány! Karcu mint a vizi liljom, kökényszemű, eper-ajku, csupa tűz, csupa lélek; s aztán hozzá még milyen gazdaasszony! A néni - ki korán elhunyt anyját pótolja - nem egyszer mondja, hogy már egészen kitanult nála; mi nem kis szó oly valakitől, ki az egész környéknek legkitünőbb szakácsnője! Szóval Juliska helyre való kis leány! - A praeceptor ur - ki olvasott ember - azt állítja róla, hogy valóságos »mágnes«. No de tesz is neki a szépet. Juliska csak neveti az udvarlókat. Az apja látva magaviseletét, a néni aggodalmaira, hogy megtalál ártani Juliskának a sok gavallér?! nevetve azt válaszolja - persze, ha a plébános úr nem hallja! - hogy nem kell ezt a leányt féltetni: több esze van annak, mint magának a káptalannak! - Hadd forgolódjanak körülötte; majd kiválogatja magának a neki való legényt; - boldogult édes anyja is egészen ilyen volt és senki sem mondta még, hogy rosszul választott.....

A Gyurka, ki két kapitulatiót kiszolgálván, jelenleg urambátyám mindenese, tisztességgel jelenti, hogy tálalva van és mindenki siet helyét elfoglalni. Eleintén persze nem sok szó járja. De a mint a főtisztelendő úr - ecclesia praecedat! - kezébe fogja a poharat, felköszöntvén a háziúr kedves hugát és Juliska leányát, mint háziasszonyokat, azonnal megered a felköszöntők árja.

Vig Lajos se rest; színig megtölti poharát és eltolja maga alul a széket. Vig uram, mint zsinóros dolmánya s fényes gombos »reithuzlija« mutatja - megyei csendbiztos s a béke napjaiban telkes gazda. Megszólal stentori hangon, - mintha most is rabot vallatna, - de csak azért, hogy benső megindulását palástolja; megemlékezvén a legkedvesebb puszi-pajtásával töltött fiatal-

kori napokról, midőn mindketten nagy »impostorok« voltak s neki mai nevenapja alkalmából szívből kívánja, hogy számos sok esztendeig éljen!

Rengeteg éljenzés jutalmazza a szép szót. De ime a házi úr is felkél, egyet törül bajszán - mire a zaj hullámai mint egy varázsintésre lecsendesednek. Ezen ismert mozdulat ugyanis azt jelenti, hogy ezuttal »rigmus« lesz. Mint mindig udvarias férfi, először is a hölgyeknek szentel egy kadenciát, kívánván nekik:

»A mennyit a kuglin, a billjárdon löknek,
Annyi boldog órát a szép vendégnőknek«...

s azután Vig felé fordulva, így szól:

»A hány szál szőre van egy merino-kosnak:
Annyi évet adjon az ég Vig Lajosnak«....

s aztán foly a toaszt özönével; még kántor uram, ki különben nagyon hallgatatag uri ember, sem állhatja meg szó nélkül, széles jó kedvében azt kívánván, hogy: »Adja az ég, hogy a tisztelt társaság egy félóra múlva meg ne ösmerje egymást!« mely jámbor óhajta a főtisztelendő ur néma fejcsóválás, de annál nagyobbat mondó feddő pillantással kísér.... A nők pedig beleunván a sok jóba, fölkerelkednek az asztaltól.

Mig az urak a pipázó-szobába vonulnak kártyázni és pityizálgatni, a fiatalság hevenyében kihányja az asztalokat, a falhoz tolja a székeket és az ebédlőt hirtelenében táncteremmé változtatják át.

De az urfit vajjon mi lelte? őt, ki különben mindig előtáncos, most egyet int pajtásainak, hogy »gyerünk«! s a kártya-asztalok egyikénél telepszik le.

Társai kockáztatják a kérdést: »Tehát nem táncolunk?«

»Nem!« válaszol az urfi, haragosan körüljáratva szemeit. »Bosszant ott benn ez a málészáju ujságfaló fráter!« teszi hozzá magyarázólag. Társai erre szó nélkül előszedegetik tárcáikat.

A nem nagyon hízogó melléknévvel illetett ifju, ki annyira felháborítja a nemes urfi kedély-állapotát, egy igen csinos külsejű, szerény modorú szomszéd uradalmi őrök, ki nem rég végezvén el Keszthelyen tanulmányait, már állást nyert és úgy értelmisége, mint szerénysége által egyaránt kitűnik. Juliska látható kedvteléssel váltott véle néhány szót; ez az oka az urfi duzzogásának, ki néni, a számtartóné biztatására nagyban csapja a levelet a szép és vagyonos leánynak s a győzelem felől mi kétséget sem táplál, azt tartván a parlagi gavallér, hogy nem is lehet másképp - mint hogy Juliska fülig szerelmes bele!

A nők vártak egy kissé a nélkülözhetlen rendező és társainak megjelenésére; végre is a számtartóné a praeceptort küldte utánok.

Ott ültek az urfi, az ifiur, az aligur és a contra s egész odaadással ferbliztek. A praeceptor nem merte őket hirtelen háborgatni, hanem rengeteg pipájával, mely beillett volna egy kis töltő-kályhának, a prozitereskedő öreg ispán példáját követve, belepislogott az ifiur kártyájába, ki makrapipáját keményen foga közé szorítva, ép »gustálta« a »blatt«-ját.

Legyen megengedve a kártyázókat közelebről bemutatni, mert a mily kicsiny az asztal, ép oly különböző rangú egyének foglalják azt körül, mi viseletükön persze azonnal meg is látszik.

Az »urfi« nem csekélyebb állást foglal el, mint hogy ő a felügyelő úr őrök; no de ki is mutatja felsőbbtségét a többiekkel szemben. Az »ifiur« rangban már alábbvaló - hisz ő csak a számtartó őrök; s e szerény szőke fiu - az egészen alávaló - a juhispán mellett segédkedik. Az emberségtudó parasztok ezen okból elnevezték »aligur«-nak s most rajta száradt e név.

Nem látja senki, hogy mindannyiszor elpirul - kivált ha a kántorék Piroskája előtt aligurazzák. Most is jobb szeretne körülte forgolódni, de hát ismerni kell az urfit; nem lenne maradása tőle, ha odahagyná a kompániát.

A negyedik játészó a »contra« szomszéd - egy szomszédos uradalomban ellenő.

A kártya ismét »körül ment« s a praeceptor félve felszólal:

»Kérik az urfit oda benn, hogy jőjjön rendezni!«

Az urfi egy megvető pillantást vet a szólóra, hiszen csak praeceptor!« s mitsem válaszol.

»De kérem«, szólal fel az ismét »a számtartóné ténsasszony kéreti....«

»Mi a vizi«? kérdi az urfi és nagy vártatva megszólal, föl sem pillantva a kártyából: »Mondja meg nekik, hogy nem megyek!«

E közben a háziúr is közeledik az asztalhoz a figyelmeztetéssel: »A hölgyek már türelmetlenül várják ám az urakat!« Aligur rögtön felugrik helyéről, de az urfi hetyke válaszára: »Miattam várhatnak!« csendesen ismét leül.

»De ha jól tudom, öcsém rendez?«

»Ma nem, de ha éppen kívánják, küldhetek rendezőt. Aligur menjen rendezni!«

A tisztartó úr összeráncolja bozontos szemöldeit, mialatt így szól: »Hát csak mulassanak az urak tovább; sajnálom, hogy háborgattam - amice!«

Ha pedig a tisztartó úr valakinek, kit öcsésének címzett volt, egyszer az mondja, hogy amice, az olyan, mint egy halálos ítélet. Az urfi is érezte ezt; hiába hazardírozott, az az amice egyre csengett fülében. Valami sejtelem megsugta neki, hogy illetlen magaviseletével megfőzte ma magának a tisztartóéknál a kitoló kását!

A házi úr átment az improvizált táncterembe s oda lépett Alföldi Elemérhez, ki önhibája nélkül magára vonta az urfi nemes haragját s kérdést intéz hozzá, hogy hajlandó-e a rendezést elvállalni? Az ifju illedelmesen igent mond s mi természetesebb azonnal fölkéri a házi kisasszonyt az első négyesre. Az egykori keszthelyi praxis nem is vall szégyent. A négyes pompásan vág össze; még a kántorék Piroskája sem hibázza el! A legszebb s legnehezebb figurák sikerülnek s midőn belefáradtak a táncba, a tréfásnál tréfásabb társasjátékok rendezésében is kifogyhatlan az új vendég.

A hölgyek el vannak ragadtatva, csak az egy számtartóné maradt a »befurakodó« irányában jéghideg.

Hajnal felé lassankint elszállingóznak a vendégek; - legelőbb is az »aligur«, hogy a juhhodályokban tudomást szerezzen, volt-e dög az éjszaka, hogy erről principálisának a »fölstököm-nél« illően referálhasson; jóval később az ifiur, hogy a kocsisoknak kimérje a granáriumból a zabcompetentiát. Alföldi Elemér is illendőnek tartja, bármily nehezére esik is neki, föl-kászolódni az elindulásra. Urambátyám szívélyesen megszorítja a búcsúzó ifjú kezét, megköszöni fáradozását s a szerény választ: »Szót sem érdemel, sőt« - azzal szakítja félbe, hogy »legyen máskor is szerencsénk kedves öcsém uram!« Juliska mitsem szólt, midőn kis kacsóját odanyújtá a távozó vendégnek, de pillantásaik találkoznak s ezek sokat mondók lehetnek, mert mintha csinyen kapták volna őket - hirtelen lesütik szemeiket....

Ha novellát akarnék írni, elbeszelném, mit mondott Elemér Juliskának a nagy diófa alatt; mint huzatta az urfi Juliska ablaka alatt, hogy »Szomorú fűz ága hajlik a virágra....«

De mindez meghaladná ez igénytelen rajz keretét.

Annyit azonban mindazáltal megsughatok, hogy Elemér elérte minden uradalmi irnok eszményét - az ispánságot; s ekkor megkapta szive eszményképét is - Juliskáját!

Mi több - urambátyám is elérte óhajtásainak netovábbját egy kis unokában, ki bármilyen »pákosztos« fickó, már is hozzá nőtt urambátyám szívéhez!

Kukorica-szüret.

- Hevesmegyei idyll. -

Sz.-Mihály napja elmúlt s még csak most foghatnak a kukorica-töréshez. Hej! rossz időket élünk; az emberek korán érnek, veteményeink későn.

Ilyesformán morfondált magában a téns tisztartó úr, a mint künn ült az ambituson és hatalmas pöfékeléssel bodor füst-fellegeket eregetett a levegőbe.

Zsirka Antal, az urasági csősz egyet billentvén zsiros kalapján, e pillanatban előáll a »réportra«.

»Nos Antal, mi ujság?« kérdi kis vártatva a tisztartó.

»Nincs biz' ott semmi!« felel az emberségtudással. De hozzáfoghatnánk már a felest törni, ténsuram?!

A tisztartó úr ezen a proposíció mélyen elgondolkodik; végre megszólal:

»No hát csak járja be kend a felesek. De aztán megmondja ám nekik, hogy addig nem felezünk, míg a szárát is ki nem vagdalták mind, nehogy úgy járjunk, mint tavaly, s a tenger sok szár nyakunkon marad. Aztán számba vegye ám kend, kik maradtak diskreció s napszámmal tartozásban!«

»Értem! Meglesz ténsuram mind!« mond Antal s egyet rántva kopott szűrén, kifordul a kiskapun.

A kapufélfánál megáll, rágyujt dobóczi kupakos makrapipájára, azzal neki indul, hogy sorra járja a falubelieket? Van jó dolga! Az éppen útjába eső portákon bekiált: Holnap törhetik kendtek a feleskukoricát! s ezzel befordul a »Nem jól kezdi« csaplároshoz. Alig, hogy megtelepedett a »kármentő« szomszédságában - a kukoricatörés híre már befutott minden »közt.«

A törés nagy napjának hajnala talpon leli a falu nagyját-apraját. Még a főtisztelendő plébános urat is felzavarta csendes álmaiból a kifelé induló szekerek robogása s csak hét óra felé szundikálhatott el ismét. Nem csoda tehát, hogy ma csak kilenc óra felé harangoztat be. Hiszen úgy sem lesz a templomban csak egy pár kékmentés vén asszony, meg az az akasztófára való Lóbőr Marci, ki legujabban falu szegényének csapott föl s ha a csapszék körül nem kujtorog - hűségese ott guggol a mise alatt a »portikus«-ban.

A keményre száradt rögös uton kifelé dőcögő szekerek robogása, a laza lőcsők zörrenése s a saroglyaláncok csörömpölése el-elhallik a tisztartó lakásába is, ki az ágyban nyújtózkodva, pipaszó mellett találgatja, kinek szekere dőcög most ablaka alatt?

De bármint füleljen, a kasznárét csak nem hallja elindulni; pedig vastengelyes kocsijának járását már messziről felismeri.

A kasznár megigérte ugyan a tisztartó úrnak, hogy még hajnalban maga indul ki a felesekhez, de hát nem hiába, hogy új házasság - elaludt; és elaludt az urfi is, mert hát nótáriuséknál az este megint nagyon elkalabriásoztak. Pedig az urfit nemcsak a kötelesség nógathatná, hanem ennél is hatalmasabb indulat....

....Györki Emer, mikor kukoricáját töltögette, megigérte volt neki, hogy töréskor zsenge kukoricát süt számára.

Eszébe is jutott ez Kálmán urfinak, de csak akkor, mikor úgy hét óra tájban kísértálgatott a felesekhez. Első dolga mindazáltal, hogy a csősz felkeresse. De hiába siet a kétszáz holdas táblának egyik szélétől a másikig - Antalt csak nem látja sehol.

Bizonyosan az »ángyi« körül settenkedik! A legközelebbi feleshez megy és kérdezi:

»Hé! merre törik a hadnagyék kukoricáját?« »Arra »ja«! ifjúrám!« szól karját mutatólag kinyújtva a kérdezett. A kijelölt irányban haladva, csakugyan felleli Antalt a hadnagyék szekere mellett, kényelmesen neki készülődve jókora darab szalonna pirításához. A kis Pista, apjának ködmönébe bujtatva, egész odaadással éleszti a tüzet - a marhalegelőről szedett tüzelővel.

A csősz, alig hogy Kálmán urfit megpillantja, iziben elkiáltja magát:

»Ángyom! adsz' ide csak azt a butykost!«

A sógorné rögtön ott terem. »Tessék ifiuram!« mondja mosolygó biztatással »úgy nézze ám, hogy ez »faintos« pálinka; nem bundabőrből égették, mint az Icígét!«

Az urfi szótlanul visszautasítja a butykost.

»Hát talán egy kis görhét parancsol? kemény biz az, mint - az Emeré«, szól szemével nagyot kacsintva, »meg édes!«

Az urfi arcába szökik a vér. Harag-e, vagy a szégyenkezés pírja? Aztán rákiált a csőszre: »Tűvé teszem kend után a határt, maga meg itt kuksol! azt mondtam kendnek, hogy a dülő szélére hordassa a kukoricát és....« »No no!« vág ez szavába csitítólag, »kihordatom velük iziben.«

Az urfi ezzel hivatalos teendőit egyidőre befejezetteknek tekintheti. Senki rossz néven nem veheti tőle, hogy most már Emeréket felkeresni indul.... Jár-ke, neszel jobbra balra, ha nem hallja-e Emer csengő hangját; lábujjhegyre ágaskodik, ha nem látja-e piros keszkenőjét?! Nincs bosszantóbb az öles kukoricaszárnál! Ha mindjárt csak irnok is, mégis javaslatba fogja hozni a legközelebbi tiszt ülése, hogy ezentul »cinquantino«-t, vagy »pignoletto«-t, székely vagy lengyel tengerit természetesen, mert ezek először korábban érnek, aztán töréskor nincs közte annyi zsengés, mint ebben a megátalkodott későn érő magyar kukoricában..... aztán száraik feletetésénél sem marad annyi ízék.... aztán.....

Megbotlik egy tökindában, annak jeléül, hogy a csősz valamelyik sógorának vagy komájának feles földjén hatol keresztül.

Itt meg a napraforgó széles tányérjai sárgállanak.... Bármint meghagyta volt is a tisztartó, ki nem vagdalták biz innét. - Ez a csősz apósának feles földje! - Azt a cirkot ott a szélen meg a csősz anyósa hagyta meg egy kis seprőre valónak; s az a »csepp« magvas kender amott valószínűleg csak úgy magától lett s ha nem is, az sem a világ! megesnék, ha ilyen hitványság miatt meggyülnek a csősz baja.

Ez a láncc föld, a melyen az urfi most botorkál, a »mester«-é. A satnya kukorica-hajtás alig látszik ki a sok dudva közül. Annyi itt a cigányparéj, hogy csak disznó-paréj több nála.... »No a mesternek sem kell négy ökrös szekér, hogy termését behordhassa - eltér az egy saraglyában is. Cselédjei még most sincsenek künn; gondolják, úgy sem késnek a töréssel. A szárat bizonyára ott hagyják az uraságnak, - hadd mulasson vele.«

Egyszerre az urfi puskája egy öles kukoricaszáron fönnakad; most meg a tarisznyája is. Indulatosan megállva, körütekint, hogy mi boszorkányság ez?... De nem lát, csak egy takaros megkapált s feltöltögetett kukorica-földet, s valamivel tovább ráakad a gazdájára - Buza Petire.

A gyűlölet sötét pillantásával megáll mindakettő. Érzik, hogy leszámolni valójuk van s hogy talán itt volna rá az alkalom.

De Peti egyet gondol, csendesen elfordul s az urfi nem tartóztatja. Egy bántó gondolattól üzetve, tovább törtet.

Előtte egy árva barázdabillegető nyugtalanul ide s oda röpköd. Végre ráakad Emerre, ki örvendezve fogadja:

»Csakhogy eljött az ifiur »nálunk«, már azt hittem, hogy el sem jön. Láss, pedig már válogattam maga számára a zsengetéséből« s valóban »keceléje« tele van szép fehér tejes kukoricával.

Tréfálódzva indulnak az Emerék »tanyája« felé, de mielőtt kiérnének a kukorica sűrűjéből, Kálmán urfi hirtelen az Emer piros ajakához »közel jár«.

»Ugyan maradhasson! oszt' megharagszom!« mondja a leányka, de hozzá édesdeden mosolyog.

A tüzet csak egy kissé kell élesztetni, a kukorica csakhamar oly szép piros barnára sül, akár az Emer orcája. A leányka lefújja róla a pörjét, még meg is törüli keceléje szélével s csak aztán nyújtja oda az urfinak.

»Hej! nem izlett annak az urasági asztal legkülömb falatja sem oly jól, mint ez a paraszti csemege.«

A kukorica rég elkelt már, de az urfi még egyre beszélget Emerrel - a jó isten tudja miről?

Annyi igaz, hogy a lány nagyon meg van zavarodva, mikor hátuk mögött egyszerre csak megszólal az apja:

»Hát te leányom mit csinálsz!« Kukoricát sütöttem az úrfinak! »Én meg«, szól ez »mesélgettem Emernek.«

Györki Bona azonban nem hiába, hogy a plébános úr fuvarosa és nem hiába, hogy egy barát nagybátyja után Bonaventurának keresztelték - a falu tudósa s mint ilyen, a tudvágy még »éhomra« is furja oldalát. Ő nem szokta eltarisznyázni az időt. A mint Emer oda nyújtja neki a kenyeres tarisznyát, Bona dehogy nyulna hozzá, mielőtt meg nem kérdezné: »És miféle mese légyen, kit az őrök úr mondott, talán magam is esmérni találom?...«

Az urfi meg nem azért uradalmi őrök, hogy föl ne tudná találni magát.

»Hát Bona bácsi, tudja-e, melyik istenasszonynak köszönjük a mese szerint a kukoricát?«

Bona diadalmasan mosolyog. »S oszt' hogy ne tudnám?!« mond fensőbbiséggel. »Nemzetes Kanyó ispán úr - isten nyugosztalja! betéve tudta a pogány istenek minden nevét, sorát, állapotját. Nem is mondta ő másképpen, mint: »Bona fiam!« már ő csak úgy mondta mindenkinek, hogy fiam - Céres istenasszony ajándékát megbecsüljétek! Hát biz' a Céres volt.«

»De az én mesém nem erről szól,« válaszol az urfi és Emerre mosolyogva, neki gyürkőzik a következő mese mondáshoz:

Hol volt, hol nem volt.... az Operencián is túl volt, az üveges hegyeken innen volt.... volt egyszer két fiatal legény. Hát e két legény ment egyszer vadászni. Mentek-mendégéltek, csötlöttek botlottak »hegyen át, völgyön át, tüskön bokron keresztül«, végül lőttek egy nagy agancsárt, már úgy mint szarvast. No volt öröm, de mekkora. Iziben le is telepedtek, hogy vig lakomát csapjanak, mert igen el voltak fáradva, no meg éhesek is voltak. A mint ott javába sütnék egy jókora darab remeket, a magas föllegekből egyszerre csak aláleben egy gyönyörűséges asszony, letelepedik az egyik legény mellé, szóttanul rászégezván méla tekintetét.

A legény azonnal fölérte észszel, hogy ez nem valami közönséges persona, hanem bizonyára valami tündér és emberséget tudva tisztességgel megkínálta egy jó falattal.

A tündér - mert hát a volt - jóízűen falatozott, aztán megtörülte szájacskáját keceléje szélével és megszólalt akár csak egy hárfa hurját pengetnék:

»Fiam, köszönöm a jótartást, szó a mi szó, biz' én éhes voltam, most itt hagylak, de tizenhárom hónap múlva jertek vissza ismét....«

A tündér ellebbent s a legények jól észben tartották azt, a mit nekik búcsúképpen mondott. A kitűzött időre ismét felkeresték a vadász-tanyát, várták a tündér megjelenését, de mind hiába! A mint azonban körüljártatják szemeiket, hát mit látnak? Ott, a hol egykor a tündér jobbra nyugodott, karcsu kukorica terjeszkedett gazdagon megrakva hosszú csövekkel; a hova balkönyökével támaszkodott a tündér, fehér paszuly hüvelyei zörögtek, s ott, a hol piciny lábai nyugodtak dohány palánta terjesztette széles leveleit.

Igy köszönte meg a tündér a két legény emberséges magaviseletét s a legények megemberedtek, elvénültek, de még unokáikkal is örvendeztek az ajándékoknak s most is élnek, ha meg nem haltak....

»Megkövetem a téns urfit«, szól Bona bácsi, »miféle nemzetséggel is légyenek azok az ifjak?«

»Hát a Susquehannah vadak nemzetségéből valók voltak...«

»Pálinkás jó reggelt!« kiált az e pillanatban odaérkezett csősz. »Hogy mint szolgál egészsége Bona komám?! Hát egy kis gugyi.... De biz igaz, kend nem iszik pálinkát....«

»Nem biz én!« felel rá Bona önérzettel. »A szeszes ital mind az ördögé!«

»Könnyű kendnek! A parochia tájékán kávé terem, de bennem csak a pálinka tartja a lelket.«

»Kell-e sült kukorica Antal bácsi?« e kérdéssel Emer is megszólal.

»Már leányom, nekem a kukorica akkor kell, ha szalonnában ehetem.« felel a kértett kötekedve.

»Nem kell az Isten adományát semmi alakjában gunynyal illetni«, inti kenetteljes hangon Bona.

»No persze! A plébános még kúrának is eszi a főtt kukoricát! már azt is elleste tőle kend?!« veti oda Antal.

»Hej nekem is kúra lesz, ha a fosztásnál piros kukoricát találok, Emer« súg az urfi azalatt.

Bona nem felel Antalnak, hanem a szót piros kukorica fölkapván, oktatólag megjegyzi: »A piros kukorica jót tesz az orbánc ellen.«

»Ezt meg a javas asszonyoktól leste el! No iszen nagy mester kend!« - Azzal Antal csősz nagyot ránt a szűrén s egy rövid »Adj isten«-nel tovább ballag, nem lévén neki az ily pálinka nélkül való discursus inyére.

»Ez az Antal! ez az Antal!« sóhajt Bona, »már benőhetne a fejelágya! De az apja is ilyen csufondár természetű volt. Mindig csak pálinkán és szalonnán jár az esze, - pedig hát a kukoricából is csak élél az ember.«

»El ott! Bona bácsi!« bizonyít mellette az irnok. Hiszen az oláh egyebet sem eszik mamaligánál és egészséges tőle, mint a makk.

»Aztán a málé sem rossz,« okoskodik Emer is.... »De a dercét nem szeretem. Aztán bivaltejes pulickát evett-e már az urfi? A kántorék Julcsája, mióta egyszer Erdélyországban járt, mindig csak azt hajtogatja, hogy a milyen édes, milyen jó.«

»Csakúgy, mint a tallián svájcéros a »szinyóre« jegyzi meg Bona. Az is egyre azt hajtja, hogy nincs jobb étel a világon a polentánál.«

Ki tudja meddig folytatnák e tanulságos beszédet, mert Bona ilyenkor egészen feledni látszik, hogy ő rá más hivatás is vár, az urfi meg oly szívesen elüldögélne Emer oldalánál...

Ám a kasznár úr szürkéi feltűnnek a láthatáron, mire Kálmán hirtelen fölkászolódik ülőhelyéből, hogy a kiérkező fölebbvaló őt illő működésben találja.

Bona Emerrel cselédjei után néz, mi közben a lányka önfeledten visszapillantgat a távozó karcsú ifju után.

A nap szekerének rúdja már nagyon aláfelé járt, mire az úrfi ismét fölkereshette Emeréket.

Emer akkorára már javában fosztogatott. Kálmán melléje telepedett és úgy elhallgatta gyönyörűséges bús nótáit...

Gyenge héja van a piros almának,
Van nekem oly hű szeretőm, mint másnak.....

Mélázásukból csak is Antal csősz zavarja fel őket s úgy tetszik az urfinak, mintha ez onnan semmi szín alatt tágítani nem akarna. Azt persze pusztán turpisságból teszi, hogy visszafizesse az urfinak reggelről a kölcsönt.

Szerencsájukre előkerül Bona is a mestertől, mivel a gazzal fölfordult kukoricaföld szélén e növény tetemes hasznairól értekezett.

A mester tudta, hogy a kukoricából pálinka és sör is készül, melynek izes voltáról egész lelkesedéssel emlékezett, mit Bona bácsi csak a második természetévé vált devotióból hallgatott nyugodtan végig. De hatalmába kerítvén a szót, hegytől végig elmondta, hogy már papirost is készítenek a fosztásból.

S ezzel eszébe jutott, hogy az öreg kántorné tiszta fosztást kéretett tőle s egy »momentum«-ra Emerhez baktatott.

»Lányom te, meg ne feledkezzél róla, hogy a nemzetes kántornénak annyi tiszta fosztása legyen, a mennyi csak telik« szólt, illő emberségtudással kezét fogva az urfival.

»Hát a meg mire való annak a vén szatyornak?« kérdezi a csősz.

»Antal, Antal, kövesse meg kend magát!« mond Bona feddőleg. »Az ilyen tiszteletlenséggel egyszer még megégeti kend a száját.....«

A nemzetes öreg kántorné az »ágybeli«-be szükségli a fosztást.

»Hajh, mit nem fundálnak ki az ilyen asszony személyek, az Isten akár hová tegye őket! Mintha holmi vén asszony »alányujtója«-ban csak úgy meg nem tenné a szalma is....« jegyzé meg Antal s azzal tovább áll. Bona a mesterhez látogat át s így a fiatalok újból magukra maradnak.

A leáldozó nap fényözönnel árasztja be a térséget A búcsút integető nap sugarai bearanyozzák Emer puha fürtjeit s csókolgatják a merengő leányka piros orcáit.

Kálmán urfi csak nézte, nézte,..... s a szó el-elakadt ajakán.

Alkonyodott, este lett; a tündöklő hold már jól fönn ragyogott az égen s Kálmán csak nem mozdult Emer mellől. Csakhogy most már karját fonta a lányka karcsu derekára.... a fosztás szünetelt.

»S ha most megtalálnám a piros kukoricát?« szólalt meg egyszerre az ifju adnál-e jó szívvél csókot?«

A leány mit sem válaszolt - de az ifju ajkai hosszan oda tapadtak piros ajakára.

Amott Buzáéknál szomoruan szólott Peti furulyája.

»Sirva kértem, hogy szeressen engemet,
De ő arra csak azt mondta: késő babám - nem lehet...«

Aztán ismét:

Balkezemre fordítom az gyűrűmet:
Visszavárom az régi szeretőmet....

Peti kukoricáját egy csapat vígkedvű leány üli körül. Mindnyájan Peti »édéjé«-nek (anyjának) jöttek segíteni a fosztásnál, míg Peti csak fujja nekik azokat a szomorú nótákat, melyek hallatára úgy elfogódik az ember szíve.

A Peti furulyájának hangjában volt valami, a mi az úrfit menésre készített s ez a szózatot panasz űzte hazáig.

Mire az úrfi hazaérkezett, tisztartóéknál már vacsoránál ültek.

Az úrfi röviden köszöntve leült az asztalhoz s többé föl sem pillantott tányérjáról; pedig hát tisztartók Málikája közbe-közbe olyan nagyokat sóhajtott, hogy más ember csak nem hagyta volna szó nélkül.... A háziúr nagyon morózus képeket vágott, sokat boszankodott egész nap s ilyenkor csak hosszabb kvaterkázás után szokott kissé földerülni. Csak a ténsasszony kedélyességén ma sem foghatott ki sem a füstös Panna ügyetlensége, sem a Gyurka kondás gonoszsága. Ingerkedve fölemlíté most is, hogy már látta künn lógni azt a nyulat, melyet ma az őrök hazahozott... ki pedig ma tapsifüleseknek feléje sem nézett.

Az úrfi alig várta a vacsora végét, s a principális sem marasztalá, hisz' a szegény őrök nagyon korán kelt és sokat járt.... nem csoda ha elfáradt, elálmosodott.

De az instructiót mégis csak ki kellett adni. Amint tehát Kálmán egy »kedves egészségükre!« után félre tolja székét; - a principális is megszólal:

»Holnap maga felez amice; a kasznár megint bekéredzkedett a városba. A felesége fogát huzatja - fészkes fenét! - kirendeltem segítségére (már úgy mint az úrfihoz!) Antalt, meg a faragó bérest. Még egyet! a tanító kukoricáját ne dézsmálja - üsse kő! de azt megmondja neki, hogy a szárát kivagdaltassa. Jóccakát!«

Az urfi szobájára vonult, még csak át se nézett kántorékhoz....

Csak e szerencsés körülménynek köszönhető, hogy Antal csősz, meg Jóska, a faragó béres aszisztentiája mellett már kora reggel hozzá foghatott a felezéshez.

A hadnagy feleségének - igaz mondás, nem emberszólás! - nincs valami jó szemmértéke, de annál gyorsabban hányja az uraságnak kijáró kisebb felet a szekérkasba, miben Antal sógora nagy buzgón segítségére van.

Cirkot, napraforgót, tököt... »a hol ráakadnak - persze meg nem felezik. Mit is csinálna vele az uraság?« mondogatja Antal csősz és az urfi most az egyszer ráhagyja.... Innen-onnan Emerékhez jutnak.... Azt a kukoricát, mit Emer koszorúba kötött - piros is van közte! - egy

szálig ott hagyja neki, még meggyúlne vele a baj az urasági góréban..... Ezt maga Antal is akár esküvel volna kész bizonyítani.

Az egy Buza Peti a szokásosnál másképp adja meg módját a »felezésnek«. Ő a maga útján jár. Nem bánja ő bármennyire legyen az uraságnak - csak azt kívánja, a mi neki dukál. Egyenkint olvasta kétfelé a csöveket s hűségesen kétfelé rakta még a fosztást is! Tessék válogatni!

Az urfi csak úgy félvállról oda mutat egy rakásra s azzal tovább megy. Nagyon jól tudja, hogy azt nem kell strázsálni.

Lassankint egymásután hazafelé indulnak a megrakodott szekerek... Van, ki már szárát is összehordta... Nemsokára jó dolga lesz a boltos zsidónak. A kis Pista apja hosszú ködmönébe két java csövet csusztatott, de első is, a ki beáll a boltoshoz kukoricáját egy pakli »masináért« kicserélni.

Györkiék is hazafelé indulnak részükkel.

Az urfi kezét nyújtja Bona bátyának, mire ez meg nem állja a »téns irlnok« urat tisztességgel megkérni, hogyha abba a »közbe« talál tévedni, hol a szegény Bona portája található - oda betekinteni ne terheltesen.

»Elmegyek, el!« mond az urfi, Emernek is kezét nyújtva, ki a kukorica tetejéről lehajolva oda sűg neki:

»Osztán igazán eljőjön ám »nálunk«.....«

Az őszi szél búsan fűtyörészve járja be a vidéket, föl-fölkapva a zizegő harasztot, mely csakhamar valamely kóró tövénél megint fölakad...

A pusztá határ egyszerre mily árva, elhagyatott! Merre a szem tekint sivár tarló.... Csak a magvaskender sötétlik ott a láthatár szélén... no meg a mester láncán nőtt satnya kukorica szára - természetesen csak azért, hogy kis változatosságot hozzon a vidék egyhangúságába.....

Sok apró és nagy szentet olvas le tisztartó is, kasznár is, ispán is a menyországból, mignem úgy tavasz felé, hogy a zenebonának vége legyen, Antal csősz végtére a maga cselédjeivel kivágatja.

Az urfi, amint hazafelé indul, oly árvának, elhagyottnak érzi magát.... Vége tehát, vége egy esztendőnek megint, illetőleg amaz évszaki foglalkozásoknak, hol az urfi kiválóbb szerepet játszik. Elmult egymásután az acatolás és rozsolás, birkamosás és juhnyírás, szénagyűjtés, aratás, nyomtatás..... el végül a kukoricatörés is.

Ami most otthon reá vár, arra nem valami nagy lelki épüléssel gondol. Rostálásnál, etetésnél föl vigyázni, számadásokat, extractusokat, specificatiókat stb. rubrikázni s a mitől ma főképen borzong estende hallgatni, mint verdesi Málíka kisasszony a zongora billentyűit. Gondolatai e szomorú kilátásoktól Emerhez tévednek!...

Milyen leány ez..... beillenék akár egy hercegnőnek és.... ő most hosszú időn csak a templomban láthatja, mialatt ő maga az urasági templomszékből Málíka oldalánál ájtatoskodik; vagy vecsernye után, ha a templomból kijőve, Emer a többi leányok és menyecskékkel a főtisztelendőnek kezét csókol.

Este meg a fonóházban a legények ölelgetik, még meg is csókolják, ha orsóját el találja ejteni!... Az ember az ilyen gondolatra majdnem bánja, hogy kaputos ember, pláne 100 frt készpénz fizetéses, 8 mérő tisztabuza, 16 mérő árpa, 2 öl fa és 4 font faggyu gyertya conventiós uradalmi irlnok....

De a mint a puszta nem hazája a sárga gombos kék frakknak, a köny-sipolyos wertheri világ-fájdalom sem vehet ott erőt a kedélyeken. Hazaérkezve igaz, hogy gyertyát sem gyújtott (mit ugyan a conventió illető tételéből is ki lehetne magyarázni) s a sötét szobájában váltig fütyülgette, hogy:

Hisz te voltál életemnek csillaga....

Csillag nélkül oly sötét az éjszaka!..

de amint Juca a vacsorához hitta, sietve megjelent az ebédlőben s még azt is mondta a téns asszonynak: »Hála istennek, csakhogymult a kukorica-felezés.«

A jászberényi vásáron.

A principális úr vásárra készült, hogy beszerezze az ugaroláshoz még szükségelt hat jármos ökröt.

Váratlanul megjött a kormányzó úr. Nem nélkülözhetette a tisztartót a hivatalos Paskievicsnál. Így aztán nekem jutott a váratlan szerencse, hogy a számtartó elszámolandó előlegül kezemhez olvasott 800 forintot és tudomásomra hozta, hogy nekem ebből 2 forint napidíj jár, a velem kiküldött kerülő és faragó béresnek pedig egyenkint nyolcvan krajcár.

A nagy nap előestéjén még nekem kellett a kártyázó kompániának kvaterkákat tölteni, mit annál sanyarúbb képpel teljesítettem, mert fogam kegyetlenül fájt. De ha »decet imperatorem stantem mori«, uradalmi irnoknak dukál pincemesterkedni, ha mindjárt az angyalokat hallaná dalolni a mennyországban.

A Panni, mikor behozta az ujonnan megtöltött cilindereket, ingerkedve még odasugta nekem: »Kire fáj a foga ifiúr?« mire én csak orrfintorgatással válaszolhattam.

Mikor végül fölkereshettem szobámat, Matyi azt tanácsolta nekem, hogy dohányt rakjak az odvas fogamba. Megcselekedtem; de aligha le nem nyeltem belőle valamelyest, mert nagyon kábult fővel ültem be a tisztartó úr »féderes« kocsijába, melyet két lóvá metamorfozált sárkány röpített a Jászság felé.

Keresztül hajtottunk a hajdanán lókötői s jelenleg szép menyecskeiről híres Árokszálláson, hol a kaszinó sarkán szembe ötlük a cég »fogadó a göröghez«. Nem hiába - klasszikus földön járunk!

Vasárnap van, beharangoznak. A nép tódul a templomba. E város népsége talán legszebb az egész Jászságban; olyan szál embereket, s oly »schön gewachsen, gut gebaut« nőket, mint itt, ritkán látni valahol. - Kevésbé rokonszenves, hogy a leányok a hajat simán a homlokból kifésülve viselik, miáltal az arc kellő és tetszetős árnyékolását elveszti. Hajtekercsüket szalagokkal pazarul átfonják. Az árok-szállási lányok között feltűnően sok »blondine«-t láttam a szó »super« értelmében, egy szóval és triviálisan mondva: »hirtelen szőkét«. A cipő viselete itt általános s mondhatom, én nem bírtam megbarátkozni vele. A rövid és kövér magyar lábra nem illik a kivágott cipő; ellenben az a vágott orrú, csörgős csizma, (ha még hozzá piros is!) amily kackiás, oly jól fest! míg a civilizatio vivmánya a »cipellő«, a feneketlen por-, illetőleg sártengerben, a maga otromba szabásában emlékezetbe hozza a páva lábát.

Egyre sűrűbb porfellegek között tovább hajtottunk az unalmas országúton a Jászság szívébe. Fulladva a porban, esengtem »Jupiter pluvius«-hoz egy áldásos kis esőharmatért (vagy műnyelven csendes kis száraz esőért), hogy elverné legalább az út porát! Mint az egyszeri cigány a szentnek egy karvastag gyertyát, úgy fogadtam, hogy neki verset dedikálok s ő mégsem volt annyi udvariassággal, hogy az ég csatornáinak zsilipjeit csak egy kicsit is felhúzza. - Nyomorom teljessé tette az, hogy Msr. Helios kiválólag mosolygó kedvében volt s folyvást az arczomat belepő varlajegecekre (Jászságban homok, Bánságban kavics) sütött, mi oly érzést keltett, mintha folyton apró tűkkel szurkálnának.

Teljes szélcsendben egyszerre egekig érő rémséges porfelleg tünt fel a láthatáron...: a Számum! Sahara közepén gondolva magamat, mozlim megnyugvással készültem el vesztünkre. A napfényt elhomályosító porködből, mely mint zápor omlott ránk, pejkióimat egy pillanat alatt szürkékké varázsolván, egyszerre csak kibontakozik egy egész spanyol grandezzával lépkedő - salva venia - számár! a magát utána törő juhnyáj előtt. A nyáj után egy, a garasos képes

bibliákban a pátriárkák kezében látható kampós bottal fölfegyverkezett rongyos leányka iramodott.... tehát Arkádiában!

A költőnek, ki e szép »óvodás verset« irta: »Ein Schäfermädchen weidete ihr Lämmlein an der Hand«: aligha nem egy jász pásztorleány ideálja lebeghetett szeme előtt.... S ha Mózes frigyszekrénye fölött csak ilyen felhő is lebegett, mint e nyáj fölött: nem csodálom, ha ismert vitézségük mellett is Kánaánba jutott a népe.

Kiérve a porfelhőből, nagyot lélezve tovább kocogtunk, hol ki-, hol betérve az országútra... more patrio.

Vége ütött a megváltás órája, - feltünt Jászberény tornya.

Petőfi (nem tudom, maliciából-e?) ezt írta valamikor:

Nem valami hires
Jászberény városa,

de azért élénk egy város s az lehetett kiváltságos korában is, midőn még nádorkapitányát oly nagy ünnepélyességekkel fogadá, hogy azok emlékében még most is »sütkörészik«. Ezen alkalommal nyert Petőfi testvére is egy futtatási emlékpénzt és 10 frtot, Kis-Kunságból való szabadszállási lakos Péter János szürke lovával, mit Klio feljegyzett csakugy mint egy akkori poétának a kétfejű sas alá jegyzett ama sorait:

Míg szárnyad betakar, nem dul fel a vihar...

Elhajtva egy pár kékre festett ház mellett, legelőbb is szembe ötlük az 1782-ben Esterházy egri püspök által N.-Boldogasszony tiszteletére felszentelt templom, melynek külső alakja hasonlít egy trabális kurta nyaku emberhez. A torony semmi arányban sincs a templom nagyságával.

Meg nem állhattam, hogy csak úgy futólag meg ne tekintsem a templom belsejét is, mely ha nem volna »cégpiktor« által kifestve, jobb benyomást tenne, mint jelenleg. No, ha a principális úr tudná, hogy én még templomban is jártam és constatáltam, hogy a jászberényi lánynevelő intézet növendékei sem mulasztják el az isteni tiszteletet és ugyancsak - ájtatosak és csinosak....

A templomból kijöve, egy »jászos« fogat vágatott el mellettem: hat számár egymás mellé fogva! Ez azon föltevéseimet igazolá, hogy nemcsak Gyöngyös in comitatu Agria az egyedüli »asinorum patria«, mit megerősített az a körülmény is, hogy utána egy »kétposztós« úri emberrel találkozánk, ki az utcán végig egész otthonos »non chalance«-szal dudolgatott egy »cavatine«-t. Kocsisom azt mondta rá a szokásos mondás szerint: »eső lesz!« de az akaratos Jupiter pluvius túltette magát ezen élő barometrum jóslásán is.

Jászberény főterén két szép épület van: a város- és kerületi házak, körölte csinos házak, a maga nemében bizarr modorban építve, itt egy olasz tetővel, amott az utcára szolgáló lépcsőzettel stb.

A városházban őrizik a híres Jász- vagy Lehelkürtöt, dombor metszetekkel s a tudva levő csorbával. Bekommantani ugyan be lehetne vele valami gyöngye koponyájú ember fejét most is -

»Hősi kürtjét két kezére kapja
S le a császár rőt fejére csapja...«

mit a monda szerint a magyar »Ronceval« hőse és »Orlando furioso«-ja: Lehel vitéz tön, mely szerint

»Kürtje Ottó homlokán hasadt szét;«

de ha hangja oly messzire hangzott a csata zajában, mint a hagyomány állítja, úgy az akkori nemzedék bizonyára kevésbé tompult hallérzéssel birhatott, mint a mostani.

Az irattárban Mátyás királynak 1484-ben kelt levelét őrizik: úgy szintén több eredeti török levelet is, melyek egyike jellemző az akkori állapotokra, midőn az egri basa megengedi a jászberényieknek, hogy boszorkányossággal vádolt több egyént »hadd üssék agyon, bolond szokásuk szerint.«

Aki a jelenkori irattárt egy-két század után fölkeresné, vajjon mit fog irni a mostani korról?

Fölkeresem a vásártért, mely »portengernek közepette terül« el. Vakító, mozdulatlan porfelhőben és óriási zivajban halálos rettegés között kezdjük meg vándorutunkat. Kikerülünk egy a szarva között csuhát hordó tehenet, - melyről nem tudjuk: valjon gazdája kényelme tekintetéből, vagy pedig tartva, hogy a döfösség virtuozításában »megcsufithat« valakit, tévé meg e »Sicherheitsmassregelt« aztán bujkálunk egymás hátán álló lovak közt, minden pillanatban elkészülve rá, hogy valamelyik jó vagy rossz kedvében megrúg.

Lám, a cigányvajda a maga fekete kis lovával, mely ez esetben »csak« félszemére vak biccent nekünk fejével. Nem emlékszem, hol lehetett volna hozzá szerencsém? De álljunk meg csak. Éppen esküdözik egy »matyónak« mind a nagy és apró szentekre, hogy lova jobban lát, mint a - sas s mestercsinnyel igyekszik rá birni a vén gebét, hogy fejét fölkapja. A mint investigálja, ismét vág a szemével. Ahá! csak azt akarja nekünk értésül adni, mint afféle kaputos ember, hogy »megcsaljuk a parasztot!«

Ott a szomszédban két hosszú botu, széleskarimás kalapu jász atyafi összekap a »foglalón«. Az egyik fenyegetőzik a hadnagygyal, míg a másik megígéri, hogy elveri a »commissariust« is.

Paradicsomi cigány purdék illedelmesen megszólítanak: ne mutassák-e a rókatáncot?« Nem vagyunk rá kíváncsiak, kelletén is többet láttuk már produkálni. Oda vetünk nekik egy pár krajcárt, s ők cigánykereket hányva, mind a szélvész állnak odább.

De mi ez? Megperdül a dob tompa rekedt hangján; egy sánta hajdu egész odaadással döngeti s miután lelkiismeretesen kiverte a maga mondókáját - egyet krárogva, fáradhatlan accentuálással magyarázza a dobszó szövegét: »Adatik tudtára mindenkinek vásáros uraimék! - a kiket illet, hogy a ki egy bugyelárist elveszített légyen, jelentkezzen a cédula-háznál a vásárbíró urnál!« Lám, akárki mit mondjon, az ősi erények még nem haltak ki egészen! Az igaz, csak-hogy ez egyszer a kérdéses bugyelárist többen lelték s nem birván rajta közmegelegedésre osztzkodni, elvitték vásárbíró uramhoz.

De az áll és elég jellemző, hogy a kinek tele is az erszénye, bizton bátran elhordhatja oldalzsebében; de még nem oly régen az a tanács járta, hogy a kinek jó ló van, jól vigyázzon rá, szemes legyen; mert különben - szemesebbé a vásár!

A viszhangként távolabb távolabbról hangzó dobszó után indulva, különös illatár kezd környékezni, mely távolról sem »Jokey-club«, »Essbouquet«, »Ylang-Ylang« vagy »Milles fleurs«....

A sátorok régiójába jutottunk.

Ponyvafödött deszka bódék alatt ütötte föl tanyáját - az anyagi élvezet. Egyik sátor előterében sutorog a »cigánypecsenye«, mit egy kövér asszony a lehető legfesztelenebb pongyolában forgat, mialatt egy jász fickó mohó pillantások és hegyesített szájjal kíséri mozdulatát, önfelédten keresgélve zsebében egy darabka »pour la bonne bouche« ára után. Átellenben egy feltűrt ingujju martialis alak műértő fogással épen egy vén ürü boncolásához fog. Ha az orvosi

»parere« kimondását rám biznák, egy percig sem haboznám látteletemet így formulázni:
»természetes halállal kimult«.

A ki nem tudja, mi lőrébb a lőrénél, az vessen egy pillantást az itt drágán mért italra. S mégis - bár szinte hihetetlen - képes »bekapni« tőle az ivó halandó! Legalább a jász ott a bódé hátuljában (egy német feuilletonista tán azt mondaná: im mythologischen Hintergrund), körülvéve három szál cigány által, kik hét huron huzzák neki a nótát: »Letagadom a főbirót, a fiskárist a székről« - aligha nem valami választás reményében szítt be kelletén tul ama nektárból, melyről Szemere Miklós azt mondja:

»Savanyu lé! taníts engem
Gólyabölcsségre...«

Emitt a szomszédban egy cimbalmos tutto solo veri három sirva vigadó legénynek, hol az egyik, hol a másik »kissé hangos« sóhajától kísérve. - Zeng a nóta:

Ezt a kis lányt elvitte az árviz,
Jászberinyénél kihuzta a révisz,
Piros kendő van lójbi zsebembe...

A mellette lévő sátor vendéggel annyira tömve van, hogy lehetetlen a benn levők számát megolvasni. Az élénk társalgás sűrű megszólításai után meg mernénk esküdni, hogy azok ott benn csupa sógorság és komaság (mi a magyar szerint nem »atyafiság«, s csakis ennek tulajdonítjuk, hogy oly békeességben férnek el egymás hátán).

Itt valóságos szerémi szilvóriumot - mely aligha nem krumplit látott valaha, - ott meg fűzfaalmákat - tizet egy krajcárért - kínálnak; de a mi sok, az sok; a kábító zsvaj, illat és »mi egyéb más« elkerülésére üdvösnek találjuk lépést cserélni.

Nézzük meg - a kötelesek, szijgyártók s más egyéb mesterek bódéi közt áttörtetve, a szépnem főtartózkodási helyét a - mézesbábosokat! Ezek környéke csak úgy tarkállik a »vászon cselédektől«. Látni itt tarkábbnál tarkább öltözeteket: kartont, selymet, piros bársonyt s oly szép és nemes arcokat, hogy a sziv egy perc alatti nyolcvan verése »doppelschritt«-re kap; s mi kész örömet felnyitjuk tárcánkat e formás kacsókba egy kis »vásárfiára valót« nyomni. Nesze neked 2 forint napidij! Legényektől úgyis pusztá most a tájék. Hej, nem hiába pénzsűk idő van, s az önzés - a trafik-dohány szivása mellett - óriás léptekkel halad.

Egy szabad térségen, nélkülözve még a kintornás zenekiséretét is s oly lomhasággal, mintha csak »menuett« fordulatokban gyakorolná magát: forog egykedvűen a »gyűrű-játék«. Egy pillantás rá szédülést okozhat, mégis tele van rakva kíváncsiakkal, kik tán megismerkedni akarnak e homoktengeren a tengeri betegséggel.... Különben az élvhajászat oly különböző, mint az izlés s már nagy Frigyes mondá: »De gustibus non est disputantibus« a maga klasszikus latinságával. - A »ringlispiel« körül csoportosulnak porcellánpipákkal fegyverkezett vasas németek; hiába - ők is csak vonzódnak a »vaterländisch« felé. Nyalka legények, szép okos arcok markirt vonásokkal, irigy szemmel nézik, nem az egyenruhát, hanem a mozdulatokat, melyekkel a német »blockirozza« a lányserég szívét, kik azonban, hogy hűséges jellemzők legyünk - legkevésbé sem mutatnak iránta idegenkedést.

Hah, mi ez? dobszótól kísért kintorna hangja hallatszik ama deszkabódéból. Nézzük meg közelebbről. Teleaggatva viaszos vásznas, kopott, foldott rémséges történeteket »illusztráló« festményekkel - báméskodtatja a jámbor halandókat. A bemenetelnél, szurtos, piros függöny előtt, mely eltakarja a »saisi képet, a valót«, áll a tulajdonos, ki törött magyarsággal (mintha csak gerebenen át juthatna a kíváncsi füléhez) és recsegő hangon, mely meglepően hasonlatos valami repedt trombitához, hívogatja a nagyérdemű közönséget. Őt krajcárért világ nem látott és hallott csodadolgokat ígér: a festett nagy tengeri kigyótól, mely három tulkot nyel el egy

nyelésre s mégis éhen marad, egész az eleven, fehér hajú, vörösszemű leányig, a ki csak éjjel lát; s a megcsalatni kívánó tömeg csak úgy törli magát a bemenetelért.

Barátságos szomszédságban »cirkusi« előadások tartatnak. Egy kis vézna cigányuló ismétli az egy nap százszor mutatott élceit, szaladva a körben és gazdája kérésére: »Ki szereti a kávé« - megszünvén a kísérő »verkli« hangja, megáll egyik-másik az előtérbe tóduló asszony előtt, ki, míg a közönség viharosan megröhögi e páratlan élcet, szégyenkedve elsompolyog. Majd az akrobatai mutatványok veszik kezdetüket. Két ökölnyi kis gyermek - indián fejedelemként fölpipezve - mindenféle csinyt követ el egy hórihorgas óriás ellen, ki valamikor kéményseprő lehetett, de fölcserélve a mesterséget művészettel: a neki orrt mutató kicsinyeket csóvál-gatja feje körül, lábával a levegőbe hajítja, majd ismét elfogja, feje tetejére állítja őket s több efféle. A tömeg pedig egész áhitattal nézi a kéz- és lábficamításokat, melyekkel e szegény gyermekek keresik a kenyeret, hogy apjuk estére - megihassa! Míg Petőfiként:

»Lelkemet homályos
Látkörbe vitte a komoly merengés,
Holott körülötte »ködruhában«
- árnyak lengtek...«

a kerülő szerencsésen megvásárolta a hat ökröt, nekem nem maradt más hátra, mint az árát kifizetni. A faragó-béres meg azonnal hozzáfogott, hogy haza hajtsa az új szerzeményt.

A kerülőnek odaajándékoztam a napidijamat, hogy oly jó vásárt csinált s előre híztam az otthon nyerendő dicséretnek, mert arról biztosítva lehettem, hogy az istállóban esetleg felhangzó minden kritikát alaposan el fogja némitani.

Mikor késő este jelentették, hogy megérkezett a faragóbéres a hat ökörral, a kormányzó úr kegyeskedett kijelenteni, hogy még ma meg kívánja tekinteni. Erre az egész kártyakompánia kikísérte ő nagyságát az ököristállóba.

Szivem elszorult, de azért meg nem állhattam, hogy a mi vásárlásunk fő büszkeségére oda ne mutassak: nemde szép állat?

A kormányzó úr rám nézett s kis vártatva megszólalt: »Szép, különösen a - szarva!« s ezzel sarkon fordult.

Én meg most is egyre azon töröm a fejemet, vajjon dicséret akart-e az lenni?...

Káposzta-betaposás.

Kis diák koromban gyöngyöző verejték árán keservesen bemagolt növénytani nomenclaturám közül egy név magaslik ki, melynek emlékezetét nem birta mindeddig kitörülni az időnek vas foga.... E név: »Brassica oleracea capitata«, mi azt jelenti, hogy - fejes káposzta.

Káposzta! Ki tudja méltóképen jellemezni?! Talán a füvészs, a ki bölcsen kisütötte, hogy a káposzta egyik igen tiszteletre méltó tagja a számos fajokat és válfajtaikat fölmutató Brassica nemnek s ki többek közt arra is tanít, hogy helyes elnevezése »fejes káposzta....«

Talán inkább a kertész, ki kertészeti góthai almanachjával előállva, felsorolja, hogy van a káposztának két ága, melyek »korai« és »kései« praedicatummal birnak s elmondja azt is, mily számos tagja s kiterjedt rokonsága van e nemes főzeléknek....

Szép dolog az ágas-bogas családfa, a kiterjedt atyafiság, sógorság, komaság is. Előbbre viszi az embert, ha még oly könnyű, mint a puszta érdem atyafiság nélkül, ha még oly nagyot nyomna is. Ám a széles rokonság, az izekben s tagokban gazdag család még senkit nem tett halhatatlanná ön hozzájárulása nélkül.

Nem sokkal többet nyerünk, ha a növényi heraldikushoz fordulunk, ki fehér, piros és kék káposztákat ismer, szintoly kevéssé, ha a phrenologushoz vagy inkább kraniologushoz folyamodunk, ki lapos és hegyes fejű, sőt süvegalaku káposztát különböztet meg.

A káposztát méltóképen csak az méltányolhatja, ki egy jókora adag tulajdonságokkal rendelkezik, legalább is életbölcs, orvos, gourmand és magyar egy személyben.

Életbölcs, ki bölcsen élvezi az élet adományait és örömeit, amint azokat a változó évszakok nyújtják s élvezi annál inkább, mert számbaveszi, hogy a gyarló emberi nemnek nyugpercekre van szüksége, melyekben, - hogy egy modern frázissal éljek - a létért való küzdés közben kipihenje magát.

Ilyen pillanatokat képeznek az emberi életben az ünnepek, melyek, hol fényben, hol bensőségben vetélkednek.

Igy husvét a kereszténység fényes és büszke nyilvános ünnepe, karácsony a család szűkkörű, de bensőségteljes nagy napja.

Amint a karácsony a husvétet, a lakodalom a keresztelőt megelőzi, úgy a család nagy napját - a disznótort, a káposzta-gyalulás és besavanyítás is természetesen és szükségkép megelőzi.

A káposzta-betaposás idénye nem oly hangos, mint a disznótoroké, de ép oly jelentőségteljes és ép oly országos fontosságú.

Azért mondtam, hogy orvosnak is kellene lenni, ki a káposzta jelentős voltát kellőleg fölfogni akarja s hozzá tehetném a kívánságot, hogy legyen nemzetgazda és socialpolitikus is.

A káposzta ugyan is nemzeti óvszer és orvosság.

A zsiros szájnak ezredéves hazájában, hol a népmesebeli tót atyafi szerint még a sövény is kolbászból van fonva; hol a tejföllel elárasztott mosolygó töpörtüvel sűrűn behintett zsiros csusza, a szendéségen iruló-piruló malacpecsenye s az öntelt májas hurka reszelt torma húséges kísérőjével a culináris élvezetek egyik legzengzetesebb akkordját képezi: oh - mondom nektek! a káposzta nem közönséges főzelék, hanem nemzeti prophylacticum; élvezeti és étrendi tekintetben a nemzet egyik legnagyobb - s hála az égnek - eléggé is méltányolt kincse.

Bizony mondom nektek, ha ellenségeinknek egyszer sikerülne nemzeti káposztagyálunkat elorozniok, menten bekövetkeznék a »nagyszerű halál«, mert májbaj, vérsenyv s ezekkel rokonbajok csakhamar elpusztítanák Bendeguznak véréét.

Mesélik, hogy James Cook földközi utjában teljes 3 éven át meg tudta óvni a hajóbeli személyzetet a rettegett scorbut kitörésétől, pusztán a besavanyított káposztával... de ne menjünk oly messze. Tapasztalati tény, hogy ha valamely magyar községben nem kerül elég káposzta télire, iziben kitör a süly, mely ismét a káposztalében birja leghathatósabb orvos-ságát.

A mint ma már a hajótulajdonosoknak meg van hagyva a tengeri utra megfelelő mennyiség besavanyított káposztát magukkal vinni, ép így meg kellene hagyni minden magyar család-apának, hogy kellő mennyiségű káposztát beszerezni el ne mulasztson, ha magának nem volna annyi esze....

Lám, Zele Boldizsár tisztartó uram, kedves élete párjával, született Sárkány Katalinnal, az utóbbi időben sűrűn ellátogatott a káposztás-kertbe.... Ott aztán meg-megálltak, mintha csak valamely római sarkó bizalmasan kényszerítő: »Sta viator?« felírása tűnt volna szemükbe - és el-elmerengtek....

A jelentősen sorakozott derék káposztafejek mily sokat mondólag is gömbölyödnek szerte.... Nem ok nélkül mondtam, hogy a káposzta szó maga egy - programm.

A téns asszony talán éppen barna fácánpecsenye s piros káposztasalátáról elmélkedik; de meglehet, hogy káposztás rétest vagy laskát forgat elméjében....

A téns tisztartó úrnak is volna módja válogatni a káposztás eledelek közt, ha ez oly szerfelett nehéz nem volna.

Ki volt nagyobb! azaz, hogy melyik a jobb? A besavanyított káposzta-e, min a »gyesznó« keresztül törtetve csülkével fönnakadt vagy a hajdukáposzta, mely minden »puderozás«, már úgy mint belisztetés nélkül, ősz-eredeti romlatlan egyszerűségében lép elének, de azért szalonnával párolt valóságos kincses bányája a különféle hus- és kolbászdarabkáknak.... Hamletként, nem egy lelkes hive Brillat Savarinnek, tünődve elkiáltja rá: ez a kérdés?

A főtt káposztából, dagadóval méhében vagy májas hurkával fölületén a tisztartó bármikor szívesen kanalizott. Hát még, ha vasárnap »töltött« (vagy mint az Erdélyben járt kántorkisasszony nevezi »dalmás«) káposzta, »a kit magasztalva kellőn nem méltatott soha költő kobza«, került az asztalra, nem találta hosszát-végét a belőle való jóllakásnak, míg Málíka mindig megapprehendálta, hogy a tata olyankor hozzá sem nyul az ő »kok«-jai vagy satós (chaudeau) puddingjaihoz....

Denique tisztartó úr és jókedvű életpárjának káposztakertbeli sétái is véget értek azon igen egyszerű oknál fogva, hogy hála Zsirka Antal buzgólkodásának, a káposztafők már ott fonyadnak vagy nyolcadnapja a kamarában.

A káposzta-besavanyítás évadjával tisztartóéknál is elkövetkezett a káposzta-gyalulás nagy napja és a betaposás fontos estéje.

A téns asszony személyesen győződik meg a kád tisztaságáról, Málíka kisasszony ott sűrűforog a tiszta lepedő körül, melyre a káposztát gyalulják; Tini és Ferike - a tisztartó házassági szerelme második kivirágzásának e kései gyümölcsei - is ott lábatlankodnak a nagyok közt. De mikor olyan furcsa, ha a gyaluló bácsi kezébe vesz a tűzhelyről egy tüzes széndarabot, egy kis ideig a tenyerén táncoltatja s aztán pipájába tömi.... Ferike nem is mulasztotta el a gyaluló bácsinak a tata dohányos szitájából úgy suttyomban néhány marokkal hozni. Utközben, bár elszórta felét, mégis jutott gyaluló bácsinak annyi, hogy ez viszonzásul - a téns asszony

szigoru tilalma dacára - időnként egy-egy torzsával titkon megajándékozta az előzékeny úrficskát.

Ferike dicséretére legyen mondva, hogy belőle a kertgazdáék Gyurijoknak is dug, sőt Tininek is, ki énektanítónője, a Borcsa szakácsnő nyomán egyre hajtja, hogy

Ka-kántor uram
Ka-káposztája
Tövíg édes a csimája....

Nem hiába, hogy farkast emlegettek, ime beköszön a kántortanító, ki meg nem állhatja, hogy útban lévén a kancelláriába, egy pillanatra be ne tekintsen a konyhába is.

Számos sok jó esték kívánása után kulináris élettapasztalásának illő befejezést ad a mondással, hogy:

Fehér cipó, szalonna,
Füstölt hús és káposzta
A magyarnak étele...

mely mondás Zsirka Antal és Borcsa előtt nagy tetszésre talál.

S azzal befordul a kancelláriába, hogy a divánon pipálgató tisztartó urat elmfuttatásaival mulattassa.

»Bizony csak áldott egy kommedentia is az a káposzta, tisztartó úr! A mátyusföldiek azt tartják, hogy onnan a neve káposzta, mert a Káp hozta....«

»Nincs szerencséje Káp urat ismerni? Igaz, personaliáit én se ismerem, de azért nem fogom tagadni, hogy Káp uram kapitális ember, ha csakugyan ő az, ki azzal a kapitális commedentiával megajándékozott....«

»A fekete retek: reggel méreg, délben éték, este orvosság; a káposzta - mint a jó bor, egyaránt jó reggel, délben, este.... A főzelékek közt - mi türes-tagadás - ugyan legjobb szeretem a turós csuszát, de azért a káposztára oly kevésbé lehet ráunni, mint a kenyérre a mindennapi »miatyánk«-ban. Igaz, még egyikéből sem került még számomra annyi, hogy megcsömöröltem volna tőle; mert hát az ilyen tanítóféle ember úgy kinlódik, mint a káposzta hús nélkül!«

»Már én csak úgy vagyok,« folytatja okoskodásait a tanító, »a korhely-levest előbbre teszem a fekete levesnél.«

»Nem is hiszem, hogy olyan ember, ki a korhely-levest nem ismeri, meglátná valaha a mennyeknek országát!«

»Ha korhely-leves nem volna, talán még egy quaterkás pohárkánál sem innék kelletén túl (eleget inni? már az lehetetlen); de így mindig elképzelem, milyen jó érzés lesz az, ha a csúf pápista állapot (no, ha ezt a plébános úr meghallaná!) vajudó érzéseinek közepette egyszerre csak az asztalra kerül a füstölgő tál s a korhely-leves kolbászdarabkái s gyöngéd haluskái a gyomrom kietlen pusztaságát mint a viruló tavasz belepik s az enyhítő savanyu lé elősegíti a belek peristaltikus torna-mozgását, mint a doctor ur mondja... de sapienti sat est!«

Mikor a vacsorához ülnek, kántortanító uram, miután a háziasszonynak szépen kezet csókolt, rögtön elbeszéli, hogy a főtisztelendő úr lapjában olvasta, hogy Thurzó Szaniszló 1603-ban ujév napján lakomát csapott, mely 18 fogásból állt s köztük volt a savanyu káposzta tehénhussal is; vacsorára pedig csíkot ettek káposztalével.

A tisztartó nem győzi biztatni, hogy előbb egyék, aztán beszéljen. »Azt is cselekszem kegyes engedelmével,« biztosítja amaz, nagyokat nyelve.

Málika maga hozza be a nyers káposztasalátát kedveskedni a tatának, ki azt nagyon szereti, természetesen illő pecsenye társaságában. »Hát ez a gyerek miért nem eszik?!« kérdi vacsorálás közben egyszerre a tisztartó, Ferikére mutatva. »Nem vagyok már éhes!« felel ez önállóságának s egy féltucat káposzta-torzsa hősiesen véghez vitt elpusztításának érzetében s iziben hozzá teszi: »Tata, szabad Antal bácsihoz kimenni, olyan furcsa, mikor a káposztát tapossa?!«

»No eredj s adj neki egy pohár bort....«

Ferike nem mondatja ezt magának kétszer, egy kézfordulóra künn van az ajtón.

Málika nem állhatja soká szó nélkül. Természetes, hogy az irnokhoz fordul, mint legtermészszerűbb mentorához.

»Mondja csak, irnok úr, nincsenek még föltaalva káposztataposó gépek?« Az urfinak a felelettel adósnak kell maradni, felelvén helyette a principális úr e jelentős szóval: »Bolondság«.

»De hát legalább csizmában taposnák!« folytatja a leánya.

»Hát a Borcsának ne huzassunk glacé-keztűt, ha a téstát gyurja?« válaszol ismét az apja.

Málika az ilyféle társalgást nem találván valami nagyon vonzónak, maga is csakhamar a konyhába oson. Odabenn a mesternek bőbeszédűsége oly mérvben alább hagy, mentül sűrűbben tölt magának a rámpásból. A tisztartó pipaszó mellett szokása szerint el-elméláz s az irnok követi a principális példáját....

A konyhából dévajkodó kacaj, vihogás és énekszó hallik. Antal csősz, ki a káposztát be-tapossa, egyre-másra adja fel a talányokat.... »Hát a mi? Sár a lába, sár a nadrágja, furkó a feje, fa ködmenye?« Ki ezt, ki azt találgatja. Borcsa, ki már a városban is szolgált, kisüti, hogy biz az baka, ha silbakon áll.... No, van erre kacagás, de azért egyik sem találja ki, míg az Antal ki nem mondja, hogy hát »káposztafej!« De azért oda künn sincsenek vigabban és meglegedettebben, mint idebenn, holott a társalgás egyre vonottabb, bár a kántortanító, az ételek királyáról, mint Gaál Mózes elnevezte a töltött káposztát, szólván: felidézi Bernát Gazsi szellemét is, Gazsi szerint a régi jó világ töltött káposztája áll vala a következő ingre-denciákból: »Finomra vágott szalonna, rizs, tej, tejföl, írósvaj, kapor, majoránna, koriándrus, paprika, só, vagdalt baromfi, marha-, borju-, disznóhusból, a káposzta tetején pedig piruló malac feje és farka foglal helyet.«

Hogy az ilyen káposzta még fölmelegítve is jó lehet, azt nem nehéz elhinni, kivált annak, ki már megpróbálta s a mai spiritistikus világban még akár azt is el lehet hinni, hogy a töltött káposztának hivei még sirjaikból is föltápaszkodnak néha-néha, hogy a kredencben feledett káposztamaradékból jóllakjanak, mint ezt Bernáth Gazsi állította.

Ki nem találná ezek után motiválva az egyszeri debreczeni táblabíró eljárását, ki álló tiz évig aranyba foglalt káposzta-töltelékot hordott mellű gyanánt s ki vélne szerénytelennek az egyszeri magyarországi jezsuiták abbeli kívánságát, hogy a kegyes Mária Terézia királynő adja oda nekik a Csepel-szigetet - káposztás-kertnek?

A tanító még készörömost folytatta volna ezen téma fejtegetését, de lám, a tisztartó úr fölkel s egyet ásitva, kiveri pipájából a hamut. »Mit ér az a sok beszéd,« mond, »ideje, hogy lefeküdjünk!« mely bölcs tanácsát a kántortanító kénytelen-kelletlen, az uradalmi irnok pedig készörömost követi.

Egy disznótor következményei.

»Itt van Csonka bácsi!« kiált egyszerre Ferike és kis buga Tinike, kik az ablaknál már türelmetlenül lesik az érkezendőt.

Tisztartóék kis kocsija megállt a ház előtt.

Mire a tata fölkel a pamlagról, a gyermekek már kiosontak a kancelláriából, a mama meg a konyhaajtóból üdvözlí az érkezőt.

»Csak hogy itt van Csonka bácsi, már alig győztem várni!«

Az, kit Csonka bácsinak tisztel a házi nő és reményteljes sarjai, balkezevel megfogja rövidcsövű puskáját s azt nyakába akasztván, hirtelen leugrik a kocsiról. Ismét balkezevel fölkarolja magához a gyermekeket s egyenként megcsókolván őket, siet a téns asszonyhoz s annak kezét ismét csak baljával megragadva, ugyancsak megpuszizza.

A kancelláriába lépve, még a tisztartó úrnak is bal kezét nyújtja oda....

Soha ilyen balogsuta ember! De legyen megengedve némi mentségére fölhoznom, hogy Csonka bácsi nem mindig volt ilyen balogsuta; csak azóta az, mióta csonka, v. i. mióta valamikor Isaszegh körül ott találta feledni jobbik karját; meg plane nem is egészen - mert kétszer amputálták utána.

Csonkának e »katona-dolog«-ból az lett a haszna, hogy nála a csonka melléknév lassankint főnévvé változott át; így ismeri és nevezi őt az egész környék.

Érzékenyebb lelkületű olvasóim szívét talán büszke örömrzet fogja el azon tapasztalásra, hogy még a zsenge koru gyermekek is mily hazafias lelkesedéssel fogadják tisztartóéknál az egykori szabadságharcost!... Bármí nehezemre esik is, mégis kénytelen vagyok azon helyreigazítással élni, hogy a gyermekeknél a Csonka megérkezése feletti örömrnek kutforrása főleg azon már hagyományos tapasztalás, hogy a hol Csonka adventben megjelenik, bizonyára - disznótor lesz.

»Ah, vagy úgy! az egykori honvéd-harcos igen természetesen szívesen látott vendég ilyenkor bármely vendégszerető magyar háznál....«

Bocsánat, még most sem magyaráztam ki magamat tökéletesen.

Tagadhatlan igazság, hogy minden ember holtig él, de nem mindegyik oly szerencsés egyzersmind azt is tudni, hogy miből éljen meg....

Csonka az elnyomatás nehéz napjaiban nem engedte át magát a hazafias búbánatnak, mi mellett szegény legénynek könnyen fölkapik az álla, hanem fogta magát és tovább szolgált a hazát »apró szolgálatokkal«, minők egy félkezű embertől épen kitelnek.

Csonka megmutatta, hogy sok mindenféle telik ki még az ilyentől is, csak akarjon: így többi közt a disznóölésre is qualificálta magát. Ily módon egy nemes szenvedélynek élhetett s elérte egyzersmind, hogy ismerőseinek s barátjainak hazafias érdeklődését is folyton ébren tartotta maga iránt.

Tehát Csonkáról a haza meg nem feledkezett. Nem volt hely a környéken, hol Csonkát - kivált disznóöléskor - szívesen ne látták volna. A háziasszonyok szerte a megyében rajongtak a csonka honvédért, mit a férjek kivétel nélkül helyben hagytak s min csodák csodája! még a tudvalevőleg tul erkölcsös Bach-huszárok sem ütköztek meg, legalább el nem tiltották Csonkát mesterkedéseitől még teljhatalmuk fénykorában sem. Csonka népszerűségének nyitja pedig az, hogy oly praecisióval, mint ő, még a legkitanultabb hentes sem döfte kését áldozata

testébe s disznót pörkölni - még Zsirka Antal is készségesen bevallotta - nem ismert embert, ki úgy tudna! Aztán milyen májas-hurkát tud készíteni, a citromos kolbásza meg milyen fölséges?!... Csonka bal kezével gyorsabban tölti a kolbászt, mint maga Borcsa, sőt ha e tanúnak hitelt adhatunk, Csonka úrfi - mert a konyhakörökben így nevezik - több dolgot ad neki az egy bal kezével, mint bárki más....

Nem tudjuk, bóknak vagy szelid szemrehányásnak vegyük-e Borcsa kijelentését, de annyi igaz, hogy Csonka a konyharegiókban is szívesen látott egyéniség.

A tisztartóné nagyon örvend eljövetelének, mert ezuttal beváltandó lesz tavalyi ígéretét: Málikát egy pár exquisit töltelék mysteriumaiba beavatni. A tisztartó úr talán még jobban örvend neki, kilátása lévén ez alkalomból egy jóízű betlis préférence-partiera, melyhez a plébános úr is hivatalos.

Az igaz, Csonka nem oly ügyesen keveri a kártyát, mint Kálmán úrfi, ki ehhez - igaz mondás nem emberszólás! - jobban ért, mint a rubrikázáshoz; de Csonka olyan »betli«-ket eljátszik néha, hogy a plébános ur - tisztességgel legyen mondván - mérgében majdnem kiugranék a bőréből.

De aztán vissza is fizeti az okozott bosszúságot hatalmas, vexákkal.... A plébános ismeri Csonka minden esetét, talán rá is fog néha egyet. Így elbeszélgeti, hogy még »in illo tempore« a jegyzőék Piroskájának ablaka alatt, hogy huzatta;

»Szomoru fűz ága
Hajlik a virágra...«

s aztán egyik keserves nóta nyomban követte a másikat. De mind hiába! Odabenn még csak a függöny sem mozdult, mire Csonka kétségbeesetten csak elkiáltotta magát: »Nagysám! csak a lába kis ujjja körmét mutassa ki legalább!«

Csonka persze váltig szabadkozik, hogy nem úgy volt s csakhamar vissza is fizeti a tromfot a szentatyának. Egész gyönyörűség őket hallgatni.

Ezuttal is későn feküdtek le, de a nagy nap már pitymallat előtt talpon leli Csonkát.

Az úrfi még szívesen fordulna egyet ágyában, de a disznó-sívítás tenorja s a rőfögés baritonja nem engedik tovább aludni. Mire szobájából kilép, már javában pörkölik a második hizót. A konyhában azalatt nagy sürgés-forgás van az előkészületekkel, minek eredménye természetesen az, hogy mire Csonka a konyhába jő mesterségét folytatandó, a zavar tetőpontjára hágott. Csonka azonban megszokta az ilyenfélét s mint dictator lép fel. Kivánságának még a téns asszony is »enged«, a mi különben nem gyengéje.... Csakhamar kikerül mindenkinek a maga foglalatossága.... Tinike babáját egyik szobasarokba internálván, hol ez fejlehtva elmélkedik a »nagyok« kegyének mulandóságáról, - szintén kikéredzkedett a konyhába, hol Csonka bácsi őt is foglalkoztatja, min jobban örül Máli néninél is....

A tisztartóné meghagyta ugyan a mesternek, hogy Ferikét déli harangozás előtt haza ne ereszsze, de azért, még mielőtt a tizet elütötte volna, betoppan a konyhába....

Hiába mondja Tinike, hogy »fiunak nincs itt helye«; hiába küldi ki mamája több ízben a konyhából, Ferike kis vártatva megint csak visszasompolyog; pedig hát Csonka bácsi már régen odaadta neki a nagyobbik hólyagot... de mind hiába! Csak tovább is ott lebzsel a Borcsa körül. De ez az egyszer nem hajt kivánságára, mire testének oly részén csipi meg, hol nagyobb mérvű kárt nem tesz ugyan, de a mit még Csonka bácsi is megsokalván - megugrasztja.

Szinte föllélekzenek, hogy e »paniperdától« megszabadultak s foly a munka, mint a parancsolat.

A délebed csak úgy hirtelenében esik meg.... Ferike megint nem eszik, a pákosztos gyerek már délelőtt elrontotta gyomrát a mohón befalt töpörtűvel.

Esteledik... a zsir már jóformán kisült, Csonka is odahagyta a konyhát s a tisztartóval pipázgat a nehéz napi munka után. Nemsokára érkeznek a vendégek is: a főtisztelendő plébános, a kántortanító és a kir. albiró. A háziasszony e hirre lerántja zsiros kötőjét, lesimítja fürteit s a vendégek fogadására siet. Málikának azonban még tovább »silbakot« kell állni a tűzhelynél. A nagy üstöt nem lehet Borcsára bízni, kinek a Matyi jár fejében.

Odabenn foly a beszéd, de csak úgy szégyenszemre. A királyi albiró úr a nagy ajtót tartja szemmel s ha nyílik, csak hogy a lélekzete el nem áll; mire még mindig a kedvetlenség árnyéka vonul végig arcán; hol Matyi lép be a pipákat tölteni, hol Kata ujjabb borospalackokkal. A tisztelendő minduntalan a ketyegő fali órára tekint, hogy végre még a házi úr is észreveszi: »Tán éhes is már a plébános ur?« kérdi előzékenyen, mire az siet felelni: »Oh dehogy, dehogy, domine spectabilis!« Ez azonban nem gátolja Ferikét abban, hogy ki ne rohanjon a konyhába azzal a rémhirrel, hogy: »Mama! a pap bácsi nagyon éhes ám!«

A terítési készületeknél a tanító is kézre jár, ki a plébános jelenlétében szokatlanul hallgatag szokott lenni - vacsora előtt.

Végül kinyílik az ajtó és - Málka maga lép be a gőzölgő tállal.... Hogy ki van pirulva szegényke vagy talán csak a királyi albiró látására pirult el így egyszerre?!...

Helyet foglalnak.... A hirtelen beállt csendet csak a kések és villák kereplése s a tányérok csörgése zavarja.

A szóval intrádát az első quaterka töltése annál élénkebben szakítja meg. Kerül dicséret mindenfelől, hogy a mama és leánya már alig győzik a szabadkozást és elpirulást.

»Nagysám, ez a citromos kolbász valóban fölséges!« bizonyítgatja a királyi albiró is. »Csonka bácsi utmutatása szerint Málka csinálta« - világosítja fel a háziasszony. Ezen szóra, mintha csak Aran juez citromos ligeteiben andalogna albiró uram. »Ezt a májas hurkát is Málka csinálta ám!« folytatja büszkélkedve a mama, kedves vendégeit újból kínálva. »Talán nem szereti?« »Oh, dehogy nem szeretem!« felel az. Málka e szóra összerezzen s pirulva lehajol tányérjára. A mily hirtelen elfogódott szíve, oly hirtelen erőt vesz rajta a keserűség érzése, hisz nem őt - csak a májashurkát értette! Komoran tekintget maga elé, mialatt a királyi albiró úr lopva pillantgat feléje.

A mama nem ügyel rájuk, el van foglalva a kínálgatással, a papa meg szorgalmasan töltöget a plébános úrnak és magának; ebbeli buzgóságában csakis a kántor mulja felül, kire úgy látszik, a sertés szomszja örökségül szállott. De az úrfinak amaz intermezzo ki nem kerülte figyelmét... s ilyen az ember. Ettől fogva haragos pillantásokat vet a királyi albiró urra s úgy találja, hogy Málka mégis csak csinos leány.

»A kolbász is elfogy, akármilyen hosszú,« mondja Arany s én hozzá tehetem, hogy a vacsorától is föl kell kelni, ha mindjárt disznótor van is s bármi örömet elüldögelne még ott a kántortanító.

Fölkelnek, hogy ismét leüljenek - a kártyaasztalhoz.... Az urfi és a kántor ezuttal a nézéssel érhetik be, min az utóbbi nem bánkodik, sűrűn töltve és kínálva a kártyázókat, mi mellett magáról, hogy meg nem feledkezik, természetes, meg lévén írva a bibliában is, hogy a nyomtató lónak stb. Az urfi ellenben nagyon boszankodik, hogy megszokott helyét ezuttal egy jövevénynek kénytelen átengedni; csak az vigasztalja még, hogy a királyi albiró úr roppant »patzer«. Hét pirossal kezében is csak öt ütést csinált... bármint inti a plébános úr, hogy »hol jár megint a tekintetes úr esze?« Éjfél felé jár, mire föl kászolódnak; plébános úrnak

7 órakor liberás miséje lesz.... A bucsuzás eltart vagy fél óráig, aztán szerencsésen utnak indulnak.

A plébános urat a gazdasszonya nem fogadja ugyan, de azért meleg szobát talál otthon; a kántortanító meleg szobát ugyan nem talál, de azért felesége fogadja azzal az örömteljes felkiáltással: »Már megint ittál, Náci!« mire Náci érzékeny hangon feleli: »Sohse busulj, öregem!« s menten rágyújt a nótára: »ne szomorkodj', légy vig, nem lesz ez mindig így,« hogy felesége alig győzi csitítani. A királyi albiró urat sem meleg szoba, sem feleség nem várja.... Nimród megtette ugyan, a mi tőle telhetett: belefeküdt gazdájának ágyába, hogy azt kissé fölmelengesse.. de ilyen a világ köszönete! gazdája oly hirtelen előkapja erre ostarát, hogy Nimródnak alig marad ideje, szűkülve az ágy alá vonulni.

A királyi albiró úr egy ideig fel s alá sétál a hüvös szobában s aztán hirtelen leül és ír. Talán valami megidézést? Azt bizony, még egyszer maga elé idézi a mai est eseményeit és erre fölsóhajt: »oh, Málka...«

Nem hiába, hogy Málka páratlan leány, oly nehéz nevére rímet találni, mint akár arra a névre »galamb«.

A királyi albiró úr ingerülten sorba veszi az alphabetumot: »Málka - bika - dika - - eh! ostobaság!« - Elegiát rimetlen sorokban is lehet írni: »Máliéknál voltam én ma este; az én szívem, szegény, oly nehéz.«

A kedves Málka - elmélkedik tovább - most már bizonyára alszik, fehér paplanos szűzies ágyában...

Dehogy alszik, tekintetes albiró úr! Csak imént tette le Dörgőczy Tuhutum költő legujabb verseit, melyek közül az, mely úgy kezdődik: »Szende érzemények vad viharos méla csattogása« annyira megfelelt kedélyállapotának! Most meg előszedi naplóját és hiányosan hegyezett plajbászszal ezeket írja bele: »Ma disznótor volt minálunk. Andor, ah, nevezhetem-e így? ah, Andor itt volt!! Milyen tartózkodó, mogorva volt! oh!« nem úgy, mint Lináéknál.... Szép napok, ti örökre letüntetek, oh örökre!!!« s nem folytathatja tovább. Zokogva borul párnái közé....

Denique csak igaza van Zsirka Antalnak: Fiatalság bolondság s kivált ez az úri fajta nép úgy elkinlódik néha, mint a vásáros malac a kötélén....

Szegény Málka! Dörgőczy Tuhutum költészete nem nyújtott neki vigaszt... bár hallaná most a kántortanítót kornyikálni, hogy »ki megszomorított, majd megvigasztal még...« látná az albirót, ki farkasordító hideg szobában meleg hangu levelet ír az ő papájának... Ezt sejtve bizony nem kelne egy örömnapi oly halavány orcákkal.

Agarászat és hymenhír.

Tér és idő felett győzedelmeskedni mindenha törekvése volt a haladó emberiségnek.

Míg meg nem tanulta e célzatához a természet erőit felhasználni, az állatvilágban keresett magának szövetségeseiket. Így lőn az ember hirmondója a kitartó röptű galamb és hódító utjaiban hű társa a gyorslábu ló. A vadász pedig a magasból - hová sem az ő kezdetleges nyila nem ért, sem a mi tökéletesített fegyvereink nem visznek - lehozatta merész sólymával a röpke szárnyast; a szélesebb futásu antilopét pedig, melynek a vágató ló porát sem hágja, megfogatta agarával.

Ily módon váltak a sólyom és agár a régi korbeli lovasvadász legkedvesebb társaivá.

A sólymász és agarászat első kezdetei a mythosz homályában vesznek el. De előttem kétségtelen, hogy e két sport bölcsője Közép-Ázsiában keresendő, hol napjainkig fönmaradva, elszármaztak idővel nyugat felé. A régi egyiptomiak Krisztus urunk születése előtt vagy négyezer évvel már agarásztak, sőt agaraik le is vannak pingálva a Snefras-korbeli mayduni Niastaban.

Sólyom és agár közt sok analógia van. Mint az nemzeti madarunk, ez nemzeti ebünk. Jellemző erre nézve, hogy Bethlen Gábor, a nagy fejedelem, bár ritkán ment vadászni, oly nagy kedvelője volt az agárnak. Két - Kormos és Hóka nevű - kedvencén kívül rendszeren még 4-5 palotás agarat tartott és apródja Kemény János - a későbbi fejedelem - maga etette a kedvenc ebeket.

I. és II. Rákóczy György levelezéseiből kitűnik, mily passzióval űzték az agarászatot.

1640. augusztus 14-kéről írja a fejedelem ifjabb Rákóczy Györgynek: »Az agarad itt vagyok, nemsokára kiküldöm, egynéhány napig jól tartottam.«

Lórántfy Zsuzsannának pedig azt írja 1647, október 24-éről: »Nekem tegnap szép mulatságom vala, mert csak ebéd után fogattam 90 nyulat, 3 őzet.«

Látni ebből, hogy hasonló módon, mint a sólymot, az agarat különböző vadra idomították őseink, nemcsak nyulra agarásztak, hanem őzre, rókára és - mint azt báró Bornemisza Józsefről írja Ujfalussy Sándor - még farkast is üztettek vele.

Az agár idővel a köznemes kedves vadászebévé vált, mely a nemesi kuria elmaradhatlan tartozékának tetszett. S a szegény nemes győzős agarával ép oly kedves vendég volt, mint hajdanában a sólyomtulajdonos.

Azon szomorú napokban, mikor az önkény elkobozta a lőfegyvereket, új dicsfény övezte az agarat.

Messze földről összesereglettek az agarászok, hogy felhajtsák a nyulat; de közbe-közbe egy-egy komoly szót váltottak a haza szomorú sorsáról. S ha agarászat után baráti vacsorához ültek, fel-felzendült a sirva-vigadó magyar ajakáról a nóta: »Legyen úgy, mint régen volt...«

Azon idők legtypikusabb alakja az 1886-ban elhalt Recsky Bandi volt. Mikor »Tovik« ősi kastélyának fénye kialudt, a sorstépett vén sas járt-kelt egyik ismerőstől a másikhoz, bár sehol sem lelte »honját e hazában.« Ilyennek képzelem az utolsó elszegényedett sólymos nemest. Recsky, mikor 1848-ban felkerült képviselőnek Pestre, magával vitte agarait is. Itt miattuk sok baja akadt a kertészkedő svábokkal, kik agarait egy izben el is fogták és ügyüket Nyári Pál alispán elé vitték. Persze ezért Recskynek komolyabb baja nem történt, ellenkezőleg a svábok kerültek hüvösre, hogy megsértették a nemzet képviselőjét, ki utóbb Debrecenbe is magával vitte agarait.

Hogy mily becsben tartotta Recsky a »maga fajta« agarait, arra nézve Kerekes Géza egy jellemző esetet beszélt el.

Egy izben a búfelejtő csendes Recskynek igen rosszul festett. Játék végén fizetés fejében 12 tehenét vagy 4 agarát ajánlotta fel cimborájának, ki maga is agarász lévén, persze az utóbbiak-ra esett választása.

Recsky észre térvén, nagyon megbánta ígérését. Másnak adja billikomos agarait, hogy idegen kézen leverjék a megmaradottakat? Nem! Könyes szemmel megölelte és aztán felakasztotta a kérdéses négy agarat. Mikor a szerencsés nyerő jött a maga agaraiért, már ott lógtak a kut-ágason. Recsky biztatta, hogy csak rakassa kocsira, hisz megígérte neki, hogy odaadja négy agarát, de nem azt, hogy élve.

Mindig kényes dolog marad a sportok közt párhuzamot vonni, mert hát »kinek a pap, kinek a papné!«

A parforcevadászat nyugaton a solymászat örökébe lépett, nálunk az agarászatot a kopászat szorította ki a divatból, holott nálunk is ma nemcsak rókát űznek kopókkal, hanem harrier-falkák is léteznek.

Hiszen idegfeszítő jelenet, midőn a kopók nyafogni kezdenek s a »go away«-ra neki eresztjük a kantárt.... Izgalmas dolog sikon-bokron követni a falkát és a meglegedés bizonyos érzetével szállhatunk le az órákhosszat tartó hajsza után lovunkról, tapasztalva, hogy sem nyakunk el nem tört, sem lábunk ki nem ficamodott. De a kopászatnak jellege, hogy szimatra (sentre) vadászunk, holott az agarász szemre (à vue) vadászik. Már pedig ez esetben folyton figyelemmel kísérhetjük azon küzdelmet, mely üldöző és üldözött közt kifejlődik, kiket a természet egyenlő fegyverrel - a sebességgel és ügyességgel - ruházott fel, melyek mellett aztán a ravaszságnak is érdekes szerepe jut.

A lovaglási ügyességet, merészséget, gyors megfontolást egyaránt fejleszti az agarászat, mely nehezebb téralakzati viszonyok közt gyakorolva annyi esélyt mutathat föl, mint a kopászat.

Lényeges előnye az is, hogy ép úgy magunkban, mint kisebb-nagyobb társaságban gyakorolhatjuk.

Báró Podmaniczky Frigyes, ki az elsőrangú agarászok régi gárdájának is kimagasló alakja, igen érdekesen osztályozta a »Vadászrajzok«-ban hazai agarászeit. Némely typus most sem halt ki. Ilyen az, ki szerfelett sovány agarainak egész falkájával szokott kiindulni: »Van többnyire egy, a többiekénél sokkal jobb, de talán azért még korántsem jó kutyája. E vezérkutyá szorgalmának s a hátuljáró falka ügyességének köszöni ama legbensőbb meggyőződését, hogy az ő kutyája rendkívül jó és minden nyulat elfog. Természetes, mert az egyszer megcsapott nyul bármely oldalra fordul, a hátrább futó és leselkedő kutyák utjába hanyatlik.«

A sok fajta agarász közt sohasem tudtam megbarátkozni a gyalog-agarászszal, ki csakis pecsenyevadász számba mehet, mert mindig azt tapasztaltam, hogy neki »a vad birása« szokott csak örömet okozni. Nagyon megutáltam az e fajta agarászatot a torontáli szerbeknél, kik agarakkal gyakorolták a vadorzást.

Különösen sok boszuságot okozott nekem egy rác községi bíró fia, ki oly ügyesen gyakorolta e sportot, hogy kerülőim sohasem tudták agarait lőtávolságra megközelíteni.

Egyszer azonban magam érem a tilosban. Lekapom fegyveremet, hogy agarát lelőjjem, de ő egyet fütyönt: az agár lábai közé szalad s ő nevetve biztat, hogy csak tessék hát lőni s agarával lábai közt lassankint visszavonul. Aztán azt mondják a német professorok, hogy az agár a legbutább, idomításra legalkalmatlanabb eb!...

Sokat tudok megbocsátani. De azt nem vagyok képes megbocsátani a német vadászati szakíróknak, mit az agár butasága, az agarászat barbár, nem »waidgerecht« voltáról össze-firkantottak, mert - fájdalom! - nagyon igaz Duhamel ama szava, melyet már öregapám egyik iratában citált: »Il n'y a sottise qui ne trouve un sot qui la prône.«

Pedig kár, hogy az agarászatnak hivei és művelői annyira elfogytak, mert ez a nemzeti jellemünk, heves vérünknek leginkább megfelelő sport, mely jó lovasokat, bátor ifjakat, edzett férfiakat nevelne e hazának....

Igy beszélt az öreg Gábor bácsi, a Recsky Bandi korából való agarász s mi áhitattal el-hallgattuk volna akár hajnalig, ha nem hívnak a vacsorához. Tarka társaság verődött össze a tanyán, hogy Gábor bátyánkkal néhány napig agarásszunk. Nekem különösen hárman tunktek szemembe. A higany elevenségű Ináncsi Ida, egy neki nagy hangon udvarolható német lovastiszt s egy elegáns külsejű ifju, ki Gábor bátyánk tüzről pattant bogárszemű menyének a vendégek kellő ellátása körül ép oly ügyesen, mint serényen segédkezett. Amit szomszédom, a szolgabírótól róla hallottam, még inkább felkeltette figyelmemet s én nem is késtem csodálkozásomnak kifejezést adni. Hogy is ne! hát így néznek ki a gazdasági segédek Szabolcsban? Hiszen annak borjúsáju ing és makrapipa dukálna, nem angolszabásu kabát. Aztán hasznát is vehetik az ilyen úrfinak? szomszédom megnyugtató, hogy ez a fiú nemcsak a m.-óvári akademiát végezte kitűnő sikerrel, hanem a gyakorlatban is annyira bevált, hogy Gábor bátyánk minden szigora mellett is kénytelen bevallani, hogy ez az ifjú minden tekintetben tultesz társain. Azon ne ütődjék meg, hogy gavalléros tempói vannak; tudja, valóságos úri gyerek, nem szorulna rá, hogy szolgáljon, mert apjának is van vagy 600 hold földje. De hát Aladár inkább a más kárán akar tanulni, mint a magáén, tévé hozzá felvilágosítólag. Annak is tudta magyarázatát, hogy az ifjú nem mutat semmi darabosságot fellépésében, hisz anyja sárosi leány s ezen a réven sokat fordult meg sárosiak társaságában.

Ezen közben mind zajosabb lett a multság. A főhadnagy nagy rácsolás közt magyarázgatá a gödingi lovasvadászatok esélyeit, miközben Gávai Zoltán oda kiáltott Buzafalvy Bélának: »No, ha csak esély kell, azzal mi is szolgálhatunk, nemde?« mire a megszólított csak mosolygott pörge bajusza alul: Állok elébe. A két jó barát úgy látszik megértette egymást, de nem értették meg mi azt a párbeszédet, mit Ináncsi Ida a háziúrral folytatott; csak azt vettem észre, hogy elpirul. A postás egyéb tárgyak közt egy kis csomagot akart átadni a kisasszonynak. A tiszt előzékenyen a csomag után nyult, de Ida hirtelen kiragadta a kezéből s átadta a szobaleánynak, hogy vigye el szobájába. Ach, ein Geheimniss? kérdező a kíváncsivá lett tiszt. A kisasszony kissé megzavarodva azt válaszold, hogy »csak keztyű« s ezzel másik szomszédjához fordult. De Gábor bátyánk, kinek sas szeme és hiúz füle van, csintalanul mosolyogva kiáltá oda a kis leánynak: »Aztán ne legyen valahogy szerencsénk azokhoz a keztyűkhez holnap Ida nagysám!« Miért vörösödött el a megszólított, az úgy látszik kettőjük titka volt, mit senki tovább nem firtatott. Vacsora után a társaság egy része énekelt és zongorázott, az öregek fogták a pagátot és Gávaiék praeparálták a főhadnagy uramat a holnapi agarászatához, de azért a tonus mindvégig oly finom volt, melytől a fő- és székvárosi salon-betyárok közt már egészen elszoktam, de láttam azt is, hogy még itt, a világforgalmán kívül eső tanyán, nemcsak az ósdi »pallérozottság« nem ment ki a divatból, hanem az ephemeridákon túlterjeszkedő irodalompartolás sem. A nagy világban régen megfeledkeztek róla, hogy hazánk legsanyarúbb napjaiban a szépirodalom leglelkesebb pártolója és föntartója a gazdatiszti osztály volt, de Gábor bátyánk most sem feledte el, mivel tartozik a magyar az ő irodalmának.

Lassankint elszéledt a társaság, hogy más nap uj erővel ott legyen a küzdtéren, melynek az ásitózo agarak jó prognostikont jósoltak.

Mikor reggel az ebédlőbe érkeztem, már ott serénykedett a fiatal házi asszony, mig az ő Jancsija a nyergelésre ügyelt. Előkerültek csakhamar a tisztok is, köztük a főhadnagy úr kissé

másnapos állapotban, de ujdonatuj lovaglónadrágban. Zoltán és Béla csakhamar közre kapták s erősen bizgatták, hogy egy kis erősítő nem fog ártani. Azt tartotta még a »fess« Ida is, ki az urakkal pajkosan kocintott. Ezek, mikor elsietett volt Mari néniért, nem győztek kifejezést adni, hogy mily gyönyörűen fest az a kis leány szűk lovaglólöltönyében. Csak a segéd hallgatott össze aranyokat, míg Ida triumphusban nem hozta Mari nénit, egy filigrán kis asszonykát, kit az agarak hizelegve kísértek. A hol ő megjelenik, ott az agár is »salonfáig«. Beszélük, hogy az ura is audenciát kér, ha szóba kíván vele állani, de az ő salon agara mindig a lábánál fekszik, a Pagát és Ultimonak még a diványon is helyük jut, amit az esperes el nem mondhatna magáról. Most is első szava: »Hogy van a Mimi?« Mikor a segéd biztosítja, hogy az ő kedvenc lovának a meghagyás értelmében utána nézett s minden rendben van, töltött magának egy csésze teát s a többi urak szinte törik magukat, hogy a kis menyecskének valamivel kedveskedhessenek, mert hát ő nemcsak elismert tekintély minden hippologiai kérdésben, hanem ha agarászati kérdés forog szőnyegen, még Gábor bácsi is beadja derekát. A szolgabíró csak egyszer mert ellentétes nézetet nyilvánítani, de megesküdt, hogy többé nem cselekszi, mert kevésbbé mult, hogy e végett ki nem cseppent hivatalából, mert hogy Mari nénival ellenkezni merészelt, azt a megyében minden számot tevő ember személyes megsértésének vette.

Idát a főhadnagy meg a kapitány együttesen segítik fel a nyeregbe; de Mari néni csak mosolyog, mikor neki segíteni akarnak, fönn van a nyeregben, mielőtt azon még csak ráért volna valaki csodálkozni, aztán lehajol, hogy az elastique-ot megerősítse a kengyelhez s ne adj Isten, hogy az ember csak a lába hegyét is meglássa, pedig főhadnagy uram roppant kíváncsi arra a phaenomenalis apró lábra, melyről még az asszonyok is bevallják, hogy csodával határos, hogy ez a pici láb azt a pici asszonyt is elbirja. Az igaz, nem is látták még gyalogolni.

Gyönyörű reggel van. Akácfa-sorok közt hatalmas táblák, ha csak róka-lyukba nem lép a ló, gyönyörű futamokra van kilátás... A hogy az első nyul kigurul, Mari néni rögtön észreveszi és az ő Hajrá kiáltása visszhangzik a levegőben ujjongó hajráktól. A két lovas nő Sátán nyomában van, ki zsinórban bravourral fogja el a nyulat s aztán áll előtte, mintha oda szögezték volna, míg csak urnője hizelgő hangját nem hallja: Bravo Sátán! Erre fogja a nyulat foga közé és asszonyának apportirozza.

Bravo Sátán! kiáltja Buzafalvy Béla is és leugorva lováról, felmutatja az erős nyulat. Ist das Alles? kérdi a főhadnagy Idától? »Nyugtán dicsérjük a napot, főhadnagy úr...« felel helyette Gávai Zoltán, aztán folytatják a vadászatot.

A második hajtás már jobban kipróbálja a lovasokat és agarakat s a harmadik hajszánál kevés híja, hogy a vén diplomata tapsi füles elvégre is fittyet nem hány a kompániának. Mindenki meg van elégedve az eredménnyel, csak Mari néni ura nem. De hát ő nála megszokták, hogy soha sincsen megelégedve. Most is, hogy rövid villás-reggelire letelepednek, szidja a szolgabíró, mért nem terelte jobban a nyulat? Hát csak azért, feleli az, mert olyan ló és lovas nincs, ki a nyulat terelni képes lenne. No, csak az kellett. A lóporos hordó erre felrobbant. No, ha még nem láttátok ti szabolcsi híres agarászok, hogy tereli a jó lovas a nyulat, majd megmutatom nektek én! Ha még német lovastiszt volnál, te himpellér... De hát te sem hiszed, a mit mondasz, csak bosszantani akarod a vendéget. »No, az is igaz, hogy fene nagyra vagytok a vendégszeretettel? Hallottad-e valaha, hogy én egy vendégemmel ellenkeztem volna?« Ha Ináncsy Ida nem furakodna közéjük, hogy a bácsival koccintson és biztassa a szolgabíró, hogy lássák el a németeket is, talán még most is vitatkoznának. Buzafalvy Béla és Gávai Zoltán azalatt jó egri bikavérrel tisztára elkészítették a főhadnagyot. Igaz, hogy Béla barátunk is már kissé kancsalít, nem hiába, hogy az egész vonalon fölvette a harcot s még az asszonyokat is reábirta, hogy egy »pötyöt« köttyincsenek. Mire ismét lóra pattan a társaság, főhadnagy uram oly ügyesen kapaszkodik a nyeregbe, hogy a másik oldalán ismét lecsuszik.

Szerencsére nem vette észre senki, mint Gávai Zoltán, ki biztatja, hogy katona dolog s a kapitány, ki homlokát ráncolva, oda kiált neki: Gib doch acht! mire a már vigan nyeregben ülő társ nevetve megnyugtatja: »Sei ohne Sorge, Kapitän, 's war nur der Steigbügel...« A társaság pongyola összevisszaságban, hangos beszéd közt indul meg, mi Mari néni urát ismét szörnyen felbosszantja; hiszen az agarak is elkalandoznak. Ez nem agarásztársaság, hanem csürhe! dörmögi magában s egyet ránt a »dzvorkán«, melyen Ultimóját vezeti. Alig, hogy a szolgabíró utmutatása szerint a lovasok elhelyezkedni kezdenek, Mari néni megint elkiáltja, hogy hajrá. A rögtön neki eresztett Ultimo nyilsebesen nyomában van a messze kelt nyulnak, míg a többi agarak a készületlen lovasokkal zavarodottan ide-oda iramodnak. Ináncsi Ida nyomban követi Gerő bácsit. Ultimo mind jobban éri a nyulat, egyszer már vág is feléje, de az egy merész oldalugrással kisiklik és Ultimo csakhamar újból elkapja. Idát azonban lova tovább ragadja, neki egy ároknak, át is ugrat rajta, de e közben biztos ülését elveszítvén, inog kissé jobbra, aztán balra, mígnem hirtelen kicsuszik lovagló szoknyájából, melylyel a ló tovább iramodik. Gerő bácsi e közben már leugrott volt a nyergéből, hogy a nyulat Ultimótól elvegye s látván, hogy a kis leány hirtelen talpon van és apród kostümben az árok felé sietve abban csendesen leguggol - egykedvűen ráakasztja nyulát a nyereg-kápára. A történeteknek azonban még más szemtanúja is volt. Aladár, ki Ináncsi Idát örült vágatásában csak nehezen birta követni és látván, hogy nagyobb baj nélkül válik meg nyergéből, lovát törekszik elfogni. A többiek csak azon veszik észre magokat, hogy valami történt, aligha el nem ragadta Idát a tüzes ló..... A két tiszt erősen sarkantyuzza lovát, látják a száguldó paripát a kengyelre akadt libegő szoknyával, de hol a lovasnő? Aladár már hozza is a lovat szoknyástól, de azért a tisztek tovább keresik, hiába int, hogy arra mocsár van; a főhadnagy azt úgy magyarázza magának, hogy oda veszett a szép leány s vele egy nagy hozomány.

Aladár ekközben oda int magához egy ép arra menő anyókat s megmagyarázza neki, hogy hova vigye a szoknyát. Mire Ida nagyjából fel van öltözködve, ő is oda siet és örömet tolmácsolja, hogy semmi baja nem esett. Lassankint visszaszállingóznak az elszéledt lovasok is, legutoljára a főhadnagy, sáros kimondhatlanokkal. Szegény, míg azon volt, hogy Idát a mocsár ölelő karjaiból kiragadja, csak egy paraszthajszál hija, hogy maga oda nem veszett. Ida Mari nénivel lovat cserélnek s aztán tovább foly a vadászat; most már nagyobb rendben és csendben, mint azelőtt, de mind a mellett bosszuságára a Mari néni urának, ki nem jut azon helyzetbe, hogy demonstrálja a szolgabírónak, hogy miképen kell a nyulat terelni. De annál ragyogóbb hangulatban van Buzafalvy Béla. Igaz, hogy az ő lova is megcsikózott, mikor egy rókalyukba hágott, de hát meg voltak a többi várt esélyek is: nemcsak a főhadnagy, hanem a kapitány is elvált a nyergétől s mikor este felé haza érkezve, fáradtan eltörődve leszállnak a lóról, már egyikük sem mondja, hogy: »Ist das Alles?« sőt vacsoránál, midőn ismét új életre éledtek, constatálják, hogy az agarászat szép lovas multság s nagyokat isznak a »schneidig« lovasnők egészségére. Az öreg háziúr pedig odasugja a nap hősnőjének: »Ejnye, ejnye, aztán csakugyan nem látta volna senki azt az express megrendelt özbőr... keztyűt?«

Ináncsi Ida hallgatagabb a szokottnál, de azt mindenki a kiállott ijedelem és megérthető fáradság következményének tulajdonította s azt sem vette észre kívülem senki, hogy néha titokban által pillantgat Aladár felé, ki ma szokatlanul szórakozott.

Ezen nap óta én szorgalmasan böngésztem az eljegyzési hírekben. Ha valaki azt kérdezte tőlem, hogy mit keressz, csak azt feleltem: tudom is én? Igazat mondtam. De mikor egyszer szemem megakadt egy eljegyzési híren, örömmel felkiálték: most már tudom. Megvolt, a mit öntudatlanul kerestem s a mi megnyugtatott az iránt, hogy a házasságok nemcsak a mennyben, hanem agarászaton is köttetnek. Az illető jelentés következőleg hangzott: »Ináncsi Ináncsy Péter és neje Podlupkai Podlokányi Krisztina örömmel jelentik egyetlen leányuknak Idának eljegyzését Morvamezei Komaróczy Aladár, cs. és kir. tartalékos huszárhadnaggyal.«

Mikor Gerő bácsival találkoztam és kértem, mit szól ezen eljegyzéshez, azt felelte rá:
»Csodálom, hogy ez a fess lány miért nem megy inkább férjhez Buzafalvy Bélához?«

?!

Hát igaz, lovagolni tud az Aladár gyerek is, de sohasem lesz belőle számba vehető agarász. Képzelve, ő is azt vallja azzal a simplex szolgabíróval, hogy a lovas nem képes a nyulat terelni.

Mulatság - számtartóéknál.

- Egy turista irónvázlata. -

Vándorutamban a népélet tanulmányozása végett H. bánáti megyében időztem. Ottlétem híre villámgyorsan befutotta a környéket. Ha maliciozus ember volnék, fölvetném a kérdést: mi gyorsabb a villanysodrony folyamánál? s megfelelnék azzal: a falusi fáma!

Az első - és hozzá tehetem - utolsó is, ki ottlétem alatt nálam »tiszteletgett« - mint ő fejezte ki magát modorosán, - a kerületi orvos volt. Fürge, eleven emberke, kivel bebarangoltam a vidéket. Általa részesültem egy nevezetes estély élvezetében is, mely sokáig élénk emlékemben fog maradni.

Megkísérlem észleleteimet örök emlékezet okáért feljegyezgetni, hadd tudják meg késő unokáim, mily módon mulattak H. megyében »anno dazumal«.

Rozzant bricskában, melybe két macskányi másfél éves csikó volt fogva, kocogtunk a lélekrazó döcögős dülőuton a mulatság színhelyére. Már messziről pislogott felénk a tanyára kiáramló világosság. Behajtva a kerítetlen udvarra, kutyaugatás és a környék első bandájának nyeggetése fogadott.

Az ámbituson élénk sietett a házi úr, ki doctorommal annak rendje-módja szerint összepusztiskodván, barátságosan betuszkolt a vendégszobába, hol kábító füstfelleg sűrű novemberi ködként elsötíté a gyertyák fényét s a »vendégkoszoru« chaosszerűen izgett-mozgott néhány négyszögölnyi téren.

Csak hatalmas dulakodás után sikerült magunknak egy sarokban helyet szorítani, mely rögtönzött observatoriumból szemlét tarték.

A vendégek egy része kártyázott, mások meg csoportokra oszolva nagy hadonázás közt társalogtak egymással és a - boros palackokkal.

Érdeklődésemet csakhamar egy bizarr alak költötte fel. Karcsu termet, hegyesen kivágott bajusz s öltözkéiben a legcsárdásabb magyarság....

Hamar megismerkedtem vele. Egy »quaterka« töltés, egy kocintás s kész volt az ismeretség.

Csárdás magyaromnak köszönhetem, hogy a vacsoráig úgy-ahogy agyonütöttem az időt.

A »vacsorára« én is roppant érdekelten vártam, mert addig a női szoba Mahommed paradicsomaként el volt zárva hitetlenségem előtt, kit a házi úrnak csak nagy nehezen sikerült kapacitálni az iránt, hogy a nők vacsoráig - öltözködnek.

Végre azonban határt lelt nyugtalan várakozásom: megnyílt a paradicsom ajtaja s én kis doctorom karján egy pár gyertya pislogásánál áhitattal léptem át a küszöböt.

Mindjárt beléptemnél egy hórihorgas, tulipiros fejdiszes asszonyság tűnt szemembe. Sietősen kérdém doctoromat: »Ugyan kicsoda az a piros fejdiszes madár-ijesztő, ez az aszkóros Dame Gugligu?«

Az orvos oda vonzolt hozzá, bemutatván: »vendégünk, Üsztöke Fridolin úr! - Nőm!«

Ajkamba haraptam, de mit volt mit tennem? Kibékíteni törekedtem a doctor urat egy csomó pikáns adomával, melyek szenvedélyes kedvelőjének ismerém.

Aztán folytattuk a »hölgy-koszoru« ez oly szerencsétlenül kezdett - szemláját.

»Vajjon, kik ezek a nagy embonpointes hölgyek ott?«

»Az egyik a tisztartóné, a másik az ispánné! Bemutassam önt?«

»Ne siessünk vele, doctor úr! - És az a barna ruhás kis leányka ott?«

»Ez? A legcsinosabb lány a környéken, s bár cseh hangzású neve van: a legmagyarabb teremtés a világon; de pénzértéke - fájdalom - semmi!«

»Kár! és ama filigráns termetű szőke leányka kék ruhában, valóságos kis angyal... még szárnya sem hiányzik - óriási legyezőjében.«

»Ah, ez! ez már más. Lánya egy szomszédos földesuraság ispánjának, ki maga is földesúr! Oly igaz, mint a Miatyánk-ban az - Amen: Hozománya husz ezer forint!«

»Csak oly picike ne volna; különben fiatal, nőhet még.«

»Igen, bizony, csak három esztendeje, hogy tizenhat éves!«

»Ej, ej! doctor úr! Különben kezét csókolunk a mamának. Ez semmiesetre sem árthat, nemde?... Hát az a lilaszin ruhás gyönyörű termetű leányka?«

»Jaj, ez nichts für uns! Egy szegény kántor leánya; jó táncosnő s azzal vége.«

»Ah, doctor úr! milyen eredeti profil. Ezek a markirt vonások, mintha csak egy imperator arcélét látnám valamelyik római érmen. Vaj' ki ő?«

»A jegyzőné. Férje - hol is van csak? Ezen úr ott, ki háromszor is meg van görbülve. Azon szeretetreméltó szokása van, hogy csendesen leiszsa magát és mi a fő, hagyja cselekedni kedves nejét akaratja szerint, no és ő igénybe is veszi a szabadalmat...«

»S ez amott?«

»A környék legszebb asszonya!... Uram! ez közvélemény, mely előtt meghajolni tartozik. Én csak azon csodálkozom, hogy önnek fel nem tűnt első pillanatra?!... Persze, piros fejdisz... az frappánsabb látvány.... Ez a szép menyecske a számtartóné, kiről számban tartottam, hogy három esztendőben négy gyermeke lett. Most is gyengélkedő állapotban van, galoppra, csárdásra fel ne kérje! - kosarat kap.«

»Hát az a szűkderéku, madárorru kisasszony, azzal a nyugtalan legyezővel?«

»Az egy itteni földbirtokos leánya, hires család, jó parthie; ha atyja kifizeti adósságait, mit ugyan ez életben megcselekedni nem szándékszik, teljes értékben megmarad a - cimer. Ajánlhatom.«

S az orvos folytatá:

»Az ott a sarokban, az egyre nevető ajkakkal, morva törzsbe oltott talián-magyar leány. Meglátszik tüzes bogár szeme, fitos orra és élvágyó piros ajkairól. Hir szerint csókos kis lány....«

»S az ott, ki már hosszasb idő óta epedő pillantásokat vet - ha nem csalódom - épen felénk?...«

»Oh, ezt nem hiába hagytuk utoljára. Tetszik tudni: finis coronat opus. Egy szerb család ivadéka; észreveheti - arcbőréről.... Biztosíthatom, már is halálosan szerelmes önbe, mint rendesen minden nőtlen idegenbe.... Holnap - fogadni mernék rá - hivat, a kisasszonynak bizonyára láza lesz.... Különben én szokás szerint csak egy rhumos cukrot praescribálok neki. De szó, a mi szó! Óvakodjék benyomást tenni szívére!...«

»Ki az ott azokkal a szenvedő arcvonásokkal?«

»Szegény asszony! férje durva, műveletlen paraszt, különben régi nemes ember - sokat tart is reá! Elkártyázta, elgazdálkodta szegénykének egész vagyonát s hogy azért némi »revanchot« adjon neki: szerelemféléssel gyötri. Kerülje ez asszonyt, ha bántalmazásoktól ment akar lenni s szegénynek életét még jobban elkeseríteni nem akarja.«

»S az a coquette szépség? - úgy látszik, érti az öltözködés művészetét....«

»Ah, ez! bizvást megirhatná emlékiratait. Kalandos életéről magam is órahosszant beszélhetnék önnek. Nincs a környéken egyetlen férfi, kit még el nem bolondított volna. Bolondját járják mindnyájan - magamat sem véve ki. De úgy kell nekik. S e lány iránt mégis őszinte szármalmat érezek. Szomorú története van ama szívnek - a mit regényekben olvas ilyesmiről, mind csak »bliktri!« De itt a vacsora.... A többiek úgy sem érdekelhetik. Garde-des-dames-ok, szegény rokonok s egyéb ily helyeken nélkülözhetlen lim-lom. Én éhes vagyok, mint egy farkas! Megengedjen!«

S a fürge kis emberke magával vonszolt s hozzá is látott a falatozáshoz. Evett s ivott, mintha csakugyan farkas étvágya s gödény gyomra volna.

A lakmározás óriási dimensiókat vett.

A mivel a falusiak méltán dicsekedhetnek, az roppant étvágyuk. Az igaz, rendesen nem is megy náluk veszendőbe.

A rengeteg embonpointe-ok napirenden voltak. Mintha még nem szűnt volna itt a tejjel s mézzel folyó Kánahán, melyben csak azért virulnak egészségben, betemethetlen gyomorral, hogy a bőség áradást ne idézzon elő. Látva itt két delnőt, közép számban 5-6 mázsa netto súlyban, nem számítva az uszó nehéz selyemruhákat, melyek uszálya tánc közben (mert hát ilyenek a legdühösebb táncosnők rendszerint) rémként cikázott a szűk táncterén, minden ártatlan léptünket fenyegetve, veszélyeztetve - mondom, ezeket látva lett csak világos előttünk, honnan vehette eredetét a mondás: »Fulni a zsirban....«

A főasztalnál dikciózni kezdtek, mialatt a mellékasztaloknál háborítatlanul tovább folyt a falatozás, abból és azzal, a mihez fértek, - evén, ki egy kanállal rétest, ki egy késsel becsináltat.

Oh, e felköszöntések!... nyulnak, mint a rétes tészta, üresek, mint a kicsévelt szalma, bombasztikus szóvirágok halmazai, egyik áradóbb, egyik unalmasabb a másiknál s az embernek ott kell hol állva, hol ülve órahosszant áhitattal végig hallgatni a Galimathiások végtelen sorát....

A felköszöntések sorát - ecclesia praecedit - ő tisztelendő atyásága kezdé, kihez már úgy ragadt a szószéki hang, hogy egy bőjti prédikációt véltem hallani.... No de felköszöntése meg is tevé a várt hatást, mert az obligat szemtörölgetés sem az ő, sem a hallgatóság részéről el nem maradt. Mondhatom, elérzékenyítő jelenet volt.

Szólta aztán a káplán; a házi úr egy komája, kinek torkán ragadt a szó, miért aztán a komát éltették, utóbb jöttek még csak az apró orátorok. Ezek már nem az asztal mellett, hanem kettőjük - a házi úr két reményteljes fia - székre állítva köszöntötték fel a papát; kis leánykája pedig a szégyenkezés miatt tovább folytatni nem bírván szépen betanult köszöntőjét, az asztal alá kívánczolt. Kérése a túlboldog szülők s elérzékenyült vendégek által iziben teljesítetvén, köszöntője végszavait az asztal alól csipogá....

No, ezen is túlestünk szerencsésen.... De már most poharat ragadt egy borzasfejű fickó s tartott egy szónoklatot, melyben a mennydörgés dördülete s az ágyuk bömbölése - a zefirus susogása, a párjavesztett gerle bugásával váltakozott - desperátus taglejtések kíséretében. Annyit megtartottam belőle, hogy a mi csak halhatlanja volt e hazának, kénytelen volt a tisztelt társaság előtt végig defilírozni: Kazinczy a nyelvújító s Zrinyi a költő; Anonymus és

Lisznyai Kálmán; Verbőczy és Petőfi; Mátyás az igazságos és Széchenyi azon mondatával: »Magyarország nem volt, hanem lesz.« Szóba hozta még a - *salve venia* Haynaut is, minek nagyon örvendtem azon reményben, hogy a végtelen dictionnak most már Bastája lesz.

Azt hívém hazánk e nagyreményű fia - kinek a priori nyujtják itt a borostyánt borizú csókokban, - *coup d'éclat*-jával tán csak be lészen fejezve az ünnepély szónoklati része?... Szomorú csalódás; a »*par excellence*« szavakat csak most vették kezdetüket.

Egy kis fiucska, valóságos Babszem Jankó, roppant nagy »*courage*«-maslival elszavalá Petőfi »Örült«-jét. Az általános elismerés által felbátorítva, rákezdett Jókai »Pro és contra«-jára. Erre aztán a boldog apát kezdték köszöntgetni. A boldog apa erre engem, ki legközelebb álltam hozzá, kezdett ölelgetni s kért, vágjam vissza a poharat érette, mert ő nagyon el van »érzékenyedve«. Én persze siettem magam mentegetni, hogy nekem meg a bámulat vette hangomat, mit a jó úr szörnyű rossz néven vett.

Most az öregek kihuzódtak - a nők már rég elszállingozván egymás után - a füstölő szobába s egy részük a kártya-asztalok körül letelepedve folytatá »a munkát«, a másik rész itt újból hozzá fogott a poharazáshoz.

A fiatalság az ebédlőből sebtiben kihányta az asztalokat, a falakhoz tolta a székeket s pár perc alatt kész volt a metamorphosis, - a táncterem, melyben a hölgyek a falak mellé letelepedtek, míg a cigányok vacsorájuktól elé kerültek s ráhuztak egy gányó nótára.

A táncos párok mint egy varázsütésre felkerekedtek. A barnaruhás lányka mellett, ki rátartin csipőjére helyezte kezét, gangosan ott lépdégt az én quaterkás ismerősöm; hetykén penderítvén egyet bajuszán, táncosnőjére vetett egy átható pillantást s aztán nagyot vágott szemével felém. Én persze nem mulasztottam el visszavágni, minek értelme magyarra fordítva annyit tesz, hogy »*gar nicht bitter*«.

Quaterkás úr erre oldalt rántotta fejét s egy olyan kézmozdulattal, mintha valakit a medium közepére akarna hajítani, hamisan pislantott a köpcös tisztartóné felé s reám.

Szintén elcsodálkoztam, hogy én ennyire polyglotta vagyok, megértem ezt a nyelvet is. Természetesen azt mondotta: »No, táncoljon hát maga is, kérje fel a tisztartónét.«

Ejnye a lurkója - gondolám, - hogy ingerkedik! Könnyű neki! De valóban eredeti volna táncra kerekedni a köpcös asszonyssággal.... Mialatt én még javában olvasgatám mellénygombjaimon: kerekedni - nem kerekedni? - már egy másik táncos elkapta orrom elől s ugyan csak járta vele nagy hüledezésemre.

A mint tátott szájjal elbámultam e különös látványon, egyszerre csak oly illat ütötte meg orromat, mintha száz akó lőrébe pottyantam volna s egy hatalmas tenyér nehezedett vállamra: »Hát tisztelt uraságod nem táncol?«

A kántor volt; lánya még árulgatta a petrezselymet. - *Hinc illae lacrimae!* - gondolám - csalatkozol te jámbor, ha azt hiszed, hogy bennem számáritanusra lelsz....

»De igen!« válaszoltam oda sietve a szép bogárszemű menyecskéhez: »Szabad kérnem....«

»Köszönöm, sohasem táncolok csárdást!...«

Nini kosár! De hisz megjövendölte azt nekem doctor bácsi jó előre.... de úgy jár, ki a jó tanácsot csak félfüllel fogadja. De persze, aki azért nem tágitott, az én voltam. Felkértem ugy »*ab invisis*« az első francia négyesre. Kérelmemet egy igéző mosolylyal elfogadta.

A csárdást ujráták s én, bár égett lábaim alatt a »*padimentum*«, a szép menyecske iránti túlzott gyöngéd figyelemből csak nyeltem - míg mások rugták a port. A tánc véget ért s a táncosnők ismét helyet foglaltak, kimérten lecsücsülvén mindenik a maga kotteriája közé, fulladozva a felvert porban s lihegve a szó szerinti »kutyakopogós« után.

A házi úr táncos vendégei közt körültekintvén, megkérdeztem tőle, ha nem táncolhatnánk-e francia négyest? Természetesen! lőn a készséges válasz. A nők szívesen beleegyeztek a kívánságba, táncos is azonnal akadt néhány - így nem hiányzott csak a rendező.

Közkívánatra Quaterkás úr vállalta el a rendezést.

A négyes első figuráit valahogy csak eljártam a kedves menyecskével, beszélgetve bálok, divat s más efféle érdekes dolgokról.... de a negyedik figuránál az ajtó mögül egyszer csak megszólal egy rekedtes hang be-bekiabálva a rendezésbe.

Quaterkás úr nem kimélte torkát s a szokottnál is hangosabban vezényelt, de végre is szakadt türelmének fonala s hetykén kilépve a mediumra felszólalt:

»Ki a rendező; én vagy más? Ha más úgy tessék neki rendezni; ha én - úgy tessék neki hallgatni!«

E kategorikus mondásnak volt is annyi haszna, hogy békén eljárhattuk az ötödik figurát, de a hatodiknál az előbbi jelenet ismétlődött. Quaterkás úr elkiáltá magát! »simple chaîne!« mit aztán a táncosok fele sem értett meg s lőn általános bomladozás. Az ajtó mögül ama rekedtes hang pedig újból elkiáltá magát: »Csárdás!«... S járták a csárdást kegyetlenül, mire »rezgő polka« következett.

Mint a karvaly gerle áldozatára úgy csaptam a lobbanó tulajdonságú szerb kisasszonyhoz.

»Szabad kérnem, drága nassám?«

»Oh nagyon köszönöm, de el vagyok már én - »gázszérozva«!«

Szép - gondolám napoleoni nyugalommal - ismét egy csata vesztve, azaz, hogy kosár nyerve. Tehát ceperlizni sem ceperlizünk ez este - azért sem! Hanem eljárak még egy négyest, azzal a férfi bolondító exapácával: az eddigi pechért tán csak nyerek nála egy kis »regressust«.

A colonok felálltak s én édes örömmézzettel érzém, hogy csimpaszkodik karomba a veszedelmes belladonna.

Quaterkás úr nagy rimánkodásunkra ismét csak hozzá fogott a rendezéshez. Még az első figura végén sem voltunk s táncosnőmmel már is ábrándoztunk a csillagokról, kik pályafutásukban egy röpké pillanatra találkoznak, hogy ismét tovább folytassák a végzet által előírt utat, hogy tán soha többé ne találkozzanak a végtelenségben.

Az én égő pillantásaimra hosszú, ábrándos szempillái mögül delejes sugarak cikáztak felém. Én sóhajtoztam akár egy kovácsfuvó, ő gyengéden megszorongatta kezemet, szóval a leg-szebb uton voltunk - ösmerkedni. Ám, hogy-hogy' nem - ismét zavar állt be; bizonyosan én hibáztam, egészen megfélekezvén külvilág és vezényszóról ama kéjes pillantások hatása alatt - mégis a rendezőnek esett az e percben a »szállá«-ba lépő fiatal ur.

»Vagy becsületesen rendezzen, vagy....« szólt ostentáló hangon.

»Semmi szükség leckézésre!« válaszolt rá Quaterkás úr gyűlöletteljes pillantással.

»Tud is maga rendezni...« folytatá megvetőleg amaz.

A hölgykoszorú egy része e páratlan élcen kacagni kezdett, köztük lehangosabban a tisztartóné, ki durcásan ott ült a sarokban a négyesek rendezése óta.

»Kérem az urat, távozzék innen békén, különben eltávolíttatom«, kiáltott fel erre indulattól reszkető hangon Quaterkás úr.

»Mit?!« rikoltá a tisztartóné felugorva s oda rohanva a rendezőhöz. »Mit? maga merné kilöketni az öcsémet?« s olyat lökött a rendezőn, hogy ez csaknem hanyatt esett.

Ha valamikor, úgy akkor sajnáltam, hogy nem bírok Hogarth ecsetével, megörökítendő azt a páratlan mozdulatot, melylyel a tisztartóné birkózó poszturába vágta magát. Egy éj alatt szinpad királynővé avancirozott csehpesztonka, hirtelen ténsasszonynya vált paraszt gazd'asszony leirhatlan mozdulata volt az.

Az ő holdvilág-képét az azt elfutó epe kékespirossá festé, akár a kakas taréj. Dühtől reszkető szederjes ajkakkal szidta a rendezőt, mint a sebes eső.

Ez eredeti jelenet annyira megigézett, hogy még táncosnőm kacsóját is elbocsátám, elképedve várva a még történendőket....

A nagy zajra besietett a tisztartó is, egy nápic kis emberke, ki ily fúriában látván nejét, félő hangon kérde:

»Ugyan mi történik itt, fiam?!«

Erre a tisztartóné érzékenyen pityeregni kezdett, férjéhez fordulva ekkép zokogott: »Gyerünk haza fiam, ez a szemtelen itt meglökött...«

Szegény Quaterkás! Nagyobb perplexításban embert nem láttam, mint ezt. Elpirult, elhalványodott, keresve kereste a szót, végre nagy nehezen hebegvén: »Megbocsásson a ténsasszony, de én....«

Égett alattam a föld, meg nem állhatám szó nélkül.

»De kérem« - vetém közbe - »itt roppant félreértés uralkodik...«

A tisztartóné öcsce ingerülten szavamba vágott:

»Az úr is okosabban tenné, ha hallgatna....«

S a szarvasbőrös őrök úr is, makrapipáját foghegyen balanciroztatván rám rőffent: »Otthon parancsoljon az úr!«

Én csendesen megbámultam e csodabogarakat és szótlanul hátat fordíték nekik.

Elég volt nekem e mulatságból, befogattam és sietve elhajtottam ezen tanyai Montecchi és Quaterkás-Capuletti viszály színhelyéről.

A kocsit visszaküldvén a doctorért, másnap reggel ott termett nálam szörnyű zavarodott képpel kérdezvén, hogy mulattam....

»Oh felségesen!...«

»De - kérdé vontatott hangon - azt hallottam, hogy önnel is gorombáskodtak volna?...«

»Ahogy vesszük; minden a felfogástól függ. Az egyik ifiúr azt mondta nekem, hogy én is »okosabban tenném, ha hallgatnék« - s abban igaza lehetett, s a kasznár őrök meg rám rivalt, hogy »otthon parancsoljak« - neki is igaza lehetett....«

»Ah csak annyi az egész! - szólt a kis doctor láthatólag könnyebbülten. Ilyen szóbeszédet fel sem kell venni.«

Gyötrött a kíváncsiság megtudni, mily végfejeményt vett a tegnapi perpatvar... »A tisztartóné persze haza ment, a multság felbomlott, az ifjurak agyonlövik egymást, hogy kis körmüket sem mozgatják többé?« kérdém félig tréfásan, télig komoly hangon.

»Semmi sincs belőle. Quaterkás urat - mint ön nevezi - magunk közé vettük s szépen lecsitítottuk; az »ifiúr« helyette rendezett s a tisztartóné így kibékülve - táncolt kivilágos kivirradtig. Quaterkás előbb ugyan meg akarta verni az »ifiúrat,« - mikor még józan volt; de ha elázik nagyon lágyszívű ember; ekkor aztán kibékítettük az ifiúrral; de azért táncolni még sem táncolt többé, hanem ferbliben minden pénzét elvesztette.«

»De hát az »ifiúr« mindig ilyen izgága?« kérdém tovább.

»Dehogy, csak egy kicsit büszke. Bántotta, hogy nem ő rendezett, azért kötött belé Quaterkás úrba s a tisztartóné nagyon szereti öccsét, azért fogta pártját. Úgy látszik haragudott is egy kicsit arra az úrra, mert az nagyon figyelmetlen volt iránta. Mint rendezőnek kötelessége lett volna ő vele táncolni, mert a tisztartóné praetendálja magának, hogy ő legyen a bálkirálynő? Ez már itt nálunk úgy van s mi mindnyájan belenyugszunk, mert hiába, amit ez asszony akar, annak meg kell történni. Különben - tevé hozzá némi gondolkodás után - ön sem áll valami nagy gratiájában....«

»Hogy hogy?«

»Legalább azt nyilatkoztatta ki előttem, hogy hire után sokkal szellemdusabb embernek tartotta uraságodat, mint a minő!«

»Ugyan úgy-e?«

»Igen, de ön nagy baklövést - ezerszer bocsánatot kérek e kitételért - követett el irányában..«

»Én? ámulva hallom szavát... Hisz' én jóformán egy szót sem váltottam tisztartóné téns-asszonyával....«

»De azért mégis nagy bántást követett el, - ha mindjárt, mint hiszem - akaratlanul. A nagymáslis kis fiú szavalata után - tetszik még emlékezni - ön a helyett, hogy az ispánnénak ment volna - a tisztartónénak bókolt s üdvözölte nagyreményű fiáért, kibe egy Petőfi lelke szállott - mint apja szokta mondani. De, hogy is lehet valaki oly szórakozott, a tisztartónét ispánnénak nézni?!« sopánkodék a kis ember...

»Oh iszonyat, oh borzalom! - kiálték fel. Ez csakugyan főbenjáró bűn, roppant vétség: így szem elől téveszteni a rangbeli különbséget.... mikor mindkettő - a kis doctor helyeslőleg bólintott fejével töredelmességem felett - egyformán kövér.«

Hosszú szünet állt be, mialatt én elmélkedtem az emberi gyarlóságok, a hiúságok vására felett s az én kis doctorom kedvetlen arccal összevissza hánnya a csecsebecséket író-asztalomon. Végre ismét felszólalt:

»Csak nem sajnálja t. uraságod, hogy a mulatságba eljött velem?.. Tudja, a jó pap holtig tanul....«

»Dehogy sajnálom, dehogy; sőt igen lekötöztetett vele doctor úr, mert mint jó pap, tegnap csakugyan tanultam valamit...«

A kis doctor kíváncsian felveté fejét.

»Azt édes doctor úr, hogyha egy társaságba indulok, hol oly rangbeli különbségekkel együtt kell lennem, mint egy tisztartóné s egy ispánné, - csippentyűmet honn nem felejtsem, nehogy egy kis tévedés miatt az illetők kedvezőtlen véleményt nyerjenek felőlem; és ha pedig rendezőséggel megkinálnának, el ne fogadjam a megtiszteltetést, miként azt a jóhiszemű Quaterkás tette, nehogy e magas ambíció, szemben egy »ifiúr« fölényével torkomra forrjon... Uti Quaterkás docet! De végre is doctor úr egy szó mint száz, - eltekintve az eltekintendőktől igen jól mulattam: csak valamivel többet táncolhattam volna...«

»No majd máskor!...«

»Köszönöm, elég volt ebből ennyi; különben holnap utazom. Tisztelem a tisztelt tisztartónét s csókoltatom.... no, ön fogja tudni - kit.«

Két év - a praxisban.

Kedves öcsém! Azt kérdezed tőlem, hogy mit tevő légy? Felcsapj-e uradalmi irnoknak, vagy sem... Ugyanezt a kérdést intézte hozzám Kacsásy öcsém s én azt tanácsoltam neki, hogy markolja meg a kínálkozó alkalmat. Alig két évi szolgálat után, küldi nekem viszontagságainak ezen leírását. Olvasd át és gondold meg, hogy az irnokság a maga apró nyomorúságával nemcsak két, hanem tizenkét évig is eltarthat s hogy az, mit öcsém átélt, csak kis Miska ahhoz képest, mi mások osztály része s aztán - határozz. Vallomása így szól: Tehát elértem, miről annyit álmodoztam. A praxi előtt kinyílt a praxis kapuja.

Egy szép nyári nap reggelén ott sétáltam az Elisabeth dunai gőzhajó fedélzetén, szemlélgetvén az Ercsi és Salk közt elterülő, nem épen kies tájékat. Néha mégis csak visszapillantgattam Budapest felé s a mint a felkelő nap fényében csillogó szőke Duna vizét szemlélém, nehéz sóhaj tört ki keblemből.

Mert hát szép dolog, mikor az ember ujonnan kinevezett »uradalmi irnok«. Azonban ott hagyni a ragyogó fővárost, ideálját: Csepcesy Berthát és mind végig hű társát: Adosi Nicetást, hogy ezután egy fehérmegyei major legyen patriánk, mégis csak - nagy sor.

De nem sokáig tünődhetem jövő sorsomon, mert ábrándjaimból egy piccolo zavart fel azon bizalmas kérdéssel: »Szi, Szi! kaufens kan gepaschten türkischen Tavag? An echten. Kost nur drei Gulden.«

Bizony a tanyán el fog kelni, csak hozd. Öt perc múlva ott volt ismét oldalomnál. »Ta ham's ihn, her mit di drei gulden.« Mikor már zsebre vágta három forintját, újból kérdezé: »Woll'ns ihn kosten? Soll i a Pfeifen bringen, müssen's ja nid kaufen...«

Tényleg hozott is egy szurtos török pipát s én rágyújtottam és szittam a paprikával festett szerb dohányt pőfékelve, mintha már is tisztartó volnék. Ám mintha ezt a felségsértő gondolatot megneszelte volna, ott is termett előttem az új principális, Guba Tóni tisztartó ur, kérdvén: »Mit csinál?« »Egy kissé elméláztam«, felelém illendőségtudással. »Az igaz, furcsa egy nép,« - dörmögé - »mikor más ember alszik, ők Murphi, vagy mi az Isten csodája karjaiban ringatódnak; ha más ember békén szijja pipáját és örül, hogy nem kell gondolkoznia, ők egy kissé elméláznak; Onnan van aztán, hogy olyan szunyoglábúak, mint kis öcsém. No lesz min bámulniok a tanyai lányoknak! De ide s tova kiszállunk, el ne aludja Dunaföldvárt.« Azzal ott hagyott a faképnél, hogy az étteremben reggelijét bőséges libatiókkal méltóképen befejezze.

A kiszállónál már várt ránk az uradalmi fogat, Pali liberiás kocsissal. A téns tisztartó úr első kérdése az volt: »Itt van-e a Tera?« »A piacon, téns uram.« »Akkor arra hajts.« A fogat elrobogott, de a piacon csak lépést haladhatott, oly nagy volt a tolongó embertömeg. A kocsis hátra nézett. »Azt itt meg nem nem találjuk téns uram!« »Dehogy nem! Nézd ott van a templom irányában. Nem látja maga sem, öcsém, a fekete selyem kendővel?!« Mosolyogtam, hogy a principális azt kívánja tőlem, hogy egy ismeretlen lényt felismerjek sok száz közül. A karvaly persze felismeri a galambot bármily messziről is...

Tisztartó uram dirigálta a kocsist, hol tüled, hol hozzád. De a mint megközelíteni iparkodtak a leányt, az is járt, hol ide, hol oda. Keveset mondott a principális, mikor egy izben elkiáltotta magát: »Olyan ez a leány, mint a mókus.« A vásárosok persze szidtak bennünket, mint a sebes eső, de hiába kiabálták, hogy nem erre az ut, a kocsis tudta kinek kell engedelmeskednie, így végül is annyira megközelítettük Terát, hogy kiabálásra foghattuk a dolgot, felváltva hangoztatva: »Tera te, Tera te!« A leány végül is megpillantott bennünket s mint az angolna végig siklott a vásáros tömegen és kipirult arccal, lihegő kebellet oda állt a kocsi

mellé. »De siettem!« »Mit csinálnak otthon?« kérde a tisztartó úr, látható kedvvel legeltetvén szemét a leányon. »Hát mozognak,« szól az csintalan mosolylyal.

Én csak ámultam-bámultam. Soha ilyen szép leányt! Gesztenyeszinű, lágyan simuló haj, igéző nagy kék szemek, pici piros kis szájacská, formás kezek és lábak, karcsú termet és bájosan csengő hang, mely, mintha szívem resonantiája lett volna.... Oh én oktondi, ki még néhány perccel előbb Csepcs Berthát tartottam a világ legnagyobb szépségének! A principális intett Terának s ez a kocsis mellé felkapaszkodott a bakra. A szélső mészárosnál még egyszer megálltunk, hogy a hust átvegyük a székből; aztán egy községi utra tértünk. Én meg csak néztem azt a karcsú teremtest elöttem, amint ártatlan kacérsággal igazgatott kacsóival fekete selymekendőjén s egy-egy utkanyarulatnál mosolyogva tekintgetett hátra....

Meg is esett rajtam, hogy egy kosfalkát disznó-nyájnak néztem s mikor a principális azt kérdezé: Hát azt tudja-e, hogy mi az ott? szórakozottan azt felelém, hogy buzavetés, pedig nádas volt. No, de nagyokat is nevetett rá és kezdte kifigurázni a gazdasági tanintézeteket pökhendi professoraival; pedig Isten látja lelkemet, abbéli tudatlanságomnak nem annyira ők, mint Tera volt az oka.

Megérkeztünk. Akkor is csak Terát néztem, mily ügyesen ugrik le a bakról és szedi össze kosarát és egyéb cók-mókját. A mint én is leszálltam, a majorbeli kutyák kezdtek körülfogni. Szórakozásomban meg is veregetém az egyik hátát, mire ez iziben kezem után kapkodott. »Vigyázzon,« szól a tisztartó úr jelentőségteljesen, hogy rossz helyen ne cirógasson a tanyán.«

Az ambituson a kisasszony fogadott. A principális csak ennyit mondott: »Az uj irnok«, de hogy nékem kihez legyen szerencsém, azt elfelejtette mondani és mások sem tudták kellő magyarázatát adni. Annyit tudnak, hogy nem leánya, azt sejtik, hogy nem hites felesége, de, hogy valamije, azt abból következtetik, hogy gyakran perpatvar van köztük és a kisasszony féltékenykedési scénákat csinál a tisztartónak, melyeknek mindig néhány tányér vagy tál esik áldozatul...

A tisztartó ur, mióta elvégezte a hat iskoláját - ő mondja, hogy annyit végzett! könyvet nem igen forgat kezében, annál lelkesebb pártolója a szép litteraturának a kisasszony, kinek, úgy vettem észre, némileg imponált, hogy én is verseket írok, míg a tisztartó úr komolyan figyelmeztetett, hogy most már idején lesz felhagyni mind az afféle haszontalanságokkal.

Mikor igen bőségesen és jó zsirosan megebédeltünk volna, délutáni siesztája után a principális újból befogatott s bemutatta nekem a »tagot«. Este felé pedig a méhesnek vettük utunkat, hol Kutyási Jancsival ismerkedtem meg, ki arról nevezetes, hogy tisztartó úr maga tanította az olvasás mesterségére, minek eredményeképen Jancsi vasárnapokon kedvtelve olvas a tudvágyó tanyai ifjúságnak Jákob- és Rebekkáról és hasonló érdekes históriákról.

Kutyási Jancsinak, kiről azt regéli a falu szája, hogy szintén valamije a tisztartónak, különben hétköznapiakon a kertnek gondozása és a méhek ellátása képezi hivatását.

Néhány nap mulva bekövetkezett a juhmosás. Egy csendes folyású érben usztattunk. A bégető juhnyájak, a legelőn szabadjára bocsátott fickándozó lovak, az usztató mellett hevenyészett sátor, nekem mind ujság számba ment. A tiszta levegő, a meleg napsugár, egészen felvillanyoztak, egyre-másra azt hajtogattam: mégis csak szép egy pálya a gazdatiszti! Nekem persze szép is lehetett, mert hát nem terhelt a felelőség, nem lesz-e kifogása a kereskedőnek a mosás minősége ellen s vajjon a mosók nem buktatják-e az ürüket oly kitartással, hogy nekik estére pörköltre való is kerül. Azt se sokat kérdeztem, hogy megadják-e az anyák egyre-másra a 2½ fontot? Hagytam hát kiabálni az ispánt, meg a gazdát, hogy: Markolászd. Ne nyomd a száját. Annak ott piszkos még a háta! Vissza azzal a juhval!?!.. hanem nyakamba akasztottam a puskámat, hogy varjut löjjek a rákhálók részére, mert délre a tisztartó úr megvárta a rákot. Ha eleget összerákásztam, csónakba ültem, elevezve a hinárral borított éren sárga vizi-liliom és

vizitők között s közbe-közbe botanizálgattam, találgatva, hogy melyik a szítyós, melyik a csátés sás?

Mire a tisztartó úr a doktorral és egyéb vendégekkel kijött az usztatáshoz, Tera már elkészítette az izletes ebédet és folyt a vig poharazás késő estig, miközben néha úgy kieresztém a hangomat, hogy a szomszédos szőlőkben mind ugatni kezdtek a kutya s a tisztartó fejét bólintgatva erősítgeté: ez aztán a hang.... sohse hittem volna, hogy ilyen lábszár mellett kis öcsém úgy tudná elfujni, hogy »Végig mentem az ormódi temetőn«....

De e rövid farsangnak igen hosszú volt a böjtje. A nyírásnál nekem kellett a zsákokat numerálni, de hát nagyon sok mondani valója volt a Terának - szerencsésen elhibáztam a sorrendet. A principális is észre vehette, hogy a kelleténél többet foglalkozom a Terával és az én hibám épen kapóra jött neki. Ugy lehurrogatott minden professzorommal együtt, hogy indignálódva hátat fordítottam neki.

No még csak az kellett! Nem hivatott ebédre, a következő napon pedig irodai teendőket ruházott reám, melyek nemcsak a szobához kötöttek, de megesett az is, hogy csak úgy feledékenységből rám zárta az irodaajtót, úgy hogy szobafogságban voltam mindaddig, míg ő újból elő nem került valahonnan. Más által magamat megalázó helyzetemből kiszabadíttatni, derogált volna nekem, pedig Tera is észre vette, hogy miatta szenvedek s azt mindenképen értésemre kívánta adni.

Igy mult el egy év. A képzelt idylli élet helyett egy nevetségesen lealázó helyzet volt osztályrészem, de miután már beleharaptam az irnokság vackorába - gondoltam - hát csak lenyelem.

Kitartásom nem maradt haszon nélkül. A principálist nyugdíjazták; utóda egy még fiatal s új házaspár lett. Ez első intrádára kijelenté, hogy elvárja tőlem, hogy távollétében feléje ne nézzek háza tájékának sem, mert hát »Gelegenheit macht Diebe«.

Helybenhagyólag bólintottam, hogy meglesz kívánsága szerint. Ha az első féltette a szolgálóját, mért ne féltse a másik feleségét? Ha a tisztartói lakás közelében levő ököristállóban volt dolgom, soha az egyenes uton nem mentem feléje, hanem a lábaspajtának vagy épen a kukorica górénak kerültem, hogy valahogy meg ne lássam tisztartó uram féltett kincsét.... De az én kötelességtudásom és önmegtartóztatásom épen nem termette a méltán várt gyümölcsöt.

Az első principális csak egyszerűen nyers ember volt, ki doronggal támadt rám, midőn attól tartott, hogy tilosában járok; utóda azonban maliciozus volt, ki abban lelte kedvét, hogy a főnök fölényét minduntalan éreztesse a szerencsétlen halandóval, kit a bolond sors alája rendelt s a hol csak szerét tehetett - belém kötött.

A jegyző névnapját ünnepelte, mi is hivatalosak voltunk. A kártya-asztalhoz ülve, a plébános negyediknek engem hitt meg, mi úgy látszik nem volt inyére a principálisnak, ki talán megorrolta, hogy ehhez előleges jóváhagyását ki nem kértem. Denique, mikor a plébános azt találta kérdezni: »kinek kell osztani?« s én azt feleltem rá: »A főtisztelendő úrnak magának!« a tisztartó rám rivallt: »Becsülje meg magamagát. Micsoda rend az, a plébános urat per maga titulázni.« Hiába csitítgatta a plébános, hogy a maga szót oly összeköttetésben használtam, mely nem tekinthető sérelmesnek, ő tovább fűzte megjegyzéseit, engem vérig sértve és elkedvetlenítve, az idegen helyen erőszakosan előráncigált perpatvar által.

Máskor, mikor ismét vacsorához ültünk, én természetesen az utolsó helyet foglaltam el, asztal felett előhozakodott az egyszeri alispán és a patvarista esetével, kinek az odakiáltá, akár-melyik helyet foglalja is el, az utolsó fog maradni. Nevettek az elmés megjegyzésen, míg én kijelentém, hogy az én szememben a tisztelt alispán egy durva fráter, ki látva a szerénység habozását, bizonyára méltányosabban cselekszik, ha egyszerűen megjegyzi: Mindegy, akárhova ül öcsém. A principális homlokát ráncolta, de az egyszer mit sem szólt. Másnap

azonban »ad audiendum verbum« citált, kijelentvén, hogy a jövőre nézve kikéri magának, hogy én az ő mondásait kritizáljam. Ha nem tetszik, künn tágasabb, de az én okoskodásaimra épen semmi szükség nincsen.

Mikor Arany e szókat írta:

...Ki vína bajt az égi háboruval
Szélvészes, zimankós, viharos boruval?
És ki vína Isten tüzes haragjával,
Hosszu, kacskaringó sistergő nyilával...

aligha nem egy rosszkedvű főnök lebegett szeme előtt....

Türtem és hallgattam, de sorsom azért épen nem javult. Beállt a hideg, rideg tél. A magtárban folyt az átmérés. Hajnali négy órakor megállt az ígás kocsis szobám előtt. Fél óra alatt ott voltunk a magtár előtt, én leszálltam, a kocsis tovább hajtott. A csipős hidegben itt kedvemre kísétálhattam magam, mert míg a napszámosok és a kulcsokat őrző ispán előkerültek, nyolc felé járt az idő s előbb sohasem fogtak a munkába.

S folyt a mérés reggeli nyolc órától délig s egytől hatig teljes két héten át szakadatlanul. Ezen idő alatt melegeget csak este - vacsorakor - ettem. S ha valaki azt kérdené, mért kellett nekem hajnali 4 órakor talpon lenni, mikor a munka csak 8 órakor kezdődött? azt felelhetném, hogy meglehet, csak gyakorlat volt a türés mesterségében, de valószínűbb, hogy a principális egyebet nem gondolt mellette, mint azt, hogy azzal a fogattal küld a granáriumhoz, mely neki a városból hozza ki a hust. A szakácsné nem várhat, az irnok igen. Megegett az is, hogy a magtárból valami falusi honoratiorhoz citált, hol feltett kalappal kártyázták, míg én - természetesen fedetlen fővel - meghuzódtam valamelyik sarokban, várva, mikor jut eszébe a principális úrnak, hogy le is kellene feküdni. Míg oldalánál látott, nem féltette tőlem a feleségét. No de az ilyen esték még aránylag kedvezők voltak, ahhoz képest, mikor nekem - alig mosakodva ki az üszögporból - másolni kellett oly halmaz iratokat, hogy legtöbb esetben csak éjfél után dülhettem kissé ágyamra. Ha másolás közben félig elnyomott a »buzgóság« s én valami kis hibát ejtettem, a következő vacsoránál volt mit hallgatnom »a mai fiatalság megbizhatatlanságáról«.

A mérés utolsó napjára esett születésem napja. Délre elvégeztünk. Kiterítettem abroszomat a magtár déli falánál egy szalmaszékre és elfogyasztottam szerény ebédemet - kenyeret és szalonnát. Hallgattam a távoli harangszót, mialatt az öreg magtárkezelő ispán fecsegett engem épen nem érdeklő dolgokról. Az a jó ember úgy maradt uradalmi szolgálatban, hogy bolond volt teljes életében és kém a maga idejében. A hideg téli nap gyönyörűen ragyogott, sugarai csillogó gyémántokká varázsolták át a hókristályokat. Szerettem volna leborulni a hideg földre.... De nem voltam magamban. Azonban egy orcámon legördülő hideg köny árulómmá lőn... »Nini, az ifiúr könyezik!« szolt az ispán csodálkozva. »Csak a hideg csalta ki!« jegyzém meg komoran. Erre aztán mindjárt elkezdte beszélni, hogy »tessék elhinni és igazán beszélek, akár minő nagy hideg van, én sohasem könyezem.« »Elhiszem, elhiszem!« mondtam. Boldog bolond, ő még sohasem érezte az élet hidegét. Erre felkeltem egy kis sétára és az ispán követett. De alig, hogy megindultunk, jött utánunk lelkendezve a kerülő: »Tessék visszajönni, itt van a tekinteted úr!« »Hát az urak csak sétálgatnak?!« förmedt ez reánk insolens hangon. Ha az ispán közbe nem veti magát és nem magyarázza, hogy végeztünk: egész alaposan összevesztem volna a principálissal, így csak csendes megvetéssel kapaszkodtam fel a bakra, az ispánnak engedvén át, a nagy férfiú oldalán szorongni.

Mint szenvedélyes lovas, nagyon vágytam egy ló után. Elődjeim mindegyikének volt háttas lova, de miután principálisom fiatal korában csak talyigán járt, fölöslegesnek jelentette ki, hogy az irnok lóháton járjon. Különben ő sem volt valami fényesen ellátva lovak dolgában.

Fogatjának nyerges peje minden szalmaszáltól ijedezett, a gyeplős meg mindkét szemén vak volt. Ha a kocsis nem tartotta mindig kezében, csetlett-botlott, el is esett. Mikor egyszer valami baja támadt, elküldték a marhadoktorhoz. Ez, mikor elővezették, fejét csóválta s így szólt: »Eredj, fiam János, mond meg az uradnak, hogy beteg lovat kurálhatok, de ezen nem segíthetek, rajta van a szent Péter nyüge«.

Az uraság azonban bölcselmi szempontból fogta fel a dolgot. Mikor én a Csillag botlásaival előhozakodtam, vállat vont, szólván: »Ha elesik, majd felkel újból s a kocsis tisztítsa meg.« De mégis megjött az engedély, hogy a Csillag eladassék. Száz forintot tartották, de mikor a kocsis szépen kantárszáron vezetgetné a vásáron, egyszerre csak leült a hátsó lábára s ily pozitúrában ígért érte valaki 4 forintot, azon megjegyzéssel, hogy ebből azonban egy forint a kocsisnak jár. Csillag utódja egy fekete herélt volt, melyről mindjárt konstatálták, hogy nincs meg benne az a nemes vér, mi a Csillagban.

Főnököm gyengélkedett, így nekem, hogy valahogy négyszemközt ne legyek az asszonynyal, a szobámban terítettek. Egész nap ölt a lélekölő unalom. Egyre-másra megfordultam a lóistállóban, hol az új adquisitio verte a tetőt fejével. A kocsis biztatott, ugyan próbálja meg a lovat, ifiuram, úgy sem akar másképp, csak lépést járni. Könnyü Katót táncra vinni, mikor maga is akar. Ráhagytam, hogy nyergeljen s felkapaszkodtam a hórihorgas gebe hátára, de ez csak nem akart tágítani az istállótól. Persze, hogy iziben volt néző közönségem s a szobaleány még a principálisné is avizálhatta az eseményről, mert hogy ő volt, ki a függönyök közül kikandikált, azt megsugta nekem az a bizonyos delejes rapport, mely egymás közelében élő fiatal lények közt minden tiltó korlát ellenére kifejlődik. Megsarkantyuztam a táltost, ki erre kirepült velem a major-udvarból, mintha puskacsőből lőtték volna ki.

Egy futó pillantás visszafelé meggyőzött róla, hogy a principálisné még ki is hajol az ablakon, hogy jobban szemmel kísérjen. Hosszu időn át ez volt az első jól eső érzés, mi lelkemet elfoglalta. De nem sokáig tartott, szaladt utánam a kocsis, nagy kiabálás és gestikulálás közt: »Szálljon csak le az ifiur, kérem, arról a lóról!« »De mért?« »A téns ur roppant dühös. Azt kiabálta, hogy mindjárt elcsap, ha rögtön le nem parancsolom a lóról. Hiába mondtam én neki, hogy én azt csak nem tehetem mint cselédember s ha az ifiur pofon talál kanyarítani, az is az enyém lesz. De ő csak egyre azt hajtotta: »Leparancsolod, rögtön leparancsolod!«« Leszálltam a lóról. Ez az eljárás több volt nekem ötven botnál. De nincs oly szerencsétlen helyzet, melynek nem volna némi vigasza. Kopognak s besurran hozzám a szobaleány a téns asszony azon meghagyásával, tudja meg, nincs-e valami bajom. Nem mondom, hogy a szobaleányt ezért az üzenetért meg nem csókoltam, de hogy mit üzentem vissza, azt már nem tudom. Annyit tudok, hogy ez időtől fogva zsarnokom szeretetreméltóságaival mentül kevesebbet törődtem, mert egy szempár tudott biztatni, vigasztalni és ékesszólóban tolmácsolta a megvetést, mit principálisom iránt éreztem, mint azt magam képes lettem volna.

De vagy mi nem voltunk eléggé diplomaták vagy csakugyan argusszeme volt a zsarnokunknak; mikor az inspektor szemle végett megérkezett, annyira dicsérte az én jó tulajdonságaimat, szép gömbölyű betüimet, hogy a jó öreg végül is arra a meggyőződésre jutott, hogy nélkülem el nem lehet. Egy hét múlva megkaptam az utasítást, hogy nála jelentkezzem s az én principálisom oly előzékeny volt, hogy még a pakkolásnál is segédkezett, de mikor feleségétől el akartam bucsuzni, azzal állott elő, hogy ágyban fekvő beteg, majd átadja az üzenetemet. Hazudott az élehetlen. De hát nálam is bebizonyult a mondás igazsága, hogy a szenvedés gyávává teszi az embert, fel hagytam magam tuszkolni a szekérre, még kezét is szorítottam hóhérommal és mosolyogva köszöntem meg neki, mikor szerencsés utat kívánt.

Igen vig kedvben érkeztem meg az inspektor ur háza elé, melyből, épen mikor leszállottam, mint a raj özönlött ki vig leánykák serege. A legszebbikhez fordultam, a felügyelő után tudakozódva, az pedig nevetve egy boglyas hajú, tenyeres-talpas alakra mutatott, hogy ott a

leánya. Mélyen meghajtam magam előtte, s ő elkiáltotta magát, megpillantva a fogatot: »Talán csak nem ön a mi új irnokunk?« »De igen is, az vagyok.« »No, mindjárt hazajövök s megmutatom a szobáját,« mondá jóakarattal. »Csak a leányokat kísérem haza.«

Mit nekem Hekuba, mit nekem inspektor! gondoltam elkeseredésemben magamban s hirtelen elszántsággal kértem tőle, mi mellett, igaz, hogy a filigrán szökére sandítottam: »Megengedik nagyságtok, hogy kísérőjük lehessenek?« S ezzel neki indultunk a falunak s az uton annyi bolondságot követtünk el, hogy a falu szinte visszhangzott a nevetésünktől. A szöke Mathild házában volt a bucsuzás, beljebb az új principális leánya nem akart menni. Karomat nyújtottam neki, mit kis szabadkozás után elfogadott. Csendes beszélgetésben sétáltunk haza felé, minden egyéb baj nélkül, mint hogy a falu bolondjával találkozva az elkiáltotta magát: »Ej ha, de helyre ura van most a kisasszonynak.« Vilma nagysám fülig elpirult és zavarát csak fokozta, mikor látta, hogy a koldusnak egy marok apró pénzt vetek oda, mit az fellengős cimezgetések közt felszededegetett az út porából.

Zavarunkban karonfogva léptünk be a kertbe is, hol a paszulylugasban ott ült inspektor uram kedves élete párjával, kinek illendően kezet csókolván, az jóakarólag bólintott a fejével: »A netter Mensch!« szólt urához fordulva, utóbb széles hienc tájszólással azon kérdést intézte hozzám: »Und kennens a bissl deutsch?« Megnyugtattam, hogy kifogástalanul beszélem a német nyelvet. Az épen nem jóízű vacsorát jóízűen fogyasztottuk el. Az asszony, ki az uradalmi emberek hibáit és gyarlóságait, úgy láttam, igen alaposan ismerte, nem mulasztotta el, hogy az én volt principálisaimmal ne vexáljon, míg a kisasszony bámult rám, mint a borju az új kapura; úgy vettem észre, roppantul imponált neki, hogy két kézzel eszem s hogy bal csuklyómon ezüst karperecet hordok. A sok terepere és szapulás után az inspektorné arra a konklúzióra jutott, hogy fiatal embernek fiatal leány kell, a menyecske veszedelmes, azzal maga kísért el új otthonomba, egy szerényen butorzott kis szobáskába, melynek függönyei és fehérneműi vakító fehérségben tündököltek. Hálásan csókoltam neki kezet, mire ő gyengéden arcul legyintvén jelentősegteljesen így szólt: »Dann führen's ihnen brav auf.« A nap fáradalmi és izgalmai után, egy mély sóhajjal visszaemlékezve a volt principálisnéra s látva az éjjeli homályban, mint szegzi rám kérdőleg az ő búbajos bogár szeméit, elaludtam, mint a tej, a jól megvetett puha ágyban.

Alaposan elaludtam. A mint felébredtem, ijedezve láttam, hogy nyolc óra mult. Lázassággal hánytam magamra a ruhákat, de a mint kiléptem az ajtón, kolostori csend fogadott, kisurrantam a kertbe s ott találtam a házikisasszonyt, ki csodálkozva kérdezé, hogy fönn vagyok-e már. Azt hittem, hogy csak évődik velem s a principális után tudakozódtam. Oh, a papa! az csak 9 óra után szokott felkelni. Meg voltam nyugtatva. Reggeli után az öreg adott valamit lemásolni. De alig fogtam hozzá a munkához, már is benyitott szobámba a leánya, azzal a kérdéssel: Nem parancsolok-e egy kis vajaskenyeret. Tizenegy órakor meg ott termett maga az öreg azon kijelentéssel, hogy mára elég volt. Dörzsöltem a szememet, hogy mindez nem álom-e, mert ha nem az, akkor én most az egyszer belepottyantam egy földi paradicsomba.

Délig az inspektor adomákat mesélt. Bár mind az uraság körül forogtak, nagy érdeklődéssel hallgattam azokat végig, el-bámulva, milyen bizalmas lábon áll az öreg az urasággal.... Pontban 12-kor megebédeltünk, mert az öreg szereti a rendet az evésben. Ebéd után feleségestől kissé ledőlt s mi fiatalok a félhomályos szobában együtt maradtunk. Mondhatom, hogy úgy félhomályban a házikisasszony nem épen rosszul festett, különösen, ha nem a lábát néztem, de azért azon vettem észre magam, hogy gondolataim minduntalan elkalandoznak a volt principálisnétól ahhoz a kis szöke angyalhoz, kit megérkezésemkor legelsőbbben megpillantottam. »Ha a papa felkel, elmegyünk Mathildékhoz, ha akarja.« Ugy kezdtem észrevenni, hogy ez a Vilma igazán kedves leány. De csak annyit feleltem: »Parancsolatjára!«

Mathildéknál iziben azt tapasztaltam, hogy abba a szőke angyalba az ördögök legcsintalanabbja szorult. Egész délután úgy elévődött velem, hogy végül Vilma is sokallani kezdte a dolgot s haza érkezve erről referált, mire az anyja kimondta a sentenciát: »Dös is a ausgelassener Fratz.« Vacsorára sült ákácfavirágot tálaltak fel. A házikisasszony rögtön kérdezte is tőlem, hogy ettem-e már ilyet. Be kellett vallanom, hogy még hírét sem hallottam ezen eledelnek, de hozzá tettem tisztességtudóan, hogy kitűnő. No, kapott is rajta a principálisné, biztatva, hogy az hamar meg van csinálva, máskor is kaphatok belőle.

S folytak a napok csendesen és - dologtalanul.

Reggeli a paszulylugosban, aztán egy kis rubrikázás s ha igen munkás napom volt, egy-két levél írása, utóbb anekdoták meghallgatása s pedig mindig ugyanazok, mindig hosszú lére feleresztve. Ebéd után négyszem közt való unatkozás a házikisasszonynyal, kinél nap nap mellett egy tulajdonságot kezdtem felfedezni, mely reám elidegenítőleg hatott; ma azt, hogy korpás a feje, holnap, hogy fogát nem tisztítja kellő gonddal, ismét, hogy a körme alja fekete vagy hogy czipőjének a sarka félre van taposva. Este pedig ott kellett ülnöm a kis padon az akácfa alatt, a mama és leánya közt órahosszant. A fehér viráglevelek csendesen hulldogáltak alá, a levegő tele volt az akácfavirág édes émelygős illatával s ha a vacsorához ültünk, előzékeny háziasszonyom sült akácfavirágot tálalt fel, melynek pomádéize már szinte önkívületbe ejtett.

Csak a vasárnap hozott egy kis változást, a mennyiben mise alatt a szemközt levő templomszékből láthattam azt az ördögös kis szőke leánykát, ki félreismerhetetlen grimaszokkal adta értésemre, mennyire nevetségesnek tart a borzas haju Vilma hű lovagjának szerepében.

De ezen kis tortura, mely után hét hét mellett epedve vágyakoztam, is véget ért. A körültekintő asszony valamit észre vehetett, úgy intézte a dolgot, hogy többé templomba sem mentünk.

Nemsokára reá bekövetkezett a válság.

Már néhány nap óta folyt asztal fölött a beszéd egy leborjazandó tehénről. Én ezt a társalgást egy fiatal leány jelenlétében execrabilisnek találtam. Egy este nagy felindulásban találtam az inspectornét: »Ma éjjel meglesz,« szólt hozzám. »Mi?« kérdém csodálkozva. »Hát arról is megfeledezett, Sie unverlässlicher Mensch,« szólt feddőleg: »A Juno leborjazik,« s mikor még hozzá tette, hogy valószínűleg az egész éjjel fönmarad e végett, én is felajánltam szolgálatkészségemet.

Vacsora után egy ideig csak álltam és vártam az istállóban a háziasszony oldalánál, mire ő látva álmos voltomat, anyailag biztatott, hogy csak menjek és feküdjem le a divánra, ha a nagy esemény közel lesz, majd felkeltet.

Szivesen engedtem és leküzdve undoromat megcsókoltam a szenvedő tehén körül babráló kezét.

Egyszerre a konyhaszolgálo dörömböz ajtómon: »Siessen, mindjárt meglesz.« Az istállóba érve, a pislogó mécs fényénél csak a tehenet és a körül sűrűlő inspektornét láttam, míg egy hang meg nem szólit: »Hát nem is lát?« Uristen, Vilma volt egy szakajtóval kezében. Kinos meglepetésemben azt kértem: »Mi van a szakajtóban?« »Hát azt sem tudja, - kérdi a maga részéről nevetve. - Sós korpa!« »És mire az a korpa?« faggatám tovább. »Képzeld, mama, az ifiur azt sem tudja, mire van a korpa.« »Hagyj békét - szólt türelmetlenkedve az anyja, - most nem érek reá a ti ostobaságaitokra!« Vilma pedig félhangon magyarázatá, hogy a sós korpa arra való, hogy a kis borjura hintsék, mikor is édesanyja szivesebben fogja nyalogatni.

Ugy is volt. A világra jött kis borjut sajátkezüleg teleszórta korpával, mire azt anyja nagy buzgalommal kezdé nyalogatni.

Az inspektorné pedig oda kiáltá nekem: »So, jetzt gengans schlafen.« Szobámba támo-lyogtam, de bár álmos voltam, sokáig el nem alhattam s mikor elaludtam, az éjjeli látomány folyvást kísért. Magam előtt láttam Vilmát a korpás szakajtóval, ismét úgy rémlett előttem, hogy ő az a kis borju, ki bamba szemeit rám szegezi s én nyalogatni kezdem orcáit...

Mikor felébredtem, határozatom is készen volt. Titokban irtam a grófnak, hogy tegyen át egy félreeső majorba, hol csak egy öreg kertgazda lakik. Kérelmemet egy jó ismerőssémmel támogattattam. Nyolc nap alatt kezemben volt a decretum s én pakkolni kezdtem. Vilma könyes szemekkel felkeresett szobámban, figyelmeztetve, hogy ott - kávé sem kapok. »Mit bánom én - szóltam durcásan, - ha kis gyereket kellene is ennem...« Az inspektorné biztatott, hogy ura hátilovat fog számomra kieszközölni, ha maradok. De én csak azt hajtottam: »Ich kann nicht, ich kann nicht.« Az inspektor mit sem szólt, de kezet sem adott. Érzem, hogy halálos ellenségemmé vált.

Most itt vagyok a világtól elhagyatott tanyán és rettegve várom, mikor álmodom ismét kis borju és korpás szakajtóról... arra azonban el vagyok készülve, hogy a lehető legrövidebb idő alatt elcsapnak.